

ЛНБ України ім.В.Стефаника

00425037 (L)

2007

19

МИКОЛА ЧУБАТИЙ

ЗАХІДНА УКРАЇНА і РИМ

у XIII в.

У СВОЇХ ЗМАГАННЯХ ДО ЦЕРКОВНОЇ УНІЇ

Із СХХІІІ т. «Записок Н. Т. Ш.»

См. №1 арх. му. ГЛ ССР

ЛЬВІВ, 1917.

НАКЛАДОМ АВТОРА.

З ДРУКАРНІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА.

201794

Львівська бібліотека
АН. УРСР

9374.109(244)-3

III
78.669

Львівська державна
наукова бібліотека
№ 8590

ЛІТЕРАТУРА
АН УКРАЇНИ
187663

24.797
Львів. Бібліотека
АН. УРСР

Зміст.

	стор.
Вступ	1—3
I. Русь і католицька Церква до смерти Романа 1205 р. .	4—11
II. План римської курії приєднати Галичину до релігійної унії 1206—1209 р.	11—16
III. Перша релігійна унія в Галичині за короля Коломана 1214—16 р.	16—26
IV. Католицька пропаганда Домініканців на Україні . . .	26—32
V. Український архиеп. Петро на I ліонському соборі 1245 р.	33—39
VI. Друга релігійна унія на західній Україні 1246—1248 р.	39—57
VII. Данило королем України	57—65
VIII. Релігійна унія на Україні XIII в. й історіографія . .	65—69
Кінцеві уваги	69—71
Deutscher Auszug	71—72
Додаток. Документи до історії церковної унії на західній Україні в XIII віці	73—107
Поправки	108

~~24.797~~

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

Вступ.

Часть отсеї праці була вже друкована в 1914 році в Альманаху українських богословів п. з. „Змаганя до релігійної унії з Римом на галицькій Русі в першій чверти XIII віку“. Се була моя перша студентська робота і я незабаром побачив, що в ній чимало формальних та річевих хиб. Тому рішив ся я переробити її основно, розширюючи при сїм обсяг праці на цілий XIII вік. Таким способом обнимає отся розправа всі тогочасні змаганя злучити західну Україну з римським престолом. Від Романа до смерти Данила сі стараня повтаряли ся кількома наворотами. Два рази — за панованя Коломана в Галичи в рр. 1214—16 і за Данила (1246—57) — злука західно-українських земель із Римом була навіть довершеним фактом. З'осібна унія за Данила гідна особливої уваги, хочби з того огляду, що в сїм часі українська нація приступала до переговорів з апостольською столицею, маючи власну могучу державу, інші посторонні чинники мали в сїм ділі лиш незначну участь. Се треба з натиском піднести тому, що майже всі пізнійші релігійні унії, не виключаючи і останної з XVI віку, були в більшій або меншій мірі довершені при заходах і помочи зверхних сил.

В отсїй праці держав ся я переважно хронологічного порядку. Початок обговорює зносини наших земель із католицьким заходом до смерти Романа, потім мова про місію легата Григорія в справі галицької України (1207), дальше про унію за

часів Коломана (1214—16). Після того йде короткий огляд інтензивної місійної пропаганди Домініканців на українських землях у двадцятих і тридцятих роках XIII століття. Пята глава присвячена справі присутності руського владики Петра на I лйонськiм соборі, що є неначе вступом до історії церковної унії за Данила, яка має дві окремі фази (VI і VII гл.). Закінчує огляд дотеперішних наукових дослідів над сею картиною нашої минувшини. В додатку зібрано акти й документи до історії сих подій.

При писаню сеї праці користував ся я між иншим отсею літературою:

Жерела¹⁾: Theiner, Monumenta Vetera historica Hungariam sacram illustrantia I, Romae 1859 (Theiner, M. Hung.). — Theiner, Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae I, Romae 1860 (Theiner, M. Pol.). — Turgenjew, Historica Russiae Monumenta I, Petropoli 1841 (H. Rus. M.). — Potthast, Regesta Pontificum Romanorum I—II, Berolini 1874 (Potthast). — Auvray, Les Registres de Grégoire IX, Paris 1896 (Regist. de Grégoire IX). — Philippi, Preussisches Urkundenbuch, Königsberg 1882 (Preuss. Urk.). — Fejér, Codex diplomaticus Hungariae III, IV, VII, 5, Budae 1825—44 (Fejér). — Monumenta Hungariae Historica, Codex dipl. Arpadianus continuatus, VIII, XI—XIII. Pest 1860—1870 (Mon. Hung. H.). — Długosz, Opera omnia X—XVI Historiae Polonicae, Cracoviae 1864—88 (Długosz, H. Pol.). — Codex diplomaticus Poloniae III, Varsoviae 1858 (Cod. dip. Pol.). — Voigt, Codex diplomaticus Prussiacus, Königsberg 1836 (Cod. dip. Pruss.). — Bunge, Liv-Est-und Curländisches Urkundenbuch (Bunge, Liv. Urkb.). — Monumenta Germaniae Historica, Scriptorum XVI, XX, XXVII—XVIII, Hannoverae 1858—1885 (M. Ger.). — Muratori, Rerum Italicarum Scriptorum III, Mediolani 1711 (Muratori). — Labbeus et Cosartius, Sacrosancta Concilia XIII—XIV, Venetiis 1723 (Sac. Conc.). — Akta grodzkie i ziemskie VII, Lwów 1878 (Akta grodz.). — Miklosich et Müller, Acta et diplomata graecae mediae aevi III, Vindobonae 1865 (Miklosich-Müller, Acta) — Regel, Analecta byzantino-russica, Petropoli 1841 (Regel, Analecta). — Полное Собрание русских летописей I, III. Санктпетербургъ 1846, II, Ипатіевская летопись Петербургъ 1907 (I, III. Пол. Соб. лѣт. II, Ипат.).

Праці: Дашкевичъ, Переговори папъ съ Даниломъ галицкимъ объ унії югозападной Руси съ католичествомъ, „Уни-

¹⁾ Скороченя уняті в скобки означають, що такими знаками дані жерела цитовані в праці.

верситетскія Извѣстія“, Київъ 1884, VIII (Дашкевич, Перв. Ун.). — Дашкевич, Княженіє Данила Галицкаго, Київъ 1873. — Чтенія въ историческомъ обществѣ Нестора, Київъ 1886, II (Чтенія общ. Нестора). — Голубинскій, Історія русскої Церкви I—II, Москва 1900 (Голубинскій, Ист.). — Петрушевичъ, Историческое извѣстіе о церкви св. Панталеймона близь города Галича, Львовъ 1881 (Петрушевич, Изв.). — Пеленський, Halicz w dziejach sztuki średniowiecznej, Краків 1914 (Halicz). — Abraham, Powstanie organizacji kościoła łacińskiego na Rusi I, Lwów 1904 (Abraham, Powstanie). — Pelesch, Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom I—II, Wien 1878 (Пелеш, Geschichte). — Hefele, Conciliengeschichte V, Freiburg in Br. 1886 (Hefele). — Achilles Luchaires, Un document retrouvé за Przeglą-ом historyczny-м, Warszawa 1906, III (Luchaires, Un document). — Szaraniewicz, Hypatioschronik als Quellenbeitrag zur österreichischen Geschichte, Lemberg 1872 (Шараневич, Нур.). — Грушевський, Історія України-Руси III, Львів 1905 (Грушевський, Ист.). — Грушевський, Хронольоґія подій галицько-волинської літописи, „Записки“ Наук. Тов. ім. Шевченка XLI, Львів 1901 (Грушевський, Хронольоґія). — Д. Зубрицькій, Історія древнаго галицько-русскаго княжества, I—III, Львовъ 1852—5 (Зубр. Ист.). — Dr. V. Kugler, Geschichte der Kreuzzüge, Berlin 1880. Allg. Geschichte v. Oncken II. 5 (Kugler, Geschichte der Kreuzzüge). — Gelzer, Ungedruckte und wenig bekannte Bistümerverzeichnisse der oriental. Kirche, „Byzantinische Zeitschrift“ I, München 1892 (Gelzer, Bistümerverzeichnisse). — Carl de Boor, Nachträge zu den Notitiae Episcopatum, „Zeitschrift für die Kirchengeschichte“ XII, XIV (De Boor, Nachträge). — Finkel, Bibliografia historyi polskiej, Lwów 1909 (Finkel, Bibliografia). — Інші праці вказані у приписках.

На сїм місци нехай вільно буде мені зложити щиру подяку всім, що побудили мене до праці й серед так невідрадних обставин або дали змогу сій праці піти в світ. Особливо чую ся зобовязаним до вдячності Дрови С. Томашівському, керманичеві історичних вправ з австрійської історії, з яких ся праця вийшла; він не щадив труду, все служив мені радою, провів мою працю і неодно в ній справив та в кінци причинив ся до видання її друком.

Львів, у грудни 1916.

I.

Русь¹⁾ і католицька Церква до смерти Романа 1205 р.

У хвилі, коли завершила ся важна історична злука західно-українських земель, Галичини і Волині в одну державну цілість, сидів на апостольськiм престолі оден з найбільших папів середних віків — Інокентій III (1198—1216). Був се чоловік на свій час високо освічений, енергічний та зручний, що старав ся не лиш перевести остаточне визволене церкви з під світської власти, але також розширити вплив католицизма до найдальших закутин Європи. Задля першої ціли зводить він боротьбу мало не зі всіма володарями західної Європи: з Филипом Августом у Франції, Іваном „без землі“ в Англії, Петром II Арагонським і т. ин., реформує церковні справи в Польци (спори за архієпископа Кетліча) та організує боротьбу з Маврами в Іспанії. З другого боку піднімає він енергічну пропаганду католицизма на Сході. Як живо інтересував ся він справою східної церкви бачимо з того, що велика часть його листів і актів (около четвертина всіх документів з його часу) відносить ся до східних церков²⁾. Для східних, незлучених із католицькою церквою християн мав він рідку в середовіччю вироzumілість. Справу злуки східної церкви з католицькою поставив він майже як одну з програмових точок свого житя. Вже в перших літах свого понтифікату звертає ся він до полудневих Славян. В р. 1199 навязує зносини³⁾ з сербським князем Волканом, що титулував себе rex Dalmatiae et Diocleae, і висилає до нього легата для поладнання церковних справ. В тій самій справі звертає ся папа також до його жінки й єпископату. В дальших роках входить Інокентій III у дипломатичні зносини з Болгарами⁴⁾ й доводить до того, що сї зго-

¹⁾ Слова »Русь« уживаю тут у значіню церковнім, себто в обсягу київської митрополії, до якої належало крім земель українських також много нишніх земель великоруських.

²⁾ Potthast I, від р. 1198—1216.

³⁾ Potthast I, № 566, 567, 578, 2144. Перший лист носить дату 7 лютого 1199 року.

⁴⁾ Potthast I, № 1775, 1776 під р. 1202; № 1994, 1995 під р. 1203; № 2135, 2140, 2141, 2143 під р. 1204. Гляди Mon. Hung. H. XI, Dipl. № 145—148, 168—172, 174—182.

дом признають його духовну владу. Вже в 1204 році посилає тут легата Льва, кардинала титулу св. Хреста та коронує князя Івана (Calo-Iohannes) на короля.

Серед того стала ся подія, яка мала чималий вплив на відносини між Сходом і Заходом та згодом відбила ся фатально на ідеї церковної унії, поглибивши тільки і так уже велику пропасть між обома церквами. Ся подія то четвертий хрестоносний похід, що закінчив ся здобутєм Царгороду й утворенем т. зв. Латинського цїсарства 1204. З купецькою захланністю і середньовічною безпощадністю знищено „Новий Рим“. Що не впало жертвою огня, зрабовано до нащадку не виключаючи мощів святих східної церкви, до яких право застерегли собі духовні учасники сього рабівничого походу;¹⁾ не пошановано ані людських, ані етичних, ані релігійних почувань місцевого населеня. Хвилево тріюмфувало політичне латинство середньовіччя та ніколи ідея католицизму, яка сею подією дістала на Сході найболючіший удар. Поодинокі уділи византійського цїсарства роздано визначнішим учасникам походу як ленна; на церковнім полі заведено у всіх визначніших містах царгородської області і Гелляди латинську єпархію й латинські, Грекам чужі, церковні інституції²⁾. На престолі патріярха нового Риму посаджено одного із ненависних Венеціян. Грецький патріярх перенїс ся до Никеї, де резидував аж до відвойованя Царгороду Греками (1261). Мов на глум стару державу Комненів охрещено „латинським“ цїсарством, назвою на Сході загально зненавидженою. Папа Іннокентій III протестував проти такого помішаня ідеї хрестоносної виправи з політично-купецькими інтересами венеціянської республіки. Вже занятє Задару стягнуло на виновників папську екскомуніку³⁾, а й насильство над Греками не зістало в курії

¹⁾ Kugler, Geschichte der Kreuzzüge, стор. 280—1.

²⁾ Приміром заведено катедральну капітулу, інституцію навскрізь західну.

³⁾ Як Іннокентій III дивив ся на сю справу бачимо з його листу до дожі Дандаля і Венеціян: „... curavimus districtius inhibere, — каже папа — ne terras Christianorum invadere, vel laedere tentaretis, nisi vel ipsi vestrum iter nequiter impedirent . . . si qui autem contra praesumerent, se scirent excommunicationis vinculo innodatos, et indulgentiae, quam Sedes Apostolica Crucesignatis indulsit, immunes....“ Тому тепер завзиває їх до покути аргументуючи: „Non enim crucem sumpsistis, aut sumere debuistis in obsequium Jesu Christi, ut expugnaretis Christianos, sed potius Agarenos, crucis ipsius perfidos inimicos.“ Mon. Hung. N. Dipl. XI, № 183.

без відгомону. Закидаючи їм надужитя в Дальмагії каже папа, що приходить ся йому хиба мовчати про се, що вони зробили в Царгороді, де розграблено скарби церков та забрано на власність церковні посілости¹⁾. Більше чим пів столітя тревала латинська неволя. Тямили її три покоління, а одно з них пережило і виховало ся в укритій та страшній ненависти до латинства, яка перенесла ся і на католицтво взагалі. На сій події ще певнійше уgruntувала ся та традиційна відраза східних грецьких християн до західних.

До тих переворотів на Сході Русь майже зовсім не мішала ся. Подібно не бере вона участі в переговорах східних патріархів із Римом аж по фльорентійський собор. Причина сеї прояви лежала в тім, що від середини XI віку починаючи степові племена по черзі опановували чорноморський степ, через се безпосередні зносини Руси з Візантією були утруднені; в міру того скріпляли ся автономічні течії та знаходили приступ західні впливи. В Києві кілька разів ставляно митрополита без порозуміння з патріярхом, хотяй після канонів східної церкви було се виключною прерогативою кожного патріярха. Ще довший час по 1054 році, себто по схизмі Керулярія, мала Русь живі зносини з католицьким Заходом і Римом (Ізяслав і його син), з якими була звязана господарськими і культурними вузлами.

На Руси здавна перебувала поважна скількість латинян. Купці ріжних народностей, як угорські, польські, німецькі, італійські та інші, на яких часто наші літописи натякають, мали з собою своїх духовних, які сповняли функції капелянів та секретарів у торговельних справах²⁾. В Новгороді були приміром духовні, що лише на літо приїздили з купцями, а на зиму відїздили. Оплачувала їх Ганза. Там була навіть латинська церква св. Петра. До Києва приїздили з німецькими купцями монахи, ірляндські Бенедиктини, які перед повстанем жебрачих орденів справували в цілій Европі ролю місіонарів. В Києві мали вони навіть свій конвент при церкві Пр. Діви Марії; пізнійше повстав

¹⁾ ...ut enim de multis iniquis operibus taceamur, quae apud Constantinopolim perpatrastis, diripiendo ecclesiarum tesaura et possessiones ecclesiasticas invadendo, volentes quasi hereditario iure Sanctuarium Domini possidere dicite! quando vos tantum damnium restaurare poteritis terrae Sanctae? (Mon. Hung. H. XI, Dipl. № 183).

²⁾ Гл. Abraham, Powstanie, стр. 50—51 замітки. Hanserecesse I. Die Recesse und die anderen Acten der Hansetage v. 1256—1430, I. Leipzig 1870, ст. 352, з року 1338.

тут конвент Домініканів (діяльність св. Яцка Одровонжа). Коли Володимир Рюрикович около 1233 року прогнав Домініканців з Києва, то Ірлядці монахи удержали дальше своє становище і були тут аж до набігу Татар і знищення Києва.

З певністю можна сказати, що і в Галичині не бракло ірляндських місіонарів. Пізнійше і Домініканці туди звертають ся, бо прогнані з Києва находять тут захист. Що правда в половині XII віку зарисовує ся у нас трохи антагонізм до Риму. Висловом сього може бути Теодозія „Слово о вѣрѣ крестѣянскої и латинскої¹⁾), написане у фанатичнім дусі проти латинян. Автор твердить, що латинство гірше від жидівства, перестерігає перед приставанем із латинянами, а колиби хто з православних хотів їсти з тої самої посудини, з якої передтим їв латинник, мусить її вимити і обмолитувати²⁾). Все таки сей і подібні факти лише спорадичні та походили від захожих Греків, яким був і Теодозій. Сама Русь до латинян ворожо не відносила ся і ще довгий час мала характер переходовий межі грецьким християнством і західним католицизмом³⁾). Коли така була роля цілої Руси, то західна Україна займала хиба ще більше самостійне становище супроти Царгороду і ще прихильнійше до Заходу. Знаємо приміром, що якийсь із галицьких князів, мабуть Ярослав Осьмомисл, брав участь у коронації Фридриха Рудобородого⁴⁾ та що ся часть українських земель увійшла в XII віці у певну політично-правну, близше нам незнану звязь із німецько-римським цісарством⁵⁾).

1) Твір сей приписувано Теодозиеви печерському, одначе Голубинській виказав, що автором його був захожий Грек, що жив на Русі в XII віці.

2) Замічу, що сю брошуру мав я нагоду стрічати раз у Галичині, шпирляли її мабуть почаївські монахи.

3) Се виказує й проф. Абрагам (Powstanie, I розділ, стор. 38); між иншим він каже: „W czasie przed napadem Mongołów pomiędzy Rusią a Kościołem łacińskim istnieje tylko niemal po koniec XI wieku pewne poczucie wspólności religijnej; próby zadzierżgnięcia węzłów łączności prawnej nie powiodły się wcale.

4) Gesta Friderici a. 1165 стоїть: „Rex Boemorum quendam de regulis Ruthenorum suae presentiae obtulit, eiusque illum ditioni subdidit. (Mon. Germ. XX, стор. 492).

5) Окрім згаданої вище присутности українського князя на коронації Фридриха I, таку звязь показує історія повороту Володимира Ярославича 1189 року з угорської неволі. Позатим безіменний автор опису східної Європи 1308 р. говорить виразно, що „olim fuit haec terra (Ruthenia) sub imperio“ (Anonymi descriptio Europae orientalis ed. O. Górka, Краків 1916, стор. 41).

Одночасно зазначував ся сильний культурний вплив Німеччини на західну Україну¹⁾.

Подібно як в інших осередках Руси було і в Галичині і на Волині багато Німців, Угрів та інших західних купців і ремісників; особливо було їх досить у Галичи і Володимирі. В Галичи навіть одна брама, коло якої мабуть мешкала німецька колонія, звала ся німецькою²⁾. Оповідуючи про зріст Холму ось що каже наша літопись: „Видивъ же се князь Данило яко Богу поспѣвающу мѣсту тому нача призывати, приходаѣ Нѣмцѣ и Русь иноязычники и Ляхы идяху день и во день и уноты и мастерѣ всяции бѣжаху ис Татаръ“....³⁾ В Володимирі стрічаємо навіть дуже богатих і впливових Німців, до яких і князі не стидали ся заїздити в гостину⁴⁾. Колонізація розширила ся вже перед приходом Татар навіть у наддніпрянських землях, як се виходить із літописи й з інших жерел⁵⁾. Сі чужинці творили часть культурного елементу міст; освоюючи ся з Українцями причиняли ся до сего, що на Україні вже рано практикувала ся широка релігійна толеранція. На се матимемо в отсій праці чимало доказів, а наша літопись, хоч переповідає історію близько дев'яности літ, ні одним словом не зраджує свого упередження до Риму. Свою неохоту були би автори літописи певно десь зазначили, тим більше в такій дразливій справі як релігійна; а автор останньої части був правдоподібно навіть монахом. Приміром галицько-волинська літопись оповідає зовсім льояльно про жите католицької святої Єлисавети (кор. Кінги) так немовби говорилось про угодницю грецької церкви: „много бо послужи Богови по мужи своемъ и святу нарѣчаютъ“⁶⁾. Се й не

¹⁾ Вже на дворі Ярослава Осмомисла був звичай носити західну одіж (Mantel), як се виходить з опису сцени інтронізації сього князя. Ось як описує се київська літопись: „....и приѣха (посол Петро) на князь дворъ, и ту снидоша противу ему съ сѣбѣи слугы княжи вси в черни мятли и видивъ се Петръ и подиви ся, что се есть и яже взиде на сѣни и видѣ Ярослава отни мѣстѣ в черни мятли....“ (Ипат. с. 464).

²⁾ Ипат. с. 778, в. 4—5. Данило здобувши Галич »постави на Нѣмѣцьскыхъ вратѣхъ хоруговъ свою«.

³⁾ Ипат. с. 843, в. 8—12.

⁴⁾ Ипат. с. 868. »Марколтъ же Нѣмѣчинъ зва к собѣ всѣ князѣ на обѣдъ Василка Льва и Воишелка«.

⁵⁾ Вже в двадцятих і трицятих роках XIII віку було багато Німців у Києві (Додаток, л. XII, XIII).

⁶⁾ Ипат. с. 723, в. 21—22.

могло бути інакше при тісних взаєминах наших князів із католицькими дворами. Роман Мстиславич був вихований на краківському дворі. Жінка його була, як каже галицько-волинська літопись, „ятровію“ Лестка і мабуть католичкою¹⁾. З Андрієм, угорським королем, жив Роман у тісній дружбі; Лестко говорив до Андрія: „тобѣ бо другъ бѣ, клялася бо бѣста, яко оставшую в животѣ племени его любовь имѣти“²⁾. Коротко перед смертю дав Роман вислів своїй прихильности до католицизма тим, що зложив 1205 р. значну дотацію для монастиря Бенедиктинів в Ерфурті³⁾. Та дивним дивом постать Романа виходить у пізніших наших літописцїв, як уособлене православія і противника папства й католицизма. Стало ся се завдяки воскресенській (кенігсберській) літописи, яка під 1205 р. згадує, що коли Роман побідив Угрів і Ляхів, прислав папа Іннокентій III до нього послів намовляючи його на латинство та обіцяючи йому поміч меча св. Петра. Тоді мав Роман відповісти: „Такій ли то мечъ Петровъ у папы? ижъ имать такій, то можетъ городи давати, а азъ доколѣ имамъ и при бедрѣ, не хошу куповати ино кровію, якоже отци и дѣди наши розмножили землю рускую“. Історики досить однодушно⁴⁾ відкидають віродостойність сеї звістки, та на нашу думку якесь посольство від папи в сїм часі було дуже можливе. Рік 1205 й попередні якраз сприяють такому посольству. Як висше підніс я, зносини Риму з полудневими Славянами увінчались успіхом; 1204 року здобули латиняни Царгород, отже булоб цілком природно, якби папа звернув ся до Романа, звісного зі своєї прихильности до Заходу та завізвав його, щоб

¹⁾ Називала ся вона провдоподібно Анна, як се видно з того, що її внук Мстислав побудував на її гробі каплицю під покровом св. Йсакима і Анни. Ипат. с. 937, в. 7—11. »Тогожъ лѣта Мъстиславу князю вложи ему Бог во сердце мьсль благу созда гробницу камену надъ гробомъ бабы своен Романови в монастырѣ, въ святого... и свящяю во имя правѣднику Акима и Аньны, и службу въ неи створи«.

²⁾ Ипат. с. 719, в. 6.

³⁾ *Necrologion Sti Petri Erphordensis: Schannat, Vindemiae litterariae, Fuldae et Lipsiae, 1723, Col. II, стор. 19, під роком 1205: „Romanus rex Ruthenorum dedit nobis XXX marcas“.* За Абрагамом (Powstanie, стор. 95).

⁴⁾ Голубинскій о. с. I, 1, стор. 598 думає, що такого посольства взагалі не було, бо був би заховав ся відповідний лист у ватиканськїм архіві. Подібно й проф. Грушевскій. Факт, що не маємо слїдів сього посольства у ватиканськїх жерелах, важний що правда, одначе не встарчаючий. Пелеш (Geschichte I.) вірить словам сеї літописи, лиш каже, що з незвісних причини переговори зістали без успіху.

і він пристав до унії, коли вже Царгород — хоч формально — зєдинив ся. Натомість трудно допустити, щоб Романова відповідь була така, як говорить висше названа літопись; а коли таки було яке невдатне посольство папи до Романа, то не муіло воно дотикати справи злуки церков, лише справ чисто політичних. Маємо підставу здогадувати ся, що похід Романа на Польщу 1205 р. не був сусідською війною, а одним епізодом великої боротьби Вельфів із Гогенштавфами¹⁾. Наш князь належав до обозу Гогенштавфів, тому могло легко стати ся, що Іннокентій III бажав собі зєднати могучого східного союзника для своєї політики і посилав до нього послів. Роман володів тоді окрім Галичини та Володимира і Києвом, тому був справді поважним союзником. Папські послы могли тоді одержати відмовну відповідь із мотивів політичних. Сей факт міг опісля в літописній традиції переплутати ся з заходами папи коло церковної унії і дати почин до поданої в горі легенди.

Коли Роман не був ворожо настроєний до католицтва, то певно й боярство не було противне сьому напрямови. Воно стояло в живих зносинах з угорськими баронами; їм імпонувала свобода і впливове становище угорських магнатів та релігійно-лицарська ідея того часу, яка мала свій вислів у хрестоносних походах²⁾. Не диво отже, що скоро лиш появляють ся Мадяри на галицькій Україні, здобувають собі між боярством сильну партію³⁾. Дальше знаємо, що з боярством і угорською партією держало висше духовенство⁴⁾, нераз навіть проти своїх князів. Се свідчить, що навіть духовенство на західній Україні

¹⁾ M. Germ. SS. XVI, Chronic. Alberici Trium fontium під р. 1205, стор. 885: „Rex Russie Romanus nomine a finibus suis egressus et per Poloniam transire volens in Saxoniam et ecclesias destruere volens, sicut falsus Christianus, a duobus fratribus Polonie ducibus Listec et Conrado super Wisselam fluvium Dei indicio percutitur et occiditur et omnes, quos secum aggregaverat, aut disperguntur aut interficiuntur“. Також гляди М. Germ. SS. XXIII, стор. 116. На можливієть звязи сеї вістки з запискою воскресенської літописи звернув свого часу мою увагу проф. С. Томашівський.

²⁾ Подібну вдачу має й Данило. У нього робить ся нераз похід для лицарскоєсти без політичного вирахованя.

³⁾ Ипат. с. 732, 736 і ин. Нпр. Володислав, Судислав, Филип і инші.

⁴⁾ Ипат. с. 793, в. 14—15. З Ростиславом з Галича утікає єпископ Артемій: »и с нимъ бѣжа Артѣмѣи, єпископъ Галичкыи...«, с. 793, в. 25—26: »и владыцѣ Перемышльскому коромолующе с нимъ«.

не руководило ся в тодішній політиці релігійною ріжницею. Становища низшого духовенства не знаємо. Міщанство було переважно чуже, отже католицьке, а простий народ у тих справах цілком не орієнтував ся, а до того про народну масу як політичний чинник у тих часах й мови бути не може. Стихійно-вороже становище українських просвічених станів до латинства і до католицтва походить із пізнійших часів; а свої початки має воно що найскорше по упадку нашої самостійности. Для того є се історичним блудом переносити і прикладати настрій Українців до латинства в XIV—XVI віці до XIII віку.

II.

Ллян римської курії приєднати Галичину до релігійної унії 1206—1209 р.

Несподівана смерть Романа 1205 р. перервала безпосередні зносини нашої держави з Римом, які наслідком малолітності Романовичів не могли продовжати ся. Угорський король Андрій II вперед сам, а потім із польським князем Лестком обнимають протекторат над сиротами і їх спадщиною. Зїзд угорського короля з княгиною Романовою в Сяноці 1206, хоч надав Андрієви лиш титулярну сузеренність над Галичиною¹⁾, відчинив широку браму впливам угорським і католицьким. Зате в самій Галичині запанував розлад. Романова спадщина стала ласим куском для сусідів, в першій мірі руських князів Ольговичів, Ігоревичів та інших; ані Андрій, ані Лестко ще тепер не відважили ся приступити до окупації Галичини. Заколот збільшували бояри, які почули, ще не стало вже сильної руки Романа та старали ся скріпити своє становище. Десь під кінець 1206 р. осіли остаточно в Галичині брати Ігоревичі, сини героя „Слова о полку Ігоревім“; старший Володимир осів у Галичи, молодший Роман у Звенигороді, для Святослава готовлено Володимир. Дітям та вдові Романа прийшло ся утікати вперед з Галича, а потім й з Володимира на чужину. Між боярством племя Романа не знайшло майже жадної симпатії, зате мало її у міщанства й народу. Межиусобиця між братами Ігоревичами спонукала в кінці

¹⁾ Від тепер Андрій II титулує себе все: „Galiciae Lodomeriaeque rex“ гл. Fejér III. 1.

угорського короля вмішати ся активно в галицькі справи. Около 1208 - 9 р. вирушив угорський воєвода Бенедикт до Галичини та заняв Галич.

На сей час припадає перша скріплена документами фаза заходів римської курії приєднати західну Україну для унії. Стараля сі підняв папа Іннокентій III; а йшли вони через Угорщину. Хто дав товчок до них — сам папа, чи сузерен Галичини король Андрій, чи в кінци хтось із угорської або й галицької суспільности — сказати годі. Досить, що під днем 7 жовтня 1207 року видав Іннокентій два листи¹⁾, оден до Угрів, другий до Українців. З ними вислав легата Григорія кардинала-пресвитера (тит. св. Виталія і Вестини), визначного та старого свого дорадника²⁾, якому поручив папа зреформувати угорську церкву та підготувати в Галичині справу релігійної унії. На початку першого листу³⁾ говорить ся про згублену драхму і вівцю, яку треба відшукати (чи не алюзия до Галичан?), по сім говорить папа: „Поміж иншими способами, про які подбав (Христос) для християнського народу, полишеного з причини ріжних злочинних нещасть немов напів мертвим своєю мудростию винайшов (Він) на ново лікарство, відповідне антидотум у злуці з апостольською столицею, устанавляючи її головою всього християнства... яка до инших церков приходить із наукою віри...“⁴⁾ Далше говорить про велике жниво, де робітників мало; як Христос посилав апостолів, так він посилає легата Григорія, щоби даною собі повною властию все зреформував, бо „сього вимагає потреба угорського королівства...“⁵⁾. Обовязком католицької церкви — писав папа — є „приходити з наукою віри до инших церков“.

¹⁾ Potthast, nr. 3195, 3196.

²⁾ Григорій був одним із визначнійших людей в окруженю Іннокентія III. За короткий час між рр. 1202—1207 був він підписаний на 19 буллях, як се виказують реґести Потаста (гл. індекс по смерти Іннокентія III). Цікаве лише, що по р. 1207 він зникає, бо поза сям роком нема ані одного його підпису на буллях.

³⁾ Fejer, III. 1, стор. 54 подає сей лист під заголовком: Innocentius III Gregorium legatum suum denuo in Hungariam et Rutheniam mittit. Дяви »Додаток« до сеї розвідки під ч. I.

⁴⁾ „Inter cetera sane, quibus christiano populo propter varias plagas criminum, quasi semivivo relicto per ipsius prudentiam sunt provisiva remedia, conveniens antidotum in sodalitate sedis apostolicae renovavit, eam totius christianitatis caput constituens... ad alias ecclesias cum doctrina fidei procedit...“

⁵⁾ „Quocum igitur necessitas regni Hungariae illud exegerit...“

Лист сей мав приготувати Угрів до задуманого діла, яке пояснено докладнійше в другім листі. Вже з першого виходило, що тут діло в місійній праці між якимсь незєдиненим із Римом народом; другий лист поясняє нам, що тут мова про Русинів. Папське письмо було звернене до цілої Руси¹⁾. Згадано в нім, що Русини віддалили ся від католицької церкви, неначе від грудий матери і стали мов чужими дітьми; та римський єпископ має обовязок Богом йому наложений, поучати християн і працювати над злукою всіх в одно стадо; тому й тепер взиває він Русинів, щоби повернули з бездорожа на „путь“ і піддали ся під учительський провід голови церкви. Тут аргументами з св. Письма доказує ся примат папи, подібно як у листі до Болгар²⁾. Потім завзиває Русь, щоби й вона приняла унію, коли Греки вже злучили ся з Римом. „Чи ж не дивно се виглядає — каже папа — щоби часть не згоджувала ся з цілостію і одиниця виріжняла ся з поміж загалу?“³⁾. В тій цілі посилає легата Григорія, нехай приймуть його з належною пошаною.

Звертає на себе увагу політичний тон сього папського листу. Не згадує папа нігде ні про ересь, ні схизму, лиш каже, що Русь віддалила ся, *elongati fueritis*, від апостольської столиці, що зійшла на манівці. За таку мабуть папи уважали Русь особливо західну Україну. Цілком в іншій тоні писаний лист до сербського князя Волкана з 1199 р., де папа жадає потвердження віри апостольської в Сербії, а від єпископату присяги (*ut apostolicam fidem confirmantes...*). Як висше сказано, Русь усе занимала більше самостійне та між Візантією і Римом посередне становище, тому й тон був інший.

Як віднесла ся Русь до легата Григорія? Стан на Руси, а властиво в Галичині, — бо перші кроки туди мусіли йти де сягав угорський вплив — був у тих часах для таких річий як

¹⁾ Potthast № 3196; тут занотований сей лист так: *Eisdem (Archieppis, ep...) per Rutheniam constitutis nunciat, se (Gregorium) tit. S. Vitalis presbyterum cardinalem ad eorum partem duxisse destinandum, ut filiam reducat ad matrem et membrum ad caput, monet eos, ut devote accipiant*“. Є він у цілости у Turgenjew, *Historica Russiae Monumenta* том I, № III, і *Monum. Hung. Hist. Codex dipl. XI, № 197*: передрукований у додатку до сеї праці під ч. II.

²⁾ *Mon. Hung. H. Codex XI, Dipl. № 148*.

³⁾ „*Nonne absonum esse videtur, ut pars soli suo non congruat et singularitas a suo discrepat universo?*“ *Mon. Hung. H. Cod. XI. Dipl. № 197*.

релігійна унія цілком невідповідний. Під кінець 1207, а на початку 1208 року повстає тут межиусобиця поміж Ігоревичами, старшим Володимиром і молодшим Романом. Роман остаточно проганяє Володимира й осідає в Галичи. Час се воєнний і неспокійний, в яким ніхто не думає про далекосяглі переговори в релігійних справах. Угри в тім часі не мішались у внутрішні справи Галичини, але аж трохи пізніше. Наша літопись згадує що правда, що Роман узяв Угрів і побив свого брата, але се були мабуть лише угорські наємники, бо Володимир жив з Уграми у згоді; зате видимо незадовго акцію Угрів проти Романа. Коли схочемо схарактеризувати сей час словами галицько волинської літописи, то се було „беззаконье галичкое и мятежь“ — себто анархія. Супротив сього посольство Григорія в Галичині не могло мати поводження. Виїхав він із Риму в жовтні 1207 р., отже десь під кінець т. р. або з початком 1208 р. був уже на Угорщині. Якийсь час забавив ся на Угорщині, залагоджуючи справи угорської церкви, що могло потривати довший або коротший час. Коли на Угорщині забарив ся він недовго, то можна би припускати, що в Галичині він може й не був, видячи що серед такої анархії в користь унії нічого не вдіє. Колиж на Угорщині побув трохи довший час, то можливо його подорож на Україну була злучена з виправою угорського воеводи Бенедикта, яку кладуть звичайно на 1210 рік. Однак ся дата, як й многи інші з сих часів дуже непевна. Наша літопись, переповівши межиусобицю поміж братами Ігоревичами з 1208 року, відступає від теми і приступає до переказування інших подій на Україні поза Галичиною. Але потім вертаючи до галицьких справ зачинає фразою: „мы же на преднее возвратимся случившихся в Галичѣ“¹⁾ і повідає про похід Бенедикта на Галичину. Ся фраза вказує, що ті події, які буде оповідати, се є похід Бенедикта, склали ся скорше або рівночасно з переповідженими подіями, а недовго по галицьких межиусобицях, яких оповідане літописець перервав. Тим способом колиб ми пересунули похід Бенедикта трохи скорше, на рік 1209 зблизив ся би він до часу, коли Григорій мав йти до Галичини. Може цілий 1208 рік перебув Григорій на Угорщині, а десь аж 1209 року виїхав ся з Бенедиктом в окруженю многих угорських духовних за Карпати. Бенедикт узяв Романа, й так не дуже мабуть у Галичи любленого, в полон, а Угри осіли в Галичи. На всякий випадок як

¹⁾ Ипат. с. 721, в. 24—25.

воно не булоб, посольство Григорія лишилось без успіху; нема про нього більше жадних вістей ні в наших, ні в чужих жерелах і взагалі його імя зникає — мабуть чи не помер він на Угорщині або й у Галичині.

Між рр. 1209—1214 не маємо жадних слідів про якінебудь уніятські змаганя Риму; можна би з того здогадувати ся, що місія Григорія не повелась, без огляду на се, з якої причини. Угорська окупація Галичини не мала добрих наслідків, противно дала ся добре взнаки Галичанам¹⁾. Вона була сполучена з насильствами угорських наїздників над корінною людністю. Угри знущали ся над боярами і міщанами та знеславляли жінок, навіть „попадї і монахинї“. „Антихрист“ Бенедикт переслідував певно противну Уграм партію та при сій нагодї діяли ся насильства. Доскулив він мабуть більше міщанам Галича чим боярам; з останних переслідував, здасть ся, противників угорського панованя, бо багато бояр мабуть годило ся на сей стан, позанимавши визначні становища²⁾. Разом узявши, окупація лишила по собі погану славу, бо хоч переслідуваня не діяли ся з релігійних мотивів, але були се насильства наїздника, ненависть до Бенедикта переносила ся на всіх Угрів, та тим самим підривала пригожий ґрунт під католицьку пропаганду, яка йшла через Угорщину. Угрів прогнано і лиха слава по них скоро затирала ся.

Рік 1211 привів деяку зміну в політиці боярства. По галицькій ночі св. Вартоломея боярство остудило ся до політики своїх князїв, яку вело до тепер, а звертає більшу увагу на свої боярські інтереси. Їм байдуже, чи се панує свій князь, чи Бенедикт, коби лиш їх становище не було zagrożене. Вони може навіть волїли Угрів, знаючи що „король далеко, Пан Біг високо“. До того боярам мусїла імпонувати свобода угорських магнатів, яка мала своє завершене в „Золотій буллі“ з 1222 року. Поволи вони навіть симпатизують із таким станом і по спишській умові

¹⁾ Ипат. с. 721, в. 25 і т. »Андрѣй же король увѣдѣвъ безаконье Галичкоє і мятежь и посла Бенедикта со воими, и я Романа в бани мьющася, и посла и во Угри. Бѣ бо Тимофѣи в Галичѣ премудръ книжникъ, отчество имѣя во градѣ Киевѣ, причтею рече слово о семъ томители Бѣнедиктѣ: яко в послѣдняя времена трема имени наречетоя антихристъ; бѣгаше бо Тимоеѣй отъ лица его, бѣ бо томитель бояромъ и гражаномъ и блудъ творя и осквернях и жены и черницы и пошадѣи, в правду бѣ антихристъ за скверная дѣла его.

²⁾ Тут можна би вже шукати зародків угорської партії серед бояр.

1214 р. деякі бояри навіть раді приходови Угрів. Разом із сим справа церковної злуки стає знов актуальна.

III.

Лерша релігійна унія в Галичині за короля Коломана 1214—16 р.

Приходимо тепер до другого етапу заходів римського престолоа около довершення релігійної унії з галицькою Україною в рр. 1214—1219, зглядно 1214—1216. Вже 1213 року вирушив угорський король Андрій на Галичину, щоби положити кінець боротьбі о галицький стіл, одначе смерть¹⁾ його жінки Гертруди приневолила його до повороту. Тимчасом став ся факт у середновічу досить небуденний. Політичний заколот у Галичині дійшов до того, що один із бояр, Володислав, знайшов прихильників серед боярства чи міщанства й „укняжив ся“, себто засів на галицькім столі²⁾. Се вже переповнило чашу зависти сусідів. Андрій зїхав ся з Лестком у Спишу 1214 р. та умовили ся що до поділу Галичини поміж себе. Андрій взяв східну часть із Галичем, Лестко західну з Перемишлем. Галич віддав Андрій свому пятилітньому синові Коломанові, обвінчавши його з трилітною дочкою Лестка Саломеєю. Упорядкувавши — як могло здавати ся — політичні справи в Галичині, задумав король скріпити нові відносини унією галицької церкви з Римом. Зараз по окупації Галича 1214 р. звертає ся Андрій до папи Іннокентія III і просить, щоби він поручив остригомському архієпископові Іванові коронувати Коломана на короля Галичини та заявляє, що Галичане готові приступити до єдности з апостольською столицею³⁾. Запевнивши ся наперед, що папа все сповняє справедливі просьби вірних синів католицької церкви, вірить Андрій, що й у сій справі римська курія піде за його бажанєм. „Мусить отже знати ваша святість — пише він дальше — що вельможі і нарід

¹⁾ Була убита угорськими баронами.

²⁾ О скілько булаб можлива теорія деяких польських істориків, що Володислав був з польського роду і католиком, то се свідчило би про велику релігійну толеранцію на тодішній галицькій Україні.

³⁾ Гл. Theiner Mon. Hung. том I, № I. і Fejer Codex dipl. Hung. том III, 1, ст. 163. Лист починає ся звичайною титулятурою: «Андрій король... Галичини і Володимирії поздоровлене і синівське ушановане».

24.797

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

Галичини підчинені нашій влади, покійно від нас домагали ся, щоби ми нашого сина Коломана поставили їм королем, що мають намір на будуче позіставати в єдности і послуї святій римській церкві, забезпечивши одначе се, що буде їм вільно між иншим не покидати свого власного (грецького) обряду. Щоби се для нас і для Вас таке (важне) їх предложене не спинило ся через проволоку, що як звісно з многих причин може стати ся, треба задля виконання сього визначити з вашого боку легата; просимо отже вашу святість поручити достойному у Христі отцю нашому I... остригомському архієпископови, щоби він силою апостольської влади, згаданого нашого сина помазав їм на короля і відобрав від нього присягу, що буде вірний святій римській церкві¹⁾.

Сей лист важний головно з двох причин: що товчок до заходів коло навязаня церковної злуки вийшов від самих Галичан та що тут згори була поставлена умова — збережене обряду. Можна би одначе поставити питанє, чи король говорив правду, чи не подавав власних бажань за факти, щоб тільки дістати від папи корону для сина. На наш погляд нема сумніву, що Андрій писав повну правду. Безперечно, його головна ціль була коронація сина, одначе він не був — не міг бути байдужний до церковної справи, яка по його власним словам була важна як для нього так і для католицької церкви. При його незвичайній побожности (він же підняв один хрестоносний похід у св. землю) трудно допустити, щоб він вводив у блуд папу в такій важній справі. Він ставив

¹⁾ Noverit igitur sanctitas vestra, quod Galiciae principes et populus nostrae dictioni subiecti humiliter a nobis postularunt, ut filium nostrum Colomanum ipsi in regem praeficeremus, in unitate et oboedientia sacrosanctae Romanae ecclesiae perseveraturis in posterum salvo tamen eo, quod fas illis sit alias a ritu proprio non recedere. Verum ne tam (expediens) nobis et vobis illorum propositum ex dilatione sustineat impedimentum, quod quidem multis de causis accidere posse constat, si legatum ad hoc exsequendum a latere vestro destinatum praestolamur, a sanctitate vestra postulamus, quatenus venerabili in Christo patri nostro I... Strigonensi archiepiscopo detis in mandatis, ut apostolica fretus auctoritate dictum filium nostrum in regem eis inungat et sacramentum super oboedientiam sacrosanctae Romanae ecclesiae exhibendum ab eodem recipiat. (Theiner, Monum. Hung. I, № I, Додат. ч. III). Далше говорять Андрій, що він готовить ся до хрестоносного походу (studiose intendere et omni diligentia festinare), тому просить звільнити двох єпископів і опата-канцлера від участі в IV соборі лятеранськїм.

Львів. Б. В. СТЕФАНІКА
АН УКРАЇНИ
187663

Львівська державна
наукова б. бібліотека
№ 8570

діло занадто ясно (домагався прислання окремого посла), щоби можна підозрівати звичайну містифікацію. Що справа церковної злуки в Галичині, не була лиш *pium desiderium* самого угорського короля, що в ній була заінтересована й якась визначна частина українського громадянства в Галичині, се видко найкраще з поданої умови, під якою церковна унія була бажана й можлива — заховане обряду. Умова ся могла вийти виключно тільки від Українців, не від короля, навіть не від латинського єпископату на Угорщині, бо в сім т. ск. формальнім питаню, як по правді має виглядати унія, в католицькій церкві не було ще ясно виробленої думки та ще переважав погляд, що церковна злука й латинізація обряду се тотожні річи.

Насуваєть ся тепер питанє, хто був сею українською стороною, яка бажала чи там згоджувала ся на церковну унію? Цитований лист каже, що „*principes et populus*“ жадають Коломана на короля і унії. Що розуміти під сим „*principes*“? Можна розуміти князів, можна й бояр. Можливо, що й якісь князі пактували в тій справі, могли се бути Ігоревичі, та скорше Романовичі. Бо хоч Андрій забирав Романовичам частъ їх батьківщини, Галич, то за те запевняв їм другу половину, Володимир, і не переривав добрих зносин із ними: Лестко „поча имѣти любовъ велику ко князю Данилу и брату его Василку“, а Пакослав, автор спишської угоди, „бѣ приятель Романовой и дѣтемъ ея“¹⁾. Тому можна би під „*principes*“ розуміти окруженє Данила і Василька, яке добувши на стало Володимир, годило ся на відступленє Галича Уграм і на їх уніятські пляни. Та в сім місци під словом „*principes*“ треба розуміти таки бояр²⁾, з окрема ту їх частину, що утворила угорське стороництво. Мабуть з ними годив ся дехто з висшого духовенства; яке в політиці нераз ішло з прихильними Уграм боярами рука в руку. Міщанство і народ ледви мали який голос у сій справі. На всякий випадок унія з задержанєм обряду не повинна була зустрінути ся з непереможними перепонами. Звісно, що в XIII в. цілий Схід хитав ся між унією і православієм, то тим більше ся склонність мусіла виступати серед висших і правлячих верств на Руси, особливо в Галичині³⁾.

¹⁾ Ипат. с. 489. в. 10—11.

²⁾ В тім самім листі Андрій угорських баронів називає — *principes*.

³⁾ Дашкевич: Перв. унія. стор. 141 говорить: «быть можетъ въ Галичѣ вѣротерпимости было больше».

Гідний уваги ще оден момент у листі короля Андрія, а то, що архієпископ Іван мав би заприсягнути й Коломана на вірність католицькій церкві; се значилоб, що він належатиме до того самого обряду, що й його піддані.

Проти сих плянів могли робити щось лиш бояри противні угорському панованню. Одначе під вражінем окупації сиділи вони тихо, не зібравши ще достаточних сил. Так треба розуміти слова Андрія в листі до папи, де він перестерігає, щоби предложене Галичан задля проволоки не зазнало перешкоди, що... із многих причин може стати ся... Сі причини лежали в тім, що опозиція могла в короткім часі зібрати свої сили.

Але слідім дальше! Папа прийняв сей лист Андрія II радо; його бажаня привернути Русь до послуху Римови ще 1207 р. стали тепер, як видавало ся, близькими до здійсненя. Справа та мусіла його заінтересувати живо, та на жаль не маємо про неї ніяких вісток аж до р. 1215. Не знаємо навіть декрету, яким папа поручив арх. Іванови помазати Коломана на галицького короля. Дуже можливо, що вперед відбуло ся помазанє Коломана на короля, десь при кінци 1214 р.¹⁾, а що тільки пізнійше наложено йому корону (*impositio dyadematis*). Як виходить з листу Андрія десь під кінець літа 1215 р., то коронація ще не відбула ся, а годі припускати, щоби папа сею справою так повільно займав ся. До того Андрій вже у першім своїм листі з 1214 р. просив папу виделегувати архієпископа Івана, щоб помазав його сина на короля. Вкінци з листу, писаного королем перед самим собором, можна вивести, що помазанє вже відбуло ся а коронація ще ні²⁾. Та хоч певних примірів подібного поступованя не знаходимо в середних віках³⁾, то ся догадка дуже правдоподібна.

Досить, що коронація в Галичи відбула ся не ранше як у зимі 1215—6. Коломан осів в Галичи яко король, а археп. Іван відібрав від нього і Галичан присягу вірности для короля

1) Так думає прим. проф. Грушевський й угорський історик Калай. Опирають ся вони м. ин. на грамоті даній якомусь Дмитрови де стоїть: „cum etiam eundem sepe dictum filium nostrum optento ex indulgentia sedis apostolice dyademate, illustrem regem Galicie feliciter in unctum fecissemus inclite coronari (Mon. Hung. H. Dipl. VI, nr. 345).

2) В листі тім протиставить ся евентуальна будуча коронація помазаню „ut sicut unctionem regalem, ita et coronam a liberalitate vestra se recepisse gaudeat“... Mon. Hung. H. Dip. XI, № 227, Дод. ч. IV.

3) Проф. Абрагам думає, що се неможливе.

і папи, гарантуючи зі свого боку ненарушеність грецького обряду. Та незадовго стало ся в Галичи щось таке, що справу унії попсувало та скомпромітувало. В Галичи появил ся зненавиджений Бенедикт „антихрист“, якого всі добре знали й він почав старі практики, яких далеким відгомоном є записка одного з пізнійших літописних зводів: „Король угорський посади сына своего въ Галичѣ, а епископа и попи изгна изъ церкви, а свои попи приведе латинскія на службу“¹⁾. Хоч автентичність сього тексту дуже непевна, то все таки в його справі може лежати якась стара літописна записка про діяльність Угрів на церковнім поли. Інша річ, чи се було справдешне латиншене, чи лише приведене до унії з задержанем обряду. У традиції православних могли сі дві окремі справи помішати ся з собою²⁾. Все таки важне, що місцеве жерело не знає про таке релігійне переслідуване. В кождім разі не можна сказати, щоб таке поведене було у програмі Риму, а навіть короля Андрія. Таким поступованем король підкопував би лише ґрунт під своїм сином, а коли би був мав намір латинщити насильно українське населене, був би не писав — як уже висше згадано — до папи подібного листу, що Українці бажать лишити ся при своїм обряді. Він був би радше сказав, що вони хотять прийняти католицьку віру і латинський обряд.

Коротко кажучи, за невдачу церковної реформи в Галичині падала вина в першій мірі на угорських емісарів. Становище папи було натомість бездоганне. Десь літом 1215 р. висилає папа свого післанця до Галичини, щоби повів уніятську акцію та головно, щоби спровадив українських єпископів на IV лятеранський собор, що був скликаний на осінь того року. Видко, довіре папи до арх. Івана захитало ся. Іван одержав був місію

¹⁾ Літопись т. зв. Воскресенська.

²⁾ Татищев опер ся на сій вістці і ще більше розмалював її. У своїй історії Росії (том III, стор. 377) пише, що Андрій »привель зъ собою двухъ епископовъ папезскихъ, которые стали учить Галичанъ вѣрѣ папезской«; вкінці прогнали їх Галичани »за взятіє имъ двухъ церквей и поруганіє епископа галиччаго«. Звідки він сю точну вістку взяв, не знати, мабуть із фантазії. — З сею справою вяже ся нерішене ще вповні питане про первісний характер давньої галицької церкви св. Пантелеймона, нин. костела св. Станислава. Коли одні (Захарієвич, Шараневич) думають, що се була латинська (угорська) церква з поч. XIII в., то Пеленський (Halicz) переконаний про її первісне призначене для грецького обряду. Петрушевич кладе її початок на пізнійші часи.

довершення унії й до нього належало стягнути українських єпископів на собор. Видко, що він вів лихо справу, коли Іннокентій рішив ся на сей крок. За тим свідчила би може й ся обставина, що вже в найближшій листі Андрій нічого не згадує про Івана, хоч він ще жив¹⁾.

Легат папський прибув на Угорщину; до Галичини не було вже чого йти. Противна партія за той час зібрала свої сили і зробила свою акцію популярною, бо кличів до сього мала досить. Десь у літі 1215 р. вибухло в Галичи повстанє проти Угрів. В такий час Андрій очевидно не міг ввести до Галича посла, але відіслав назад до Риму. Заразом вислав своїх послів з новим листом²⁾ до папи. Лист сей не має дати, та що згадує про собор як недалекий, то видно, що походить десь з літа 1215 року, (собор був скликаний на 1 падолиста 1215³⁾). Писаний він в дорозі, як Андрій з військом йшов до Галичини. Зачинає ся так: „Звісно, що в останнім часі нарід Галичини, зломивши присягу вірности, не лише відступив від свого короля, але також зібравши військо з доколичних Русинів, обляг твердиню Галич, в якій перебував наш син з немногими; задля сього мусіли ми негайно удати ся в ті сторони, що се не лиш приневолило нас на якийсь час відложити постанову почитати ваше вітцівство, як се випадає, але навіть не могли ми ждати на наше військо“⁴⁾. В дальшій часті листу оправдує ся Андрій, длячого він не пустив папського посла на Україну, але відіслав його домів. Причиною були заворушення в Галичи. Дальше так писав Андрій: „Тому, що з причини воєнної пори не можна було впровадити вашого післанця в се замішанє, відіслали його до вас, беручи на себе обовязок, як Бог уділить

¹⁾ Іван сидів на архієпископській столиці до 1222 р. Десь при кінці 1222 р. помер, бо як виказують дипломати угорські (Fejer III. 1) імя його стоїть до того часу на ріжних грамотах. В р. 1215 згадане його імя 2 рази, в р. 1216 3 рази, в р. 1217 12 разів і т. д. В перших днях 1223 року стоїть „Strigonensi sede vacante“.

²⁾ Гл. Mon. Hung. H. Codex dipl. XI, № 227, Додат. ч. IV.

³⁾ Hefele, Conciliengeschichte т. V, ст. 872.

⁴⁾ „Licet novissime populus Galicie fidelitatis sacramento deposito a rege suo non solum recesserit, verum etiam collecto circumiacentium Ruthenorum exercitu, castrum Galicie, in quo filius noster cum paucis commorabatur obsederit; obquam ad partes illas adeo repenter compulsi sumus accedere, ut non solum honorandi, sicut decet, paternitatem vestram propositum ad tempus arctaremur abmittere, verum nec exercitum nostrum fas esset expectare“. Mon. Hung. H. Cod. dipl. XI, 227, Дод. ч. IV.

нам милосердя, прислати руських єпископів на собор¹⁾. Далше просить Андрій папу прислати корону для Коломана: „Просимо вкінци вашу святість, щоби зволили ви як найскорше прислати через присутного післанця нашого повірника золоту корону відповідну королівській гідности, щоби (sc. син наш) міг похвалити ся, що як королівське помазанє, так й корону одержав від вашої щедрости та щоби через те зєднав собі більшу прихильність у своїх, а у сусідів признанє вічного права до престола свого королівства“²⁾. Закінчує просьбою, щоби папа завізвав Лестка на поміч — *ad defensionem contra impugnatores* — тому, що Галичани не лиш йому, але й папі зобовязали ся були до послуху.

Андрій прибув до Галича, утихомирив повстанє, одначе сам мусів побачити, що панованє Угрів у Галичині вже не довге і непевне. Дятого забрав Коломана зі собою, не хочачи виставляти його на непевну долю. Папа корону прислав, та се не успокоїло Галичан, як Андрій в листі до папи сподївав ся. Подїбно й на сусідів не мало се такого впливу, як думав король. Сусіди гляділи скоса на утрвалене угорського володїня в Галичи. До того Андрій поріжнив ся з Лестком, забираючи йому західну Галичину. Ся обставина зробила становище Угрів ще більше непевним і вони опинили ся на вулькані. Папа й не думав Лестка завзивати до помочи Уграм, бо видїв, що се справа чисто політична, в яку не хотїв мішати ся, тим більше що й Андрій не був зглядом Лестка без вини.

Від давна приготовуваний, від 13 цвітня 1213³⁾ р. на 1 падолиста 1215 р. скликаний IV собор лятеранський відбув ся справді величаво й численно. Запрошені були на нього єпископи Сходу й Заходу⁴⁾. Запрошеня вийшли осїбно до держав⁵⁾,

1) „unde, quia non expediebat et maxime propter discrimen belli cursorem vestrum in illum tumultum intruduci, ipsum ad vos remissimus assumentes, si Deus misericordiam nobiscum fecerit, onus transmittendi ad concilium episcopos Ruthenorum“ (ibd.).

2) „supplicamus insuper sanctitati vestrae, quatenus coronam auream regiae dignitatis congruentem filio nostro conferre et per latorem praesentium fidelem nostrum in proximo transmittere dignemini, ut sicut unctionem regalem ita et coronam a liberalitate vestra se recepisse gaudeat et per hoc magis favoribilem se suis efficiat et convicinis regni sui perpetuam praetendat“ (ibd.).

3) Hefele V, стр. 872.

4) Sacrosanta Concilia a Labbeo.... том XIII, Conc. oecum. Later IV.

5) Адресовані були: „Universis Christifidelibus per... (імя держави)... constitutis“.

а особно до єпископатів поодиноких церковних провінцій¹⁾. Між східними вичислена провінція „Bulgariae et Blachiae“ і „Constantinopolitana“. Окремого запрошення до галицько-володимирських єпископів не стрічаємо в актах собору. Чи його взагалі не вислано й ужито тільки посередництва угорського короля — годі напевно сказати. З відкритого недавно спису учасників IV лятранського собору²⁾ довідуємо ся, що ніхто з українських єпископів не був на соборі. Зате інтересна угорська репрезентація. Після декрету, яким скликувано собор, у кожній провінції могли оставати два єпископи дома, інші мали їхати на собор; тимчасом — як можна ствердити з угорських і папських жерел, Андрій II просив папу звільнити від участі в соборі остригомського архієп. Івана і кількох інших єпископів, бо їм задумував віддати управу держави на час свого походу до св. Землі³⁾. Проте архієп. Іван був на соборі. Папа очевидно не дозволив відтягнути ся від участі. Які були ще інші можливі причини — побіч названої — що арх. Іван бажав відтягнути ся від собору та длячого папа не згодив ся на просьбу кор. Андрія — годі напевно сказати; можемо тільки догадувати ся, що се справа руської церкви робила його присутність необхідною й що він тим способом виступав тут як свого роду заступник сеї церкви. Іннокентій III бажав може обговорити з ним особисто справу релігійної унії, яка його дуже інтересувала, та евентуально пізнати, з яких причин ся справа стала на мертвій точці. Присутні на соборі польські єпископи, особливо краківський Вінкентій Кадлубек, могли дати папі потрібні інформації. Деяку ролю могли тут грати й мотиви політичної натури (антагонізм між Андрієм

¹⁾ Адреси були: „Archiepiscopis, episcopis... per... (імя провінції)... constitutis“.

²⁾ Achilles Luchaires, Un document... Є се сухе вичислене учасників сього собору в XI групах. На першій місці подані єпископи безпосередно папі підлеглі і місійні (I і II група). Між місійними в II групі знаходимо архієп. пруського — de Livonia (сеї архієпископ відгравав опісля важну ролю в переговорах кн. Данила з Римом) та єпископа de Hestia (пізнійше еп. Дорпату). В групі X вичислені польські єпископи: Gnesnensis archiep. (Кетліч), Cracoviensis (Кадлубек), Vratislaviensis, Cujaviensis, Lupusensis. В XI групі єпископат угорський: Arch. Strigonensis (Іван), Agriensis, Geuriensis, Vespertiensis, Waticensis, arch. Colossensis, Waradiensis, Cenadiensis, arch. Spalatensis, Pharanus, Nonensis. Отже угорський єпископат був дуже численно заступлений.

³⁾ Fejér. III. 1, ст. 164.

і Лестком, який в сїм часі виринув). По всій правдоподібности тут має свій початок нова фаза старань апостольської столиці привести галицько-володимирську державу до релігійної єдности з Римом за посередництвом місійних архієпископів пруських, а не угорських або польських єрархів. Практика з єпископатом угорським научила видко, що у єпископату сусідних держав більшу ролю грали в таких справах політичні інтереси, як релігійно-церковні. Зате місійні архієпископи пруські могли бути від них ще найбільше свободні.

На соборі справа східних християн була живо обговорювана. Бачимо се з ухвал собору¹⁾. Рішенє IV говорить „de superbia Graecorum²⁾“, V „de dignitate patriarcharum“, та найважнійшою для нас ухвала IX „de diversis ritibus in eadem fide³⁾“. Порядкувала вона на будуче відносини межі католицькою єрархією грецького обряду та латинниками сих дієцезій. Після сього рішеня в єпархіях, де мішане населенє, що до обряду й мови, не може бути два єпископи, тільки оден. Колиж покаже ся потреба, може сам єпископ для другої части населеня іменувати вікарія, який знав би мову і обряд меншости. Одначе він цілковито залежний від єпископа дієцезії. Коли отже ся ухвала була де введена, то з одного боку людність латинського обряду мусїла підчинити ся юрисдикції уніятського владики, з другого боку заходила можливість, що латинському єпископови могло бути підчинене населенє східного обряду. Се принципи-

1) Sacrosancta Concilia I. c.

2) ibd. В сїй ухвалі говорять ся, як то Греки ненавидять латинян. Вівтарі на яких служили службу латинські священники, благословлять наново, діти охрещені латинниками хрестять наново.

3) ibd. De diversis ritibus in eadem fide. Quoniam in plerisque partibus intra eandem civitatem atque diocesim permixti sunt populi diversarum linguarum habentes sub una fide varios ritus et mores, districte praecimus, ut pontifices huius civitatum sive diocesum provideant viros idoneos, qui secundum diversitatem rituum et linguarum divina officia illis celebrent et ecclesiastica sacramenta eis ministrent instruendo eos pariter verbo et exemplo. Prohibemus autem omnino, ne una eademque civitas sive diocesis diversos pontifices habeat, tamquam unum corpus, diversa capita quasi monstrum. Sed si propter praedictas causas urgens necessitas postulaverit, pontifex loci catholicum praesulem nationibus illis conformem provida deliberatione constituat sibi vicarium in praedictis, qui ei per omnia sit oboediens et subiectus“. Задля ваги сього рішеня наведи ми його в цілости.

яльне уладнене адміністраційно-правного відношення між латинським і грецьким обрядом католицької церкви було порішене між иншим і з огляду на задуману унію в Галичині. Колиб ся реформа була переведена у нас практично в XIII в. й колиб вона була удержала ся, то малаб вона величезне значіне для національно-політичного і культурного розвитку нашого народу. Важний сей собор замкнено 30 падолиста 1215 р. Іван остригомський повернув на Угорщину і жив ще кілька літ та справою релігійної унії в Галичині він більше не займав ся. Та вернім назад до політичних справ.

Успокоєне Галичини, що припадає десь на кінець 1215 року, не помогло справі унії нівчим. В рр. 1216 до 1219, (в сім році прогнано Угрів) нема найменшої згадки про неї. Унія і Угри втратили видко й тих прихильників, яких мали дотепер. Богато бояр, а може й висше духовенство, які не стояли самою тільки протекцією Угрів, не хотіли втратити у своєї суспільности всякого впливу та мусіли перестати підпирати панованє тих, що правили тільки брутальним насильством. При Уграх зістають лиш ті, що мали якісь з'обовязаня, як уряди і т. д. Вони також не тикають справи унії, бо своїми особами могли лиш агітувати проти неї. Року 1217 вибрав ся Андрій у св. Землю. За той час запанував на Угорщині цілковитий розлад так, що угорська залага в Галичи не могла вже числити на поміч з Угорщини. Коли лиш розійшла ся вістка, що Мстислав йде на Галич, Бенедикт лишив Галичину, а разом з ним подалось за Карпати багато бояр з угрофільської партії, як Судислав і инші.

Збираючи все разом, бачимо, що перша церковна унія в Галичині, була історичною ефемеридою. Уроджене і смерть припадають майже на той самий день, дарма що обставини — здавалось — були дуже корисні для житя і розвитку. Все таки остає певним, що релігійна унія галицької України з Римом була в сім часі фактом. Була то перша унія на галицькій землі.

В тім самім часі (1216) закінчив жите й папа Іннокентій III, творець ідеї релігійної унії східних християн із західними при задержаню власного обряду. Він був перший, що після розділу церков (1054) підніс ідею релігійної унії. Як його уніятська діяльність, так і рішення IV лятеранського собору свідчать найліпше, як влучно він сю справу розумів. Він є до певного степеня також граничним стовпом в поминаню ідеї єдности церкви. Після його смерти знов на якийсь час вертають сі нещасні зма-

ганя накинути східним христіянам латинство; та вони були вже з гори все засуджені на невдачу.

IV.

Католицька пропаганда Домініканців на Україні.

В 1219 р. осів у Галичи Мстислав. Що правда осідають Угри ще 1221 р. переходово в Галичи, а в рр. 1222—1227 в західній Галичині, та в тих часах не маємо жадних слідів якихсь уніятських старань. До сього діла Угри були вже неспосібні. В тім часі появляє ся на українських землях новий чинник, що мав підготовляти ґрунт під церковну злуку; був се новозатверджений чин Домініканців. Вони своєю працею обнимають щораз більше українських земель; межі рр. 1222—1227 появляють ся на Україні та доходять аж до Києва¹⁾.

Праця Домініканців була вельми інтензивна та ідейна. Вони поставили собі дві цілі: утвердити в католицтві розкинутих латинників по містах України, які вже зачали підпадати під вплив грецької віри, та підготовити католицьку пропаганду в обох формах, латинства і унії. Релігійне жите латинян у сім часі на українських землях позіставляло багато до бажаня. Латинський клир був у занепаді й компромітував католицтво в очах Русинів. Наслідок був такий, що підчинені йому вірні підпали вже були під вплив автохтонної церкви до того степеня, що зачали відказувати послуху папі. Сей стан стверджує папа Григорій IX в буллі до пріора польської провінції Домініканців з дня 12 мая 1232 р²⁾. Він поручає вислати двох братів з чину на Русь, щоби розслідили положене латинян у тих краях, бо там є — *quamplures ecclesiae Latinorum pastorem aliquem non habentes*; що (більше вони вже навіть — *venire ad oboedientiam sedis apostolicae contradicunt*³⁾). В сім часі могли Домініканці

1) Деякі російські історики думають, що їх поява на Україні дещо пізнійша. Дашкевичь, Пер. Унія, ст. 138: »На основані папських буллъ можно сказать только, что около 1231 г. Доминикане проникли на Русь«.

2) *Acta grodz.* VII, 1, Додат. ч. VIII.

3) Дашкевичь, о. с. стор. 139 думає, що се були ті збігці, що гнетені польськими князями утікали на Русь. Про них писав папа Григорій IX під кінець лютого 1232 до арх. гнєзненського: „cum tam

похвалити ся більшим успіхом, хиба в напрямі з'організованя кольоністів латинників¹⁾; зате католицька пропаганда не мала ще тепер більших успіхів.

На той час випадають якісь зносини римської курії з незнаними нам ближше князями на Русі. Під 1227 р. знаходимо лист папи Гонорія III до всіх князів Русі.²⁾ В листі говорить ся, що їх (себто князів) послали прибули до (Вільгельма) мутиненського єпископа і папського легата на Прусію, Ливонію і сусідні краї³⁾ та заявили йому охоту покинути ложну віру і злучити ся з католицькою церквою. Тепер папа питає їх, чи готові вони відповідно обучені легатом прийняти католицизм та щоби донесли про се через своїх послів. Історики⁴⁾ російської церкви думають, що тут мова про московських князів, та що в дійсности такого посольства не було, тому папський лист опертий на ложі.

Про яких князів тут справді мова, годі напевно ствердити; та деякі ознаки кажуть догадувати ся, що згадані тут інші князі Русі, а не північні. Титулятура — *rex Russiae, reges Russiae* — в сім часі не уживаєть ся в листах до великоруських князів. Приміром в 1247 р. титулує папа в князя суздальського — *dux Susdaliensis*⁵⁾, мимо того, що в тім самім часі Данила і Василька титулує — *reges Russiae*. Ще менше можна з так легким серцем знехтувати зміст самого листу, як се зробив автор історії руської церкви. Лист адресований до всіх князів Русі. Таке греміяльне посольство всіх князів Русі до папи безперечно виключене, хочби вже й з тої причини, що як у укра-

iniquam et inauditam pati non valeant servitutum ad perfidiam Ruthenorum et Pruthenorum transeunt cohabitatione fidelium derelicta“. Н. Rus. M. XXXV, Додат. ч. X.

¹⁾ Дашкевичь, о. с. стор. 140 думає, що вже тоді були на Україні латинські приходи.

²⁾ Н. Rus. M. XXI, Дод. ч. V: „sicut audivimus nuntii vestri, ad . . . episcopum Mutinensem Apostolicae Sedis legatum a latere nostro — transmissi, eum humiliter rogaverunt, ut partes vestras personaliter visitaret, quia . . . parati estis omnes errores penitus abnegare . . . Per vos itaque certificari volentes, an velitis habere ab Ecclesia Romana legatum . . . Universitatem vestram rogamus . . . quatenus super hoc voluntatem vestram nobis per litteras et fideles nuntios intimetis“.

³⁾ Папа іменував мутиненського єпископа Вільгельма легатом на Прусію і сусідні краї ще 1224 р. мабуть тому, що місцевий єпископ за мало розвивав місіонарську діяльність. (Preuss. Urk. nr. 53).

⁴⁾ Голубинській, о. с. I. I. ⁵⁾ Н. Rus. M. LXXVIII.

їнських, так у північних князів не було ніколи солідарности навіть у найживотніших справах цілої Русі, а не то в таких як релігійна унія, де ріжниця гадок була неминуча. Конець листу: „Через вас отже хочемо довідати ся, чи хочете легата від римської церкви“ — велить догадувати ся, що папа сам сумнівав ся в таку однодушну заяву руських князів і не дуже вірив донесенням свого легата. До того еп. Вільгельм нічого в сій справі ще не робив, хоч як папський легат міг й на власну руку поробити якісь кроки в справі унії, а до папи віднести ся з конкретними пропозиціями. Міг він се зробити тим скорше, що недавно (9 січня 1225 р.) одержав був від папи особливу власть голосити між невірними слово Боже та ставляти в новонавернених землях єпископів¹⁾. Правдоподібно хтось із князів навязав зносини з папським легатом, та під тим крила ся якась инша ціль, нам ближше незнана прим. старане Вільгельма видобути собі право легації й на Русь²⁾, ривалізація між легатом і місцевим єпископом³⁾ і т. д.

В найближчих роках маємо знов сліди зносин апостольської столиці з якимсь князем Русі. Під 1231 р. маємо лист папи Григорія IX адресований — *illustri regi Russiae*⁴⁾ — до „володаря християнського, тільки відданого звичаям і обрядови Греків та Русинів“, який — по реляції пруського єпископа — бажає підчинити ся апостольській столиці. Приймаючи се до прихильної відомости, закликає його папа, щоби „приймив і виповняв обряд і звичаї латинських християн“.

¹⁾ Preus. Urk. nr., 55.

²⁾ З пруських жезел можна вичитати про якийсь спір о легацію в сих краях. Компетенцію легата Вільгельма на якийсь час завішено, потім привернено, а навіть розширено 1234 р. (Preus. Urk. nr., 106, 109).

³⁾ Між легатом Вільгельмом і місцевим єпископом Християном можна доглянути певну ривалізацію; видно се з того, що справою місій від прибуття легата в Прусію займають ся оба, але кождий осбно і на череміну доносять до Риму про свої успіхи. (H. Rus. M. XXXI і Preus. Urk. nr., 86, 95).

⁴⁾ H. Rus. M. XXXIII: „... Episcopo Pruthenorum referente intellexerimus esse principem christianum, sed observantem Graecorum ac Rutenorum mores et ritus, ac facientem in regno tuo ab aliis observari. Divina tamen gratia inspirante volentem accedere ad devotionem et oboedientiam apostolicae sedis et nostram. . . . Serenitatem tuam monemus et hortamur in Domino, quatinus sanam doctrinam non abnuens venerabiliter amplexari ritus et mores, christianorum latinorum devote suscipias et observes“. Preuss. Urk. № 86, Додат. ч. VI.

Опираючи ся на непевних пізнійших копіях приймають російські історики¹⁾, що лист був адресований до Юрія Всеволодовича, князя Володимира над Клязмою, з нагоди успіхів домініканської місії в Києві. Та ся догадка зовсім хитка²⁾ й можна припускати, що тут мова про іншого князя. Політичні обставини тих часів промовляють за тим, що тим „королем Русі“ міг бути й Данило. Інформатором папи — як читаємо в листі — був сим разом місцевий пруський єпископ Христіян, якого єпархія лежала на території Конрада мазовецького, що жив з Данилом у близьких, навіть дружних відносинах. До сього єпископа свого доброго союзника міг мати Данило найбільше довіря з усіх латинських єрархів. Початок уніятської діяльності місійних пруських єпископів на Русі був мабуть у звязи з IV лятеранським собором, на яким єпископ Христіян був присутній³⁾. Одначе практична діяльність на сім поли могла проявити ся що тільки пізнійше, коли пасивні доси в галицькій справі Романовичі вдали ся в боротьбу з угорськими плянами на Галичину. Тоді то міг Данило шукати контакту з католицьким єпископом свого доброго союзника. Слушно підносить дехто, що і хвилеве занятє Галича 1230 р. збудило в курії перед Данилом респект. Можливо отже, що Григорій IX хотів використати сей успіх Данила й старав ся довести до унії при помочи автохтонного князя, якого співділанє в сім ділі могло мати тревалий успіх. Коли наша догадка правдива, то в р. 1231 малиб ми дальший етап у старанях апостольської столиці приєднати галицьковолинську Україну до релігійної звязи з Римом.

У згаданім листі маємо оден вельми характеристичний момент. Папа жадає, щоби сей „король Русі“ прийняв латинство — *ritus et mores christianorum latinorum suscipias* — хоч з першої частини листу виходило би радше, що адресат бажав би остати в своїм обряді, а лиш підчинити ся папі — *accedere ad devotionem et oboedientiam apostolicae sedis*. Свідчить се про те, що в римській курії, по смерти Іннокентія III погляди на спосіб і форму злуки церков основно змінили ся.

Нові методи обєднуваня східних христіян проявляли ся за понтифікату Григорія IX не тільки в його листах, але також у цілій

1) Голубинській, о. с. I, 1.

2) Річ у сім, що в оригінальних регєстах лист сей не має імени адресата (гл. *Les Registres de Grégoire IX*, стор. 433, nr. 684 „*Illustri Regi Russie*“). Імя Юрія й воно появило ся мабуть наслідком недовкладного відчитаня.

3) Abraham, о. с. стор. 106—107.

низці церковних розпорядків та — що найголовнійше — в місіонарській діяльності Домініканців. Рівночасно з тим появляються на Русі перші певні ознаки ворожнечі та перші конфлікти між латинниками і православною людністю. Численні конституції папів забороняють входити в союзи, угоди¹⁾ та подружжя²⁾ з населенем грецької віри, а Полякам заборонено покликувати українських князів на поміч³⁾. Хоч діяльність Домініканців зазнавала як найбільш печаливої опіки зі сторони папства⁴⁾, місія їх у Києві не удержала ся. Між кольоністами-латинянами ожила під впливом праці Домініканців ревність католицька, наступила консолідація, та вона зачала переходити в агресивність. На переломі 1233—4 року заострили ся в Києві відносини між місцевими князями й народом з одного боку, та латинниками і монахами Домініканцями з другого боку до того степеня, що братів Проповідників з Києва прогнано⁵⁾. Відгомонам сих подій є листи римського папи до Ульриха, його братів та інших Німців-латинян в Києві з 1234 р.⁶⁾. Зміст сих листів особливо знаменний, коли його порівнаємо з буллею з 12 мая 1232 р. У згаданих листах бере папа київських латинян в особливу опіку тому, що вони мимо переслідовань і прикrostий держать ся твердо своєї віри. Реакція в Києві зазначила ся не лиш рухом з гори — прогнанем домініканського конвенту, але і з долини, заворушеннями між українським населенем. Яка була сьому причина, не маємо слідів в жерелах. Певне тільки, що на київськiм ґрунті стрінула ся агресивна праця Домініканців з діяльністю грецького духовенства та висланників царгородського патріарха, що все ще

1) Н. Rus. M. XXVIII папська булля з р. 1231, Додат. ч. VII.

2) *ibid.* XXXIV. з 1232 року. Яко причину подає папа, що православні „in contemptum fidei christianae secundum ritum ipsorum denuo baptizari faciunt et eorum errores dampnabiliter observare“. Гляди також Theiner, M. Pol. XLIV, Додат. ч. IX.

3) Н. Rus. M. XXXVI з р. 1232, Додат. ч. XI.

4) *ibid.* XXXVIII з р. 1232. Домініканці на українських землях дістають широкі привілеї.

5) Причиною мало бути се, що київський князь Володимир Рюрикович настрашив ся їх успіхів.

6) Theiner, M. Pol., LV—LVI, Н. Rus. M. XXXIX, Додат. ч. XIII—В листі папа бере їх під опіку тому, що як каже: „zelo fidei ac devotionis accensi vos murum defensionis opponatis in Rusciae partibus pro cultu divini nominis ampliando et occasione huiusmodi a persecutoribus fidei christianae, qui vobis assiduas ponunt insidias saepius molestati dampna sustineritis et rapinas“.

резидував у Нікеї і з несупокоем глядів на успіхи Домініканців. Рухи між народом, се певно проява сеї православної реакції, якій латинізаторські забіги латинських монахів давали агітаційний матеріал у руки. Сцисії сі не перенесли ся на галицьку Україну, де впливи патріярха були менші, а й віротерпимість більша. В р. 1238 повстає в Галичи конвент Домініканів¹⁾. Прогнані з Києва знайшли вони тут пристановище, підготовляючи для католицтва прихильність Романовичів²⁾ і їх боярства.

З тими подіями вяже ся справа повстання першого латинського єпископства на Русі. Та ся справа не належить властиво до нашої теми, якої цілю є зібрати всі нитки уніятських змагань у західній Україні, а не слїдити ширене католицтва в формі латинства, кольонізуючого західно-українські землі ще в сім часі дуже незначно та льояльно. Для того сю справу перейдемо лиш побіжно. Повстане опатівського єпископства як латинського єпископства руського (Ruthenorum) кладуть на рік 1232—3³⁾. Першим єпископом був Цистерс Герард. Десь перед 1240 р. юрисдикцію сього єпископства переняв любушський єпископ на Шлеску, що папа потвердив буллею з р. 1257⁴⁾.

Інтересне питанє, для кого була ся єпископія еригована. Загал істориків є переконаня, що основано його для латинників на землях Русі⁵⁾, та деякі припускають, що для місцевих Укра-

¹⁾ Длугош, Hist. під р. 1238.

²⁾ Прихильність Романовичів до католицтва можна ствердити. Особливо Василько симпатизував із західними течіями. Виходить се як із опису пожорожи Пляна Карпіні (про се низше), так і Домініканина Ришарда Угрина. Сей, повертаючи зі своєї виправи для відшуканя первісних осель Мадярів, зайшов до племені Мордвинів, про яких пише: „isti a prophetis suis accipientes, quod esse debeant Christiani, miserant ad ducem magnae Sondomeriae, quae est terra Ruthenorum illis vicina, quod eis mitteret sacerdotem, qui eis baptismum conferret. Qui respondit non meum est hoc facere, sed papae Romani, prope enim est tempus, quod omnes fidem ecclesiae Romanae debemus suscipere et eius oboedientiae subiugari. (Rerum Hung. Mon. Arp. 1849, Script. ст. 254). Abraham о. с. стор. 112 думає, що тут мова про Василька князя Lodomeriae а не Sondomeriae. Характеристично, що оповіданє се вдечім схоже з посольством Володимира розказаним у первоначальній літописи.

³⁾ Abraham, о. с. стор. 110; Дашкевич (о. с. 141—2) як terminus, non ante quem ставить 12 мая 1234 р.

⁴⁾ Theiner, Mon. Pol. CXLIV і Н. Rus. M. XCIV, Дод ч. XXXIX.

⁵⁾ Прим. Abraham, Дашкевич. Аргументація Дашкевича позіставляє дещо до бажаня, хоч у висліді мабуть правдива. Він каже, що не

їнців¹⁾, опираючи ся дослівно на словах великопольської хроніки (cap. 61.), що „*abbas Gerardus Ruthenorum episcopus pro catholicis ibi degentibus de novo fuerat creatus*“. Сучасна організація католицької єрархії виключає національних єпископів; супроти сього першу гадку треба назвати певною. Около 1238-го року латинська єпископія на Русі перенесла ся ще більше на захід, хоч для успішнійшої її діяльності повинно було стати ся якраз противно; юрисдикцію опатівського єпископа перенесено на любушського. Мабуть сей факт треба звязати або з появою Татарви, або що Русь стала тереном юрисдикції якоїсь іншої єрархії. До того в сорокових роках не маємо жадних слідів, щоби любушські єпископи виконували свою юрисдикцію, з сего можна би вносити, що її фактично знесено, бо супроти повстаня унії і католицької єрархії грецького обряду в галицько-волинській державі латинське єпископство на Русі згідно з рішеннями останного лятеранського собору, стало безпредметовим. За тою гадкою промовляло би ще й се, що папа потвердив любушському єпископови право до юрисдикції на Русі якраз у сім часі (майже що до дня), як упала унія Данила.

Період між понтифікатами обох Іннокентіїв (1214—1243) під зглядом відношеня римської курії до східних християн рижнить ся засадничо від часу, що його попередив і по нім наступив. На справу церковної злуки тепер узяв верх погляд, що ліпше ширити католицтво в формі латинства, чим старати ся злучити грецьких християн із католицькою церквою полишаючи їм їх східний обряд. Понтифікат Григорія IX був у тім напрямі характеристичний. Мабуть й не треба доказувати, що сей спосіб розвязаня сеї справи був зовсім невмістний і безуспішний. Новим, агресивним пропагаторам удало ся піднести релігійне жите латинян на Україні, може й зєднали собі одну, другу одиницю, та на загал сей спосіб пропаганди витворював тільки военний стан між обома сторонами, що доводив вже в перших початках до таких подій, як в 1233/4 р. на київськїм ґрунті.

могло воно бути для католиків Українців, хиба були се уніяти. Та в тім часі організація католицької єрархії і для тих не знала осібно єпископа, лиш вікарія (гл. IX. рішене IV соб. лятер., „*de diversis ritibus in eadem fide*“).

¹⁾ Грушевський, о. с. стор. 321.

V.

Український архієп. Петро на I лїонському соборі 1245 р.

Татарська навала, що залила цілу східну Європу і спинала ся аж на перших краях західної, розбудила почуте спільности інтересів цілого християнства, східного і західного. Сей інтерес лежав у зломаню сили Орди. На чолі протитатарського руху стає Петрова столиця. Перший лїонський собор скликаний на 27 червня 1245¹⁾ р. мав на порядку між іншими також справу татарську. Вислідом дискусії над сею точкою собору було рішене „de Tartaris“²⁾, яке освітлює нам, що в сій справі уважав римський престіл солідарне співділане навіть із незєдиною Русію необхідним. У згаданій ухвалі собору говорить ся, що Татари бажать знищити християнський рід, а вже й тепер сильно знищили Польщу, Русь й Угорщину. Ціль їх є — „позбавити світ людей... й викоринити християнську віру“. Як оборонні способи ухвалено побудувати на головних шляхах укріплені місця й доносити папі про всякі рухи Татар. Відпис сього декрету рішено переслати

1) З Польщі не було на соборі мабуть нікого, з Угорщини навпевно нікого. Hefele V, стор. 1106 і M. Ger. Scrip. XXVIII, ст. 257, Matthei Parisiensis, Chronica Maiora: „Verumtamen de regno Hungariae, quae pro multa sui parte per Tartaros est vastata nulli convenire poterunt“. Зі східних народів запрошено на собор тільки Болгар. Перед собором під кінець марта 1245 р. вислав папа лист до болгарського короля Коломана, завзивав його до унії і запрошував на собор. Гл. Fejér IV. 1, ст. 365. і Mon. Hung. H. Dipl. VII лист 109. До пнних християн Сходу появила ся тільки папська булля з 25 марта 1245.

2) „Sane Tartarorum gens impia christianum populum subiugare sibi vel potius perimere appetens collectis iam dudum suarum viribus nationum Poloniam, Rusciam, Hungariam aliasque christianorum regiones ingressa, sic in eas depopulatrix insaevit, ut gladio eius nec aetati parcente nec sexui.... sicque orbato — quod absit — fidelibus orbe, fides exorbitet. Ideoque sacrosancto saudente concilio universitatem vestram monemus mandantes, quatenus viam et aditus, unde in terram nostram gens ipsa posset ingredi illos fossaris et muris seu aliis aedificiis totaliter praemunire curetis . . . Sed prius apostolicae sedis suus denuntiari possit adventus“. Папа зобов'язав ся сю акцію грошево попірати. Декрет кінчив ся заміткою: „et nihilominus super his aliis Christifidelibus, per quorum partes habere aditum gens praedicta, litteras praesentibus similes destinamus“. Sac. Conc. XIV, Conc. gen. Lug. I, decretum XVI.

всім народам, через котрих край могли би іти Татари. Такий відпис мусів бути висланий й на Україну, бо між християнськими народами навіщеними Татарвою вчислена в декреті й Русь. Вислано його певно на руки Данила, наймогучішого українського князя.

Що Захід звернув тоді бачну увагу й на українські землі — мимо сильно напнятих відносин із грецьким Сходом¹⁾ — вплинула на се незвичайна цікава подія, що між іншими учасниками собору знайшов ся також якийсь руський владика Петро. Його загадочна постать звернула на себе увагу всіх зібраних. Не знав він жадної тоді на соборі уживаної мови і з папою говорив через товмача. З владичтва прогнали його Татари; на соборі шукав він поради й помочи. Він оповідав дуже докладно про Татар, про їх прихід і знищенє Руси, про їх віру, звичаї, наміри та відносини до християн. Інформації руського владика дали товчок не лиш для собору до відповідних ухвал у татарській справі, але також служили папі як вказівки в дальшій праці у східній Європі.

Хто був сей владика Петро та на скільки його побут на соборі можна вязати з дальшими церковно-політичними подіями на Україні? Не знаємо, щоби хто з сучасних єпископів Руси носив імя Петра. З поміж владик галицько-володимирської держави незвісне нам лиш імя перемиського владика, про якого галицько-волинська літопись згадує, та без імени²⁾. Вістку про арх. Петра подають нам тільки дві англійські хроніки, Буртонська та хроніка Матвія (Париса) Париського. З браку інших ближших нам жерел³⁾ будемо старати ся з сих двох чужих хронік видобути се, що тільки дасть ся. З Буртонських анналів⁴⁾ довідуємо ся, що арх. Петро був владикою на Руси, греко-словянського обряду. Не знав він жадної з трох біблійних мов (грецька,

1) Sac. Conc. XIV, Conc. gen. Lug. I, decretum XIV: „de subsidio imperatori Constantinopolitano“ (про поміч латинському цісареві Бальдуїнови проти грецького Ватацеса).

2) Ипат. с. 793, в. 25—26: »и владыць Перемисьльскому коромолующе с нимъ«.

3) Брак ближших жерел можна пояснити тим, що нікого з сусідних католицьких держав не було на соборі.

4) M. Ger. Scrip. XXVII, стор. 474—5. Ex Annalibus Burtonensibus під р. 1245 „Examinatio facta de Tartaris apud Lugdunum per dominum papam. Inter ceteros mundi prelatos venit ad concilium apud Lugdunum archiepiscopus Ruthenus nomine Petrus, qui prout quidam asserebant de concilio venientes, neque Latinam neque Grecam neque

латинська, єврейська), тільки славянську. З сього виходить, що й родом був він із Руси. Папа з тої причини сумнівав ся про його богословське образование і казав йому викладати євангеліє.

Характеристичне, що обі хроніки згідно на кількох місцях називають владика Петра архієпископом, який правив службу між єпископами. Якій маємо в сїм часі владичтва на Руси, що могли себе звати архієпископствами? Таких владичств є чотири: київська катедра, новгородська, переяславська і мабуть тмутороканська. Перша в сїм часі була порожня; а й з інших обставин знаємо, що се не міг бути номінат-митрополит Кирило. Далше митрополита Кирила Татари з його катедри не прогнали, бо він ще на митрополічїм столі й не сидів. Владика Петро не був також архієписком Новгороду. Матвій Париський¹⁾ згадує, що наш єпископ був викинений — *exterminatus* — з своєї столиці та шукав помочи і розради на заході;²⁾ за те в Новгороді Татар зовсім не було³⁾. З другого боку знаємо, що в Новгороді сидів

1243

Hebraicam novit linguam et tamen per interpretem peroptime coram domino papa exposuit evangelium. Ipse etiam seorsim vocatus cum domino papa ceterisque prelati in divinis sacris vestibus indutus, sed non eo modo quo ipsi, divinorum assistebat celebrationi. Requisite Petrus archiepiscopus de Russia super factis Tartarorum, primo de origine, secundo de modo credendi septimo de intentione, octavo de observantia federis, nono de nuntiorum receptione respondit sic: Provincias vero ipsum recipientes devastaverunt, inter quas pro magna parte devastata est Russia iam sunt XXVI anni elapsi De intentione respondit: Quod intendunt totum mundum sibi subiugare sic in presenti ipsorum depopulatione purgabit ipsum mundum per vastationem gladii. Item credunt se habituros dudum congressum cum Romanis et aliis Latinis et est ambiguum, utrum vincant an vincantur De nuntiorum receptione respondit: Quod benigne eos admittunt, expediunt et remittunt⁴⁾.

¹⁾ Matthaeus Parisiensis: Chronica magna. London 1877, т. IV, стор. 386: „Quidam archiepiscopus de Ruscia Petrus nomine vir, ut aestimari potuit fide dignus a Tartaris exterminatus ut archiepiscopatu suo immo ab ipso regno fugiens et effugatus ad partes se transtulit cisalpinas consilium et auxilium et de sua tribulatione consolationem adepturus si sibi dante Deo Ecclesia Romana et principum clemens forte gratia subveniret. Requisite igitur de conversatione ipsorum Tartarorum, quam expertus est inquisitoribus sic respondit inter quas pro magna parte devastata est Ruscia iam sunt viginti et sex anni“ (За Петрушевичом, Изв. стор. 54).

²⁾ Зі слів Матвія Париського відноситься вражінє, що катедра владика Петра ще в часі собору була під Татарами.

³⁾ Пол. Соб. лѣт. III, стор. 52, Новгород. лѣт. первая шд р. 6746 згадує, що Татари дійшли тільки до 100 верстов від Новгороду.

тоді арх. Спиридiон десь між рр. 1230—1250¹⁾. Не був арх. Петро і владикою старої переяславської митрополії. Галицько-волинська літопись оповідає, що переяславського владика Семеона вбили Монголи²⁾; а густинська додає, що сей єпископ Семеон був послідним владикою на переяславській катедрі, дев'ятим з ряду³⁾. Записка густинської літописи виключає можливість, що по смерті еп. Семеона вибрано для Переяслава нового владика подібно як для Києва митрополита Кирила. Тмутороканська єпархія лежала властиво вже поза тогочасною українською територією і підлягала як автокефальна архієпископія безпосередно царгородському патріархови. Та мимо сього від XI в. опанувавсю далеку землю з над берегів Азовського моря український вплив як на політичним, так і церковним полі. Десь під кінець XI в. засїв на сій катедрі навіть Українець, печерський монах Николай. На якийсь час політична залежність Тмутороканя від України наслідком появи степових кочовиків устала. Та коли під кінець XII і на початку XIII віку багато Половців прийнявши християнство улягло впливови української культури, тмутороканська область увійшла мабуть знов у сферу культурного впливу України. Підчас першого набігу Татарви, що сунула ся через Кавказ у північно-західнім напрямі, тмутороканська земля була залита Монголами. Сим разом Орда уступила та гроза нового заливу все була аж до Батієвого походу. Та чи можемо сказати, що арх. Петро був владикою Тмутороканя? Богато обставин згаданих у західних хроніках можна віднести лиш до сеї столиці як приміром, що Русь нищить Орда вже 26 літ та що

¹⁾ Пол. Соб. лѣт. III, стор. 181. Роспись или краткіи лѣтописець Новгор. владыкъ, лѣто 6738 (1230) »Поставленъ бысть архієпископъ Новугороду Спиридонъ отъ митрополита Кирила и бысть 20 лѣтъ, и преставися...« Около 1250 року знов занотоване поставлене його наслідника арх. Далмата. Святив його митрополит Кирило з Галичини. Гл. Пол. Соб. лѣт. I, стор. 202, Лавр. лѣт. під р. 6759, а також ib. III, стор. 54, Новг. лѣт. перв. під рр. 6751 і 6757 та стор. 202, Нов. лѣт. трет.

²⁾ Ипат. с. 781—2. »оттуда же (з половецької землі) поча посылати (Батий) на гради Руськые и взятъ градъ Переяславль копьемъ, изби все и церковь архангела Михаила скруши... и епископа преподобнаго Семеона убиша«.

³⁾ Пол. Соб. лѣт. II (перше вид.) Густ. лѣт. с. 338, під р. 6747: »Батый паки посла Татаръ на Рускую землю: и во первыхъ прийдона ко Переяслави, и взяна его и люди въ немъ изеѣкоша а градъ зацалиша... Убиша же ту и Семеона епископа, и отголѣ не бысть епископа въ Переяслави даже и до сего дне.«

владика Петро зазнав сам татарського лихолітя і т. д. З другого боку історія тмутороканської катедри під кінець XII і на початку XIII віку така неясна, що напевно не знаємо навіть, чи в с'єм часі те владичтво ще існувало. В IX і X віці тмутороканська єпархія була суфраганним владичтвом митрополії *Δόρος* (*Δωρας*), що лежала десь на Крими¹). В катальогах — *νεῖα τακτική* — царгородського патріярха з XI в., займає тмутороканська єпархія сорокове місце в ряді архієпископств підлеглих просто патріярхови під назвою *τὰ Μέτραχα*²) (після інших варіантів *Ταμάταρχα*, *τὰ Μάταρχα* і *τὰ Μάτραχα*³). Деякі історики думають, що тмутороканська єпархія перестала існувати в XII в. разом із князівством. Та хоч ще під кінець XII в. Тмуторокань є визначним торговельним містом та столицею грецьких посіlostий над Азовським і Чорним морем⁴), не маємо жадних вказівок, щоби тут існувала ще тоді архієпископська столиця⁵).

Коли не знаходимо владика Петра на ніякім архієпископськiм престолі Русі, можнаб його шукати між владиками визначних тоді політичних центрів Русі, що могли себе титулувати архієпископами як Галича, Володимира і Перемишля. Імя перемиського владика нам незвісне, за те знаємо його як завзятого угрофіла, що около 1242 р. разом з угорськими наїздниками утік на Угорщину. Та побут перемиського владика на соборі майже виключений. Там міг його вислати хиба угорський король зі своїм єпископатом, за те з Угорщини на соборі не було нікого. Не був Петро й владикою Володимира, бо імя та історія сього єпископа нам знана. Деяку правдоподібність мала би за собою гадка, що се був владика Галича, наслідник угорського сторонника, еп. Артемія, що також 1241 р. подав ся з угорською залогою за Карпати. По повороті до вітчизни взяв ся Данило також і до відновлення церкви. Він не лиш усунув всяких узурпаторів до

¹) C. de Boor, Nachträge, XIV стор. 589.

²) Gelzer, Bistümerverzeichnisse, I стор. 253. „Αἱ ὑποκείμενα μητροπόλεις καὶ ἀρχιεπισκοπαὶ τῷ θρόνῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως“.

³) C. de Boor, Nachträge, XII стор. 318—9.

⁴) Цісар Ісаак Ангел в 1192 р. потверджуючи Генуенцям торговельні привилеї каже, що будуть стояти всюди під опікою цісаря „ἐν πάσαις ταῖς ἐποικίῃσι χώραις τῆς βασιλείας μου ἄνευ τῆς Ρωσίας καὶ τῶν Μπαράχων“. Miklosich et Müller, Acta III, стор. 35.

⁵) В другій четвертині XIV в. султан Єгипту Насеїр титудує грецького цісара Андроніка III королем „τὸν αὐθέντη τῆς Ρωσίας“. Regel, Analecta, стор. 58. Про Тмуторокань не згадує ся, хоч під сею фразою мабуть треба розуміти головню тмутороканську область.

київської катедри, але вибрав нового митрополита. Те саме мусів він ще скорше зробити й в Галичи, який по прогнанню Угрів зівстав без владики. Нововибраним єпископом міг бути наш арх. Петро, учасник собору¹⁾.

Хроніка Матвія Париського оповідає, що руський владику шукав помочи і поради у римської столиці і князів Заходу. Сі слова вказували би на се, що арх. Петро — хто би він і звідки би він не був — мав від когось поручену місію шукати помочи проти Орди. Киньмо оком на події безпосередно по соборі, а зрозуміємо, що тим князем, що покладав великі надії на поміч Заходу проти Татар, міг бути лиш Данило та що він мабуть вислав арх. Петра на собор. Після татарського відвороту вернув Данило Романович у свій край, та рівночасно він знав, що Галич і Володимир не його, коли при помочи Заходу не зломить сили Орди. Сам взяв ся відбудовувати батьківщину, а свого владику мабуть вислав шукати помочи на собор, де будь що будь у тих часах зосереджувала ся найбільша сила моральна, а навіть й фізична західної Європи. З другого боку трудно впевняти, що арх. Петро був післаний до Ліону, у ролі офіційального посла; противно він мав мабуть лиш неофіційально прослідити, що думає Захід про Монголів, на яку поміч евенуально можна би числити з сторони католицького світа та в кінці дати папі до зрозуміння, що Романовичі готові помирити ся з католицькою церквою за ціну такої помочи.

Против звязи владики Петра з політикою кн. Данила підношено сей факт, що відповідь на се посольство слідувала аж в маю 1246 р.²⁾. Та сей сумнів слабне, коли допустимо, що арх. Петро був неофіційальним послом галицького князя. З другого боку не треба думати, що аж папська кореспонденція з мая 1246 р. була відповідію на акцію Петра. На півурядову

¹⁾ Дашкевич, Перв. Унія, стор. 148 і ssq. думає, що се був єпископ семигородський або угорських Українців. Та обі можливости виключені. По перше, що — як вище згадано — нікого з Угорщини не було на соборі; що до другого то, як се мож дослідити з документів до історії мункачівського єпископства (вид. Антала Годинки) перші сліди церковної організації на угорській Україні треба положити аж на кінець XIV віку. Петрушевич (Изв. стор. 54) думає, що арх. Петро був владику Перемишля або Галича; в другім випадку наслідником Артемія.

²⁾ Головно Дашкевич. До речі — віддаль межі собором і листуванем папи з 1246 р., як на ті часи, зовсім не така велика.

місію українського владики відповів папа зовсім подібним кроком. Іннокентій IV передав Романовичам через свого посла до Татар, Карпіні, буллю, яку сей читав Василькови около Нового Року 1246. Таке неофіційне посольство було для Данила вельми вигідним. З одного боку був він критий від евентуальних закидів патріярха та напастий Татар, з другого боку міг без зобовязань пізнати гадку папи й Заходу. На всякий випадок хронологічна і реальна близькість сих двох подій (інтервенція арх. Петра¹⁾ в курії перед собором та на соборі і початки унії Данила опертої на подібних мотивах) приневоляє нас звязати ті дві справи разом²⁾. Наслідок присутности нашого владики на папськiм дворі в Ліоні був такий, що папа вложив на серце посольству Карпіні, яке якраз перед собором вибрало ся до Орди, також й Данила та справу релігійної унії з галицько-волинською державою.

VI.

Друга релігійна унія на західній Україні 1246—1248 р.

Монгольська навала звернула — як сказано висше — увагу Риму на Схід. Папа повів свою діяльність кількома дорогами. Згадувана вже ухвала ліонського собору зобовязувала християн східної Європи уоружити ся відповідно проти Татар. Окрім того старало ся папство посольствами пізнати ближше Монголів, їх силу, наміри та підняти серед них місіонарську працю, яку поручено Францісканам й Домініканцям³⁾. Папи наділяють їх широкими привілеями⁴⁾, особними буллями відносять ся до

¹⁾ Дашкевич хоче піддати в сумнів віродостойність владики Петра. Опірає ся він на кінцевих реченях обох західних хронік, що по словам Петра від часу, як знищили Татари Русь, вже минуло 26 літ. Блуд сей походить з одного жерела, бо повтаряє ся в обох хроніках. Нема мабуть сумніву, що таки на соборі хибно зрозуміли Петра; тим більше, що говорив він через товмача. Наш владики мабуть говорив, що Монголи нищать вже Русь від 26 літ; мав він на гадці перший набіг Татар 1223. Вже висше ми піднесли, що про деякі окраїні землі Руси (нпр. тмутороканську землю) міг се зовсім слушно сказати.

²⁾ Між оповіданем арх. Петра на соборі про Татар, їх наміри і т. д. та способом представлення папи татарської небезпеки в листах і буллях дасть ся зауважати велика подібність.

³⁾ Potthast, nr. 11571, 11572.

⁴⁾ Mon. Hung. N. VII Dipl. 108. В сiм листі дає папа право Францісканам звільняти від цензур та приймати схизматиків до католицької церкви.

князів¹⁾ та духовних²⁾ на пограничах східної Європи з зазивом, щоби праці місіонарів не спиняли, але її підпирали. На жаль тодішне політичне положення в західній Європі не давало папству свободи рухів і можності віддати ся вповні сьому ділу. Боротьба з Гогенштавфами (цїсаром Фридрихом II) абсорбувала сили апостольської столиці й дійшла до своєї кульмінації на Ілїонськїм соборі. За тим ціла католицька Європа подїлила ся на два табори, прихильників папи й цїсара. До того Німеччина після смерти цїсара Фридриха переживала часи цілковитого розладу під назвою „великого безкоролївства“. Не диво проте, що кількаразові зазиви папи до боротьби з Ордою не знаходили відгону та що на сїй трудности розбивали ся східно-європейські пляни Риму.

Кілька неділь перед лїонським собором 16 квітня 1245 вправив папа своє посольство до Орди, під проводом Францїсканина Івана Пляно де Карпінї. Провідник сеї легації описав нам у формі реляції свою подорож у Сарай, яка вїла через Володимирію, і тим способом дав нам цїнне жерело до нашої історії того часу³⁾.

Папські послї йшли досить поволи через Чехію, Шлеск добираючи собі по дорозї товмачів-славян зі свого чина. Майже в тїм самїм часі — як Данило вибрав ся в Орду⁴⁾, щоби ратувати свою дорого добуту батьківщину — себто десь в осени 1245 р. зближали ся вони до Шлеска. У Конрада, лєнчицького князя, стрїнули ся послї з Васильком, з яким прибули

¹⁾ Mon. Hung. N. VII Dipl. 109. Potthast, nr. 11606 з р. 1245. Лист адресований до болгарського короля Коломана «ut nonnullos Minoritas animis, religione et doctrina praestantes benigne excipere eorum dicto adhibere fidem et proficiscentibus ad Tartaros aliasque gentes remotissimas diplomate securitatis cavere velit».

²⁾ Potthast, nr. 11811. Між єпископатами провінцій, до яких буля була звернена, згадані й «per regna Russiae et Prussiae». Свідчило би се, що в р. 1245 Русь була ще територією юрисдикції якоїсь латинської єпархії. Подібно й в листі до Домініканів (Potthast, nr. 11878; і єпископату Угорщини (Theiner, M. Hung. I, CCCLXX та Mon. Hung. N. VII Dipl. 110) вчислена й Русь. З листів бачимо, що світський клір відносив ся до монахів ворожо.

³⁾ Реляція Карпінї надрукована в цілості в Recueil de voyages et de memoires IV, Paris 1839. Є се збірник давних описів подорожей, виданий ще в 30-тих роках минушого столїтя географічним товариством у Парижі. Реляція Карпінї є одним із перших описів подорожей в середних віках, до того найліпшим. Гляди І. с. стор. 733 і ssq.

⁴⁾ Ипат. с. 806. в 4—5: «изинде же на празник святого Дмитрїя помолвися Богу, и приде Кыеву».

до Кракова. Тут місцевий єпископ та княгиня обдарували папських послів та поручили їх опіці нашого князя. З Васильком поїхали посли — десь в останніх тижнях 1245 р.¹⁾ — у Володимир, де задержали ся якийсь час, як гості князя, що просив їх „відпочати дещо“²⁾. В сім часі відбуло посольство першу конференцію з українськими єпископами, яких скликав князь на прошенє послів.

На все те мусліло пійти около два тижні, бо Василько мусів посилати по єпископів — хоч найблизших — до Холму і Лучеська, крім місцевого. Був там мабуть номінат-митрополит Кирило, який в тім часі (до свячення) перебував в окруженю свого протектора Данила — мабуть у Холмі³⁾. Репрезентанти галицько-волинської церкви стріли ся тут перший раз безпосередно з папськими послами, які їм читали якусь папську буллію. Зміст буллі містив зазив до князів пристати до унії з католицтвом. Догадувано ся⁴⁾, що се була буллія з 25 марта 1245⁵⁾, звернена до східного духовенства, бо мовляв іншої в регестах не знаходимо. Та се лиш негативний доказ, тому годі на нїм щось певне будувати тим більше, що маємо випадки, де листи заховали ся, хоч у регестах нема їх занотованих⁶⁾. За те буллія

¹⁾ Сього можна догадувати ся із факту, що з Києва вирушили посли другого дня по Стрітеню (4. II. 1246).

²⁾ Recueil IV, ст. 734 sq. Quo tempore... venerat ibi Dominus Vasilico dux Rusciae, a quo intelleximus plenius de facto Tartarorum: miserat enim ibi nuncios suos qui ad ipsum et fratrem suum Danielelem redierant.... Dux etiam Conradus et filius eius et Episcopus Cracoviae rogaverunt multum attente ducem Vasiliconem praedictum, ut nos ad transeudum ad Tartaros iuvaret.... Unde nos secum duxit in terram ipsius et cum detinisset nos aliquot diebus in expensis eius, ut aliquantulum quiesceremus et fecisset nobis venire episcopos suos de nostro rogatu, legimus eis litteras Domini papae, in quibus monebat eos, quod deberent redire ad Ecclesiae unitatem sanctae matris: nos etiam monuimus eos, et etiam duximus, in quantum potuimus, tam Ducem quam episcopos et alios omnes... ad illud idem. Sed quia eodem tempore... frater eius dux Daniel iverat ad Bati et praesens non erat, finaliter respondere non potuerunt..

³⁾ Ипат. с. 794, в. 22—24: »Данилъ же затворивъ Холмъ, еха ко брату си Василкови, поима с собою Курила митрополита«.

⁴⁾ Дашкевич, Пер. Унія.

⁵⁾ Potthast, nr. 11613: »Universos patriarchas, archiepiscopos, episcopos in terris Bulgarorum, Blacorum, Gazarorum... ceterorumque christianorum Orientis rogat et obsecrat, ut ad unitatem sacrosanctae Romanae ecclesiae redeant, eisque fratres ordinis fratrum Minorum latores praesentium commendat«.

⁶⁾ Листу папи Григорія IX до провінціяла Домініканців у Польщі з дня 12 мая 1232 (Akta grodz. VII, 1) не знаходимо в жадних регестах.

з 25 марта писана перед собором мала иншу ціль, а то перед собором, по традиційному звичаю папів, завізвати увесь світ християнський до єдності та евентуально до участі в соборі. Опис Карпіні виразно каже, що посли читали „письмо папи завзиваюче їх“ — eos, себто галицько-володимирських князів і єпископів до унії, з чого виходилоб, що письмо було таки виготовлене до них. Карпіні отже їхав з готовим пляном порушити справу релігійної унії, бо папа мусів йому відкрити свої уніятські заміри та можливі пропозиції арх. Петра. На конференції говорило ся не лиш про злуку церковну, але також й про татарську справу, яка місцевих людей інтересувала найбільше. Як виходилоб із реляції, то предложене курії не зустріло опозиції, лише остаточне рішення відложено аж до повороту Данила. Здержати ся з остаточним рішенням було пожаданим не лиш тому, що справа злуки з католицькою церквою була за важна, щоби її можна було рішити в неприсутности першого князя, але також й політичний розум казав ждати на вислід подорожі Данила в Орду; не виключена була й така можливість, що Данило взагалі не верне живим.

Після того, мабуть у перших днях січня, рушило посольство з Володимира на схід. Можна здогадувати ся на певно, що вже з Володимира вислав Карпіні до папи реляцію представляючи свої успіхи в державі Романовичів¹). Аж до Києва товаришили Карпіні люди Василька; Стрітенє, як висше згадано, обходили посли вже в Києві. За Дніпром (зглядно десь межі Дніпром і Доном) стрінули вони Данила, який вертав домів; стало ся то десь під кінець лютого 1246 р. Тут Карпіні розповів Данилови про все, що говорив з Васильком та першими людьми їх держави.

Чи зробив що Данило зараз, чи післав вже тепер яке посольство до Риму певних доказів на се не маємо та деякі сліди є²). На всякий випадок спосіб поступованя Василька він

¹) Се майже тяжко подумати, щоби Карпіні таки з Володимира не доніс папі так радісної вістки, що всі обставини на західній Україні як найліпше складають ся для релігійної злуки. Сей лист, на нашу думку, дав безпосередній товчок кореспонденції папи з 3 мая 1246. Доказів на се наведу на своїм місці більше.

²) Загально історики думають, що Данило по повероті з Орди післав до Риму в посольстві сього ігумена, про якого пізнійше згадує Карпіні, що брати князі potwierдили все те, що передше — per abbatem suum transmiserant. Стало ся се мабуть по одержаню папських листів з 3 мая, отже десь у другій половині 1246 р. Одначе виключена річ,

певно заапробував та в засаді годив ся на пропозиції послів, бо побут у Татар відчув він як гірке упокорене перед варварством¹⁾. Під датою 3 мая 1246 р. вийшло з римської курії аж сім листів на Русь²⁾. Писані вони мабуть під впливом реляції Карпіні з Володимира. За сим промовляла би в части може й та на перший погляд малозначуча обставина, що ані оден з сих листів не носить ані в адресі, ані в тексті імени Данила (противно як всі пізнійші листи³⁾. Карпіні не міг у своїй реляції подати Данила, яко того, що бажає релігійної унії, бо Данила не було в дома; до того не знав він, чи Данило взагалі поверне, тому й сі листи вийшли з папської канцелярії в такій формі, що могли бути віднесені як до Данила, так і до Василька. Згадана група листів не містила ще в собі нічого конкретного. Були се перші кроки до тої релігійної згоди, яку вневдовзі довершено.

Три листи звернені були до галицько-володимирських королів. В першій листі⁴⁾ говорить папа: „Тому що рішились ми тобою і твоїм королівством, яко новонабутим опікувати ся з особливою ласкою і прихильністю, радо прихилиємо ся до твоїх обіцянок і просьб“, та бере руського короля і його державу під опіку св. Петра. В другім листі⁵⁾ повідомляє папа руського короля, що на його двір висилає двох Домініканців Алексія і Генриха, щоби при нім перебували. В третім⁶⁾ порушує римська

щоби листи папи з 3 мая 1246 р. були вже відповідю на се посольство. Сама подорож до Ліону в сих часах тревала довше як від половини марта по конець цвітня. Про се буде ще мова низше.

1) Ипат. с. 807—8 так описує огірчене Данила: »О злѣе зла честь Татарская, Данилови Романовичю князю бивну велику, обладавшу Рускою землею, Киевомъ и Володимеромъ и Галичемъ, со братом си ииѣми странами, ниѣ съдять, на колѣну и холопомъ называетъ ся и дани хотять, живота не часть и грозы приходять«.

2) Potthast, nr. 12093—12098, 12101. Дод. Ч. XV--XX.

3) Тільки в одній копії Маріно де Маріні стоїть »Joanni Illustri Regi Russie«, та се очевидно похибка. Всі інші копії сього листу без імени. Два перні листи у веїх копіях без імени адресата; мають тільки: »Illustri Regi Russiae«. Дод. Ч. XIX.

4) H. Rus. M. LXII »Cum te ac regnum tuum, utpote plantationem novellam proponamus prosequi speciali p̄aerogativa gratiae ac favoris votis tuis libenter annuimus et petitiones tuas, quantum cum Deo possumus, favorabiliter exaudimus« та заявляє, що бере його особу і державу під опіку св. Петра. Дод. Ч. XVI.

5) H. Rus. M. LXIII, Дод. Ч. XVII.

6) H. Rus. M. LXV. Згадавши, що обовязком Христового намісника є голосити евангеліє нише папа: »... in partibus vestris mores

курія справи церковної натури. Її бажанєм є викоринити грецькі блуди; зробити се має назначений апостольський легат Альберт, архієпископ пруський. Папа просить підпирати легата в справах реформи української церкви і служити порадою в татарській справі. Коли приймемо, що сі листи писані під впливом реляції Карпіні, то мабуть він трохи за рожево представив свої успіхи. Папа мав вражінє, що в галицько-волинській державі справді обудила ся якась особлива симпатія до латинського католицизму, із зовсім ідеальних мотивів, тому займив ся він головно унією і реформою церкви, а справу боротьби з Монголами зсунув на другий плян¹⁾. Два брати Домініканці²⁾, вислані на двір Данила, мали стало на нього впливати та настроювати прихильно для ідеї релігійної злуки. На таке трактованє річи брата — князі не могли згодити ся. Нещастє татарське було без сумніву для них головним товчком звернути свої очи на захід. Вже в сій першій фазі переговорів лежав укритий зародок неповодженя; ним була розбіжність головних цілей у обох сторін.

Три другі листи папи³⁾ були знов звернені до Альберта, пруського архієпископа. Сього уважав римський престіл за найвідповіднійшого на легата до переведеня заміреної злуки церков й то як з огляду на його особу, так й уряд. Альберт тішив ся довірем не лиш в курії, сеж був *vir secundum cor nostrum* — як виражав ся Іннокентій IV, але й на дворі Данила. Вже передше при нагоді згадав я, що ніхто инший з латинських єрархів, як лиш архієпископи пруські могли мати так легкий доступ до Романовичів.

et ritus Graecorum, qui superstitione ac dampnabiliter ab unitate ecclesiastica recesserunt, fuerunt hactenus . . . observati. Тепер, коли вони пізнали, що римська церква є одинока й хочуть повернути до церковної єдности — *»redire affectatis*», — то се радує папу, тому він вислає їм легата: *» Archiepiscopum Prussiae et Estoniae virum utique secundum cor nostrum, morum honestate decorum . . . ut evellat et destruat, dissepet et disperdat, aedificet et plantet . . . Quocirca serenitatem regiam rogamus . . . quatenus eidem legato super hiis et contra Tartaros impendas sibi consilium, auxilium et favorem*», Дод. Ч. XIX.

¹⁾ Про справу боротьби з Татарами папа в третім листі до Данила тільки мимоходом згадав, натомість у тім самім листі до Альберта (Н. Rus. М. л. LXVI, Дод. Ч. XX) нема й слова згадки про се.

²⁾ Н. Rus. LXIV, Дод. Ч. XVIII.

³⁾ Potthast, nr. 12093, 12098, 12101, Дод. Ч. XV і XX.

Яко легат¹⁾ на цілу Русь дістав Альберт право висвячувати на тих землях латинських єпископів. Йому поручено також в особнім листі справу унії і реформи церкви в державі Данила²⁾. В тій цілі мав він особисто удати ся на Русь позіставивши в Прусах на час своєї неприсутности заступником якогось відповідного духовника³⁾.

Чи Альберт вибрав ся до Данила, не знаємо; з сього часу маємо тільки оден лист з курії до Альберта з дня 6 жовтня й то в справах його провінції⁴⁾. По всякій правдоподібности легат Альберт не підприняв сеї подорожи з тої причини, що вона в тім часі стала майже безпредметова. Якраз по сім часі, коли папські листи з 3 мая 1246 дійшли до рук обох адресатів, справа унії на західній Україні приняла дуже користний оборот, бо навіть особнє посольство від Романовичів вибрало ся до Ліону. Стало ся се по нараді із першими людьми держави.

По шіснацятимісячнім побуті між Татарами прибули знов папські посли над Дніпро. В Києві витали їх мов „воскресших із мертвих“ дня 7 червня (XV днів перед св. Іваном⁵⁾). Серед тамошньої латинської кольонії задержали ся вони коротко так, що до Володимира чи там Холма прибули десь у половині червня 1247. Карпінї оповідає, що Данило й Василько прийняли їх дуже ввічливо; майже проти їх волі задержали послів у себе через вісім днів, й — *medio tempore* — по нараді з владиками та боярством рішили піддати ся під опіку й власть римського папи та приступити до церковної єдности⁶⁾ потверджуючи все, що вже передше вислали були до папи через свого ігумена.

¹⁾ Н. Rus. M. LXI, Дод. Ч. XV.

²⁾ Н. Rus. M. LXVI, Дод. Ч. XX. Сей лист зовсім ідентичний з листом тої самої дати до Данила (*ibid.* LXV). Інше тільки закінченє: „*Quocirca fraternitatem tuam monemus... ut studeas in propagationem et corroborationem catholicae fidei... laudabiliter exercere*».

³⁾ Pothast, nr. 12101.

⁴⁾ Pothast, nr. 12289. Папа поручає йому висвятити єпископа для Вармії.

⁵⁾ Recueil IV. стр. 769: *Venimus autem ibi quindecim diebus ante festum beati Ioannis Baptistae. Kiovienses autem adventum nostrum perceperunt congratulabantur enim nobis quasi nos a mortuis surgeremus.*

⁶⁾ Recueil IV, стр. 769: *Daniel et Vasilico frater eius fecerunt nobis magnum festum et tenuerunt nos contra voluntatem nostram bene octo dies; medio tempore inter se et cum episcopis et aliis probis viris consilium habentes super hiis, quae locuti fueramur eisdem, quando ad Tartaros procedebamus, nobis responderunt communiter dicentes, quod Dominum Papam vellent habere in dominum specialem et in patrem et*

Слова *medio tempore inter se et cum episcopis consilium habentes responderunt* — можна розуміти двояко: що брати князі нараджували ся протягом тих осьми днів, або за сей час, як папські послы були у Татар. Більшу правдоподібність має за собою другий спосіб пояснення; тяжко припустити, щоби за вісім день можна було скликати на раду владик та бояр із доколичних земель, хоч і се не виключене. Та з другого боку ся обставина, що найважніша група папських листів до Данила з кінця серпня — початку вересня 1247 вийшла десь зараз по прибуттю Карпіні до Лїону вказувалаби на се, що тоді вже послы Романовичів були у папи, проте вислані були вони вже передше.

Предметом сих нарад нотаблів галицько-волинської держави мусіла бути справа боротьби з Монголами у звязи з церковною унією. Тут поставлено з одної сторони жаданя певних привилеїв для української церкви, як охорони грецького обряду, самоуправи і т. ин., з другої сторони жаданя політичного характеру.

Наради князів із першими людьми галицько-волинської землі закінчили ся як згадано — висланем офіційального, торжественного посольства¹⁾ до Лїону під проводом якогось Григорія ігумена з гори св. Данила²⁾. Що до того ігумена Григорія з гори св.

sanctam Romanam Ecclesiam in dominam et magistram; confirmantes etiam omnia, quae de hac materia prius per suum abbatem transmiserant et super hoc etiam nobiscum ad Dominum Papam suas litteras et nuncios transmiserunt.

1) Так отже під сим опатом-ігуменом треба розуміти посольство, яке мабуть Данило вислав до папи зараз після свого повороту з Орди, і се правдоподібно; можна би остаточно думати і так, що сей ігумен ідентичний із архiep. Петром учасником І лїонського собору, який вже тоді (1245) міг дати папі пізнати, під якими умовами Романовичі згодили би ся на унію; та трудність у тім, що Карпіні зове сього посла ігуменом, а не архiepiscopом. Про се посольство згадує біограф Іннокентія IV Микола з Курбіо (de Curbio): »Ad Ruthenos quoque, qui ad Romanam curiam suos solemnes nuntios destinaverunt, ut eis legatum mitteret, per quem instruerentur et informerentur in fide catholica, cum more Graecorum et ritu viverent, missus est A Ubi quidem ad regem subsequenter missus est dominus abbas de Mazario, qui coronavit eum«: Muratori, Rerum Ital. script. III. стор. 592, cap. XVII.

2) Н. Rus. M. LXXV з дня 13 вересня 1247, Дод. Ч. XXIX. Папа поручає моґунецькому архiepiscopови священника Hezelo de Vilstorf на каноніка »dilecti filii Gregorii abbatis de monte Sti Danielis et fratrum H. et Al. de ordine fratrum Praedicatorum carissimi in Christo filii Danielis regis Russiae nuntiorum, cum quibus idem clericus pro Sedis Apostolicae negotiis fideliter, ut accepimus, laboravit, precibus inclinati«. Сей німецький духовник був мабуть десь у державі Данила капеляном німецької кольонії.

Данила, є різні здогади¹⁾. Правдоподібно був се ігумен монастира св. Даниїла в Угровську, заложеного Данилом. З ігуменом Григорієм вибрали ся два Домініканці, вислані папою до Данила ще 3 мая 1246. Можливо, що в їх товаристві був духовник Гезель з Вільсторфу. При повороті Карпіні повторили Романовичі свої зобовязання вислані вже передше до курії та тепер знов вислали до папи з францісканською легацією своїх людей з листами.

Дальший поворот Карпіні відбув ся досить поспішно; бо коли приймемо що около 20 червня вибрались послы від Данила, то на подорож до Ліону (до кінця серпня) лишає ся лише два місяці.

Під кінець серпня 1247 р. були вже послы в Ліоні. У курії побачили, що Данило зі своєю землею не думають іти в обійми латинства, вони лиш готові приступити до релігійної унії. Папа засягнув ще мабуть ближших інформацій від Карпіні як очевидця, приймив домаганя галицько-волинської землі, станувши на становищі рішень IV лятеранського собору. Відгомоном сього є цілий ряд буль з кінця серпня та початку вересня 1247 р.

Як сказано, урядовою відповідією на посольство галицько-володимирської землі була папська кореспонденція з кінця серпня й початку вересня 1247 р. Збірка сих листів дає нам можливість пізнати умови на яких довершено злуки української церкви та цілої землі з апостольським престолом. Вони були двоякі; одні були характеру релігійно-церковного, другі політичного. Грецький обряд²⁾ та славянська літургія зіставали ненарушені — о скілько вони не противили ся католицьким догмам

¹⁾ Дашкевич, о. с. стор. 162 думає, що се був ігумен монастиря в Полонині (десь коло Галича), про який говорить волинсько-галицька літопись (Ипат. с. 859, в 10—12): »Григорѣи же бяшеть человекъ свять, якогоже не быеть перед нимъ, и по немъ не будетъ«.

²⁾ Potthast nr. 12669, Н. Rus. М. л. LXVIII. з дня 27. серпня 1247, Дод. Ч. XXII. Лист сей адресований виразно на імя Данила »Danieli Regi Russiae Illustri« інші з сеї групи адресовані до Данила, Василька і Данилового сина. В тім листі каже папа між иншим: »Cum te de cetero specialem inter devotos Ecclesiae reputemus, petitiones tuas, quantum cum Deo possumus libenter . . . impertimur. Ea propter, Carissime in Christo fili, tuis supplicationibus inclinati episcopis alisque presbyteris de Russia, ut liceat eis more suo ex fermentato conficere et alios eorum ritus, qui fidei catholicae, quam Ecclesia Romana tenet non obviant, observare . . . indulgemus«.

віри. Відповідну буллю закінчував папа торжественною формулою, в якій грозив карами церковними і гнівом Божим кождому, хто би повисшим зарядженням противив ся¹⁾.

Торжественно злучити Данилову державу з католицькою церквою поручив Іннокентій IV архієпископови пруському Альбертови, вже передше іменованому легатови на цілу Русь. У відповіднім письмі²⁾ говорить ся, що Данило пізнав правду і особним посольством просив злучити його й нарід із Христовою церквою. Легат дістав приказ особисто удати ся до Данила, відібрати від нього, єпископату і боярства присягу на вірність церкві й прийняти їх на лоно католицтва. Акт унії мав легат оголосити по всіх краях, де буде уважати відповідним. Легат Альберт дістав право на землях Руси носити палліюм³⁾ та звільняти кандидатів на священників і єпископів від перешкоди задля неправесного уродження⁴⁾ (*defectus natalium*).

З другого боку Данило дістав політичні користи. Римська столиця знов приймала його з родиною, державою та всім майном рухомим і нерухомим під особлившу опіку св. Петра й то як тепер, так і в будучности, о скільки будуть тре-

¹⁾ *ibid* Nulli ergo omnino homini liceat hanc paginam nostrae concessionis et indultus infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare praesumpserit indignationem Omnipotentis Dei et Beati Petri et Pauli Apostolorum eius se noverit incursurum». Порівняй слова нашої літописи: »Некентій бо кляняше тѣхъ хулящимъ вѣру грѣцкую правовѣрную«. Сі слова згадані що правда при нагоді коронації, одначе без сумніву вижуть ся вони з отсею буллею.

²⁾ Potthast, nr. 12686. H. Rus. M. LXXII, Дод. Ч. XXVI, »...filius noster Daniel... per litteras speciales et nuntios . . . postulavit a nobis, ut ipsum et totam gentem et regnum eius hactenus a fidei unione praecisus, ad unitatem ecclesiasticam . . . recipere . . . curaremus. Quocirca monemus, quatenus personaliter ad partes illas accedens, si praefatus rex in tam sancto proposito perseverans, tam ipse quam archiepiscopi et episcopi et alii magnates regni sui schismate quolibet penitus abiurato, promiserint et iuraverint de cetero in unitate fidei . . . permansuros eos auctoritate nostra et reconcilies et tamquam speciales et devotos filios incorpores. Idque per loca et regna, in quibus expedire videris publices...« Сей лист, зі всіх трох листів до Альберта найважнійший носить дату 7 вересня, хоч два інші (Potthast, nr. 12671, 12672) мають дату 28 серпня. З сього видно, що він дістав дату аж при висиланю як лист головний, а три інші були мов залучники до нього.

³⁾ Potthast, nr. 12687 H. Rus. M. LXXIII, Дод. Ч. XXVII.

⁴⁾ Potthast, nr. 12671 і 12672 з дня 28 серпня 1247. H. Rus. M. LXX і LXXI, Дод. Ч. XXIV і XXV.

вало позіставати в католицькій вірі¹⁾. В середніх віках мало те своє значінє. Через се галицько-волинська держава діставала ся в подібне становище як Угорщина. Коли би унія була у нас удержала ся, може булаб ся опіка по вимертю Романовичів зробила й нам таку прислугу в напрямі удержання нашої самостійности, як се стало ся на Угорщині. Данило й Василько діставали дальше від папи право здобувати поганські землі, до яких вони коли-небудь мали яке право²⁾. Сі політичні користи давали Романовичам нагоду унормувати та розширити границі своєї держави коштом своїх північних, неспокійних сусідів Ятвягів, Литвинів та Татар, з якими боротьба була для Данила державною konieczністю. Папське рішенє не могло мати, що правда, впливу безпосередно на згадані народи, зате воно мало вплив посередний. Польські князі та хрестоносці мусіли тепер їх права до сих земель респектувати. В найблизших роках маємо спільну акцію Данила з Конрадом мазовецьким проти Ятвягів, а в р. 1254³⁾ умову з Орденем, в якій Данило і Земовит діставали право на третину ятвяжської землі. В іншій листі⁴⁾ забороняв папа на просьбу князів німецьким лицарям та членам інших монаших чинів без позволення Романовичів осідати і набувати добра на землях, які до них належали або в будуччині мали належати. Сим дипломатичним успіхом обезпечав ся Данило проти всяких

¹⁾ Potthast, nr. 12688, H. Rus. M. LXXIV, Дод. Ч. XXVIII: »*Illustribus Danieli Russiae et W. Laudomeriae fratri eius regibus et nato eiusdem Danielis*«. Папа все опікує ся благородними і ревними супроти церкви, тому задумє й їх »*tantum propensiori prosequi praerogativa favoris et gratiae specialis*. Еapropter carissimi in Christo filii vestris precibus inclinati personas vestras et regna et familias et possessiones et omnia alia bona vestra tam mobilia, quam immobilia.. sub B. Petri et nostra protectione suscipimus et eas vobis vestrisque heredibus in ecclesiastica devotione persistentibus auctoritate apostolica confirmamus«.

²⁾ Potthast, nr. 12668, H. Rus. M. LXVII, Дод. Ч. XXI. В сій листі говорить ся, що папа все сповняє оправдані просьби гідних людей, тому на їх просьби »*recuperandi possessiones, terras et alia bona ad vos hereditario vel alio iure spectantia, quae alii reges, qui in Ecclesiae devotione non permanent, contra iustitiam detinent... vobis concedimus auctoritate praedicta facultatem*«.

³⁾ Cod. dipl. Pol. III, nr. 30, Дод. Ч. XXXVII.

⁴⁾ Potthast, nr. 12670, H. Rus. M. LXIX, Дод. Ч. XXIII. Між иншим говорить ся »... *supplicationibus vestris inclinati, ut nullus Cruciferorum vel aliorum religiosorum in vestris terris acquisitis vel acquisendis de aliquo se intromittere vel possessionem aliquam acquirere absque beneplacito vestro valeat, auctoritate vobis praedicta indulgemus*«.

претенсій Ордену. Розуміє ся, що найважнішою справою, о яку ходило Данилови, як також вчасі й Петровій столиці, було організоване боротьби з Татарами. До сього папа зобов'язав ся вже на лїонськїм соборі; тепер ще осібно обіцявав сим занятися, бо зломанє монгольської сили було головним товчком для Данила навязати зносини з Римом.

Згідно з папськими порученнями з кінця серпня і початку вересня 1247, мав пруський архієпископ удати ся на галицько-волинську Україну та на місци відібрати присягу від князїв, владик та боярства. Чи й сим разом вибрав ся він до Данила, напевно не знаємо. Легат Альберт мав у сїм часі досить клопотів у своїй власній провінції¹⁾; конфлікти сї закінчили ся його прогнанєм десь під кінець 1248 р.²⁾. Коли узгляднимо, що листи папські з серпня — вересня прийшли до легата перед Рїздвом, що в перших зимових місяцях 1248 р. він не вибрав ся до Данила, бо ще в сїчні 1248 р. був він у Любеці³⁾, то на сю подорож лишають ся лиш лїтні місяці (май—вересень) 1248 р. Деякі російські історики⁴⁾ кажуть, що місія не повела ся, бо Данило не хотїв присягнути та вірять очевидно тенденційним словам Длугоша⁵⁾, що Данило відпустив легата „sine honore“. Інші історики⁶⁾ сумнівають ся, чи легат взагалі був на Україні; колиж був, а висвяченє Генрика⁷⁾ на єпископа для Ятвягів звязане з тим його побутом, то був дуже коротко та не міг розвинути жадної ширшої діяльності.

Чи вже тепер пропоновано Данилови корону⁸⁾, напевно не знаємо; є велика правдоподібність. Галицько-волинська літопись згадує про двократне приношенє корони; та переповіджені сї події так дуже помішано, що годї дійти до ладу з їх хроно-

¹⁾ Уже 1245 р. маємо папську буллу звернену до суфраганів і духовенства пруської провінції, в якій папа завзиває їх до послуху для свого архієпископа (H. Rus. M. LIII).

²⁾ Theiner, M. Pol. I, nr. XCVIII з цвітня 1249. Папа згадує, що архієп. Альберта прогнано з його провінції.

³⁾ Perlbach, Reg, nr. 292. ⁴⁾ Дашкевич, о. с. стор. 163.

⁵⁾ Длугош, Hist. Pol. VII, стор. 320 під р. 1249: »(Daniel) Rex callidus et rebellis neque requisitioni apostolicae paruit, neque se fidum, sed hostem Ecclesiae Romanae egit, Legatumque apostolicum (Albertum) sine honore dimisit«.

⁶⁾ Абрагам о. с. стор. 128. ⁷⁾ Theiner, M. Pol. I, nr. XCVIII.

⁸⁾ Папа вже від початку переговорів мав коронацію в проєкті, бо у всіх листах титулував Данила rex, а не dux.

льогією. На се звертає увагу читача й сам літописець¹⁾ кажучи, що хронограф мусить лучити ранші події з пізнійшими, себто лучити з собою події річево зближені. По сій замітці оповідає про смерть Фридриха II Бабенберга, про славу виправу Данила на Чехію та описує, як то папські послы принесли Данилови корону. Переповівши кілька речень про його стрічу з послами всаджує слова²⁾: „древле бо того прислалъ (sc. папа) к нему пискупа Береньского и Каменецкого река ему: приими вѣнѣць королевства. Онъ же в то время не приялъ бѣ рѣка: рать Татарская не пристаеъ злѣ живущи с нами, то како могу прияти вѣнѣць бес помощи твоеи“. Після того оповідає дальше про прибуте легата Опіза. Отсе посольство з короною і першу пропозицію коронації получив автор, як річево зближені разом, хоч хронологічно стали ся вони коли инше. Літописні фрази³⁾ „древле бо того“ і „онъ же в то время“ вказували би на се, що се перше приношене корони відбуло ся вже давно, кілька літ пердше.

З другого боку инша інтерпретація сього місця літописи неможлива, бож годі припускати, щоби папа в однім й тім самім році, так сказатиб, аж накидав ся Данилови два рази з короною, змінюючи навіть склад посольства. Се перше посольство могло мати місце тільки 1248 р. Папа прислав з короною єпископів береньского і каменецкого⁴⁾. Коронація Данила мала відбути ся разом із запряженем галицько-володимирської землі. Коли приймемо гадку деяких польських істориків, що

1) Ипат. с. 820, в. 6—10: »В та же лѣта времени минувшу хронографу же нужа естъ писати все и вся бывшая, овогда же писати во передная, овогда же восступати в задная: чтыи мудрыи разуміеъ«.

2) Ипат. с. 826, в. 23—28.

3) Ся фраза приходить на иншій місци галицько-волинської літописи (Ипат. с. 809) і означає простір часу кількох літ.

4) Різні є погляди на се, хто були єї єпископи. Каменецкий єпископ, то се є майже певно єпископ каменський (Camenensis) в Поморю; був ним тоді єпископ Вільгельм. Дня 26 грудня 1246 р. папа потверджує його вибір і свячене (Potthast, nr. 12378). Був він суфраганом пруського архєп. Альберта, який також його висвятив. Що до другого то велику правдоподібність має за собою догадка проф. Абрагама (о. с. стор. 113), що се був вероненський єпископ, який в сїм часі прогнаний в наслідок політичних заколотів зі своєї столиці, перебував на папськїм дворі. Шараневич (Hуратиосchronik, стор. 82) думає, що тут мова про оломуцького єпископа, який в сїм разі титулував себе беренським єпископом.

під єпископом беренським треба розуміти єпископа вероненського, який тоді перебував на дворі папи, то не виключене, що з короною прибув тільки сей оден посол, дістаючи рівночасно порученє на місци дїбрати собі другого члена посольства. Ним мав бути легат Альберт, та він, зайнятий місцевими справами міг виделегувати свого суфрагана, єпископа каменського. Наш літописець був би чейже згадав про Альберта, якби він був тут прибув. Якби воно й не було, таке посольство (з Альбертом, чи без нього) на Волинь прибуло, одначе його місія не повела ся.

Що тут зайшло, не знаємо. З жерел можна дійти, що до лютого 1248 р. зносини Романовичів з Римом ще не були перервані¹⁾. За те ціла група папських листів з кінця січня сього року, адресованих до ріжних сторін, кидає нам деяке світло на причину, чому Данило рішив ся зносини з курією перервати. Як уже висше підношено, Данило очікував помочи Заходу проти Орди; тепер коли він зі своєї сторони мав зобовязати ся присягою, хотїв знати, чи й яка се буде поміч. Ціла східна Европа стояла все ще перед небезпекою нового татарського заливу. Вже під кінець 1246 р. доходили до Ліону грізні вісти головно з Угорщини. Під днем 4 жовтня 1247 р. знаходимо відповідь Іннокентія IV на лист угорського примаса. Папа поручає йому найти собі відповідне місце захисту, коли заходить нова небезпека зі сторони Татар²⁾. Для Данила ся гроза була ще більша; він предвиджував близький конфлікт із Куремсою, якого початок припадає якраз десь на сей час³⁾. Данило мабуть тепер відкликав ся до Риму; з сим його зазивом вяжуть ся безперечно буллі папи з січня 1248 р. Одна з них звернена до Данила⁴⁾. Папа просить його негайно дати знати хрестоносцям, як почує, що Монголи рушили на християн; Орден мав то донести папі,

¹⁾ З 5 грудня 1247 р. маємо лист папи до Василька потверджуючий його подруже з Дубравкою, родичкою в третім степені (H. Rus. M. LXXVI, Дод. Ч. XXX). З кінця січня є лист папи до Данила в татарській справі (ibid. LXXVII, Potthast, nr. 12814, Дод. Ч. XXXI).

²⁾ Potthast, nr. 12414.

³⁾ Грушевський, Іст. III, стор. 83 виже початок конфлікту з Куремсою зі словами літописи: »Данило держанє рать є Куремсою и николиже не боя ся Куремсы« та кладе його на кінець сорокових або початок пядесятих років.

⁴⁾ H. Rus. M. LXXVII, Potthast, nr. 12814, Дод. Ч. XXXI з дня 22 січня 1248: »quam cito tibi constiterit, quod Tartarorum exercitus versus christianitatem dirigat gressus suos, id dilectis filiis fratribus de domo Theonica in Prussiae partibus commorantibus intimare procures«.

щоби сей зарядив усе, що потрібне до оборони. Подібні листи дістали хрестоносці¹⁾ та суздальський князь Александер²⁾, якого папа завзивав до унії. Данило зрозумів, що на таку поміч не багато можна числити, бо заким вона такою дорогою прийшла би, його держава могла вже впасти попелом. Він сподівав ся хрестоносного походу, залізних полків Заходу, які раз на все зломили би силу Орди. Того й папа не міг зробити. Як висше ми піднесли, політичне положенє в західній Європі не дозволяло на якусь солідарну, протитатарську акцію під проводом апостольської столиці; се що робило ся, не відповідало ожиданиям Романовичів³⁾. У тім часі прибула папська легация на Україну. Данило пізнав, що мрія його житя — при помочи Заходу знищити Татар не сповняє ся, тому ще в остатній хвилі хотів оминути конфлікту з Ордою, зрік ся своїх плянів, не присягнув та не прийняв корони, не беручи через се на себе жадних зобовязань. Ті самі мотиви відмовної відповіді подає й літописець: „Како могу прѣяти вѣнѣць без помощи твоеи“?

Десь у тім самім часі легат Альберт мусів покинути свою провінцію⁴⁾; ціла справа застрягла. Понад три роки не бачимо близших звязий між Римом і західною Україною⁵⁾. Данило волів безпосередними дипломатичними кроками шукати собі попочи у сусідів, які також зі страху перед Ордою були до сього схильні.

На перший плян висунула ся тут угода з Уграми, скріплена подружєм Данилового сина Льва з дочкою угорського короля Бели IV, Констанцією. Головну ролю в тих переговорах грав номінат-митрополит Кирило, якого особа інтересна для нас ще з иншого боку. Винесений Данилом на митрополичий престіл, перебував Кирило дотепер усе в окруженю свого князя, у всім підпирав його політику, без сумніву мусів брати й участь у на-

1) Н. Rus. M. LXXIX, Potthast, nr. 12813, 12819, Дод. Ч. XXXII.

2) Potthast, nr. 12815.

3) Дня 24 червня 1248 поручав папа управителеви та братям єрусалимського шпиталю (захисту) на Угорщині, щоби всім тим, що йдуть на Татар, давали такий самий захист, як і тим, що вибирають ся до св. Землі.

4) Непорядки в пруській провінції тревали ще довго; аж у марті 1251 р. вислав папа окремого легата-кардинала і двох єпископів, щоби зробили там порядок (Н. Rus. M. LXXX).

5) Перерва в зносинах не прийняла разячих форм, як се за Длугошом (Hist. Pol. VII, стор. 320) припускає Дашкевич. Про се мали би ми якусь вістку в папських актах, подібно як маємо в р. 1257.

радах перших людей держави Романовичів під час першого та другого побуту Карпіні на дворі наших князів, та згодом після свого висвячення, по 1250 році являє ся він у нашій історії, як опозиція проти уніятських заходів та західної протитатарської коаліції Данила, не зважаючи на се, що до одної і другої справи він сам мабуть приложив свою руку. Російські історики¹⁾ церкви кладуть його висвячене на київського митрополита і цілої Руси на час зараз по повороті Данила з Орди, себто на початок 1246 року. З другого боку — після оповідання галицько-волинської літописи²⁾ — то не стало ся зараз по повороті Данила. На той час випадають переговори з Уграми в справі подружжя Льва з Констанцією, в яких Кирило брав визначну участь. Наша літопись представляє поновне навязане зносин з Уграми після ярославського бою 1246 р. як наслідок побуту Данила в Орді — „бояв ся його, як того що був у Татар“. Бела мусів уже був довідати ся про успішність його виправи. З огляду на се переговори в справі женитьби Льва могли відбутися аж у другій половині 1246 р. Та сама літопись каже, що Кирило їздив на

¹⁾ Голубинскій, Ист. П. 1, стор. 53: »Вѣроятно Данилъ Романовичъ не хотѣлъ посылать Кирила на поставленіе, прежде чѣмъ совершенно не устроитъ своихъ отношеній къ Монголамъ, а это случилось только въ концѣ 1245 — началѣ 1246 года«. Класти поворот Данила на конеці 1245 року не можна, бо знаємо, що се стало ся найскорше при кінці лютого — на початку марта 1246.

²⁾ Ипат. с. 809, в. 2 і ssq. Дата літописи 6758 (1250) без сумніву хибна, та послідовність одної події по другій вірна. Ось як говорить про се літопись: »Въ тоже лѣто (scil. по повороті Данила) присла король Угорьскыи вицького река: поими дщерь ми за сына своего Льва; бояшебо ся его, яко былъ бѣ в Татарѣхъ, побѣдою побѣди Ростислава и Угри его. Помыслив же си с братомъ глаголу его не уя вѣри. Древле бо того измѣнилъ бѣ, обѣщавъ дати дщерь свою. Куриль бо митрополитъ, идяше посланъ Даниломъ и Василкомъ на поставленіе митрополье Руской. Бывшу же ему у короля, убѣди и король словеси многими дары увѣщова, яко проведу тя у Грьки с великою честью, аще створитъ со мною (Данило) мирь. Онъ же рече: Клятвою клени ми ся, аще не премѣниши слова своего, азъ шедъ приведу и. Пришедъ же митрополитъ и рече ему. Хотение твое у тебе есть поими сыну си женѣ. Василкови реку: иди к нему, яко крестьянъ есть«. Що правда наша літопись оповідає, що Кирило їхав на свячене і при тій нагоді залагоджував справи свого князя на Угорщині, та се є лиш спосіб оповідання нашої літописи, лучити в одну цілість справи, які стояли з собою в якійнебудь звязи. З того виходить, що в оповіданю деякі річи, що стали ся пізнійше й то яко наслідок якихсь подій, виступають немов причина.

Угорщину, потім вернув ся, щоби представити справу братам-князям; Данило радив ся з Васильком і т. д. З літописи не видно в тім ділі взагалі жадного поспіху. Переговори і слюб могли забрати й 1247 рік так, що аж по тім всім міг Кирило вибрати ся по свяченє. До того насуває ся ще одна трудність, яка нас зневолює подорож Кирила у Nikeю пересунути на пізнійше — аж на рік 1248. Друга половина 1246 і 1247 рік, се якраз час найщирійших зносин Данила з Римом, час побуту посла Карпіні у Данила при повороті від Татар, побуту українського посольства в Римі і т. д. Тож як міг Данило з одного боку давати рішучі запевненя послуху папі та католицькій церкві, з другого боку висилати вибраного ним голову руської церкви на свяченє до никейського патріярха, який — як згадано — стояв в особливо ворожих відносинах до католицизма. Така справа як свяченє митрополита не могла укрити ся перед світом і булаб Данила здемаскувала. З тих причин свяченє Кирила мусимо положити аж на рік 1248, коли то відносини України до Риму остигли. Хто знає, чи й Татари, яких політика йде тепер по паралельній лінії з політикою православних, не натискали на Данила та не жадали його висвячення. В тім часі переговори з Уграми мабуть уже осягнули були свій результат; на той час треба класти подорож Кирила до грецького патріярха по свяченє. Їхав він через Угорщину, бо вже передше угорський король обіцяв йому улегчити подорож до патріярха. Свяченє митрополита Кирила в Нікеї недвозначно й то мабуть найяркійше маркувало перерву зносин західної України з Римом. Чи товаришили йому інші події, нема про се вістий; мабуть ні. Десь у 1249 р. Кирило повернув на Україну, та здає ся царгородський патріярх настроїв його ворожо не лиш до католицизма, але й до політики Данила. Nikeйський патріярх не вірив сьому Галичанинови та мабуть відібрав від нього якісь спеціальні зобовязаня, чуючи, як хитка його юрисдикція та вплив на західно-українських землях. Досить, що недовго по своїм повороті переносить ся Кирило на північ, перебуває переважно в Володимирі над Клязмою, веде церковну політику у згоді з Татарами та дістає від них навіть дозвіл на основанє єпископства в татарській столиці Сараю.

Хто дав почин до переговорів у справі унії — старали ся ми виказати в дотеперішнім огляді. Годі згодити ся з істориками російської школи, що почин переговорам дав папа; до

сього тяжко дійти з жерел¹⁾. На всякий випадок папські буллі з початку мая 1246 р. опирають ся вже на якихсь кроках, поблених з української сторони. Вони справді були й то почавши вже від І ліонського собору. Широ та дуже багато співділав в ділі унії Василько, якого праці не знати з якої причини дотеперішні історики зовсім не добачували. Все инше (хоч у перших початках може незручно) зробив Рим, якому тепер здавало ся, що удасть ся вчасти зреалізувати старе бажанє папства, відреставрувати єдність усього християнства. Досить незначна була в сій справі — принайменше в першій її фазі від р. 1245—1248. — участь сусідних католицьких держав. Угри тепер не мали зовсім жадної участі, так само й Поляки. Дивним дивом деякі історики²⁾ у звичайній куртуазії та прислузі, яку польські князі зробили папським послам, улегчючи їм подорож до Татар, хотять бачити співділанє польської політики при навязаню самої унії. З самих таки польських жерел виходить якраз щось противне. Длугош, який поза тим сю справу представив сторонничо і помішав не лиш усі фази переговорів, та навіть факти і засадничі змаганя обох сторін³⁾, був би певно

¹⁾ Дашкевич о. с. стор. 146—7, став на становищи, що переговори зачав папа. »При внимательномъ отношеніи къ источникамъ — говорить він — нельзя не признать, что не Данииль былъ искателемъ уніи, что починъ въ переговорахъ о ней принадлежалъ папѣ и католическимъ монахамъ поселившимся въ русскомъ князѣ несбыточную мечту о всеобщемъ католическомъ ополченіи противъ Татаръ. Согласившись затѣмъ на признаніе вселенскаго значенія (!) римскаго епископа Данииль никогда не думалъ о пожертвованіи самостоятельности русской церкви«. Пізнійше (стор. 160) каже, що переговори зачали аж 1246 р. сами послы папські без спеціального порученя. Як бачимо з зацитованого місця, автор навіть бажав би зовсім заквестіюувати довершенє релігійної унії, бо каже, що Данило згодив ся тільки признати всевітнє значіне папи, отже лиш політичне, а не релігійно-церковне. Се рішучо незгідне з дійсністю.

²⁾ Дашкевич: о. с. стор. 144 говорить, що унія »возникла... и не безъ влѣянія польской политики«, бо мовляв польські князі поручили послів папських Василькови, »которые (польські князі) и въ слѣдствіи принимали участіе въ этихъ сношеніяхъ«. (стор. 160). Подібно говорить й Абрагам о. с. стор. 125.

³⁾ Длугош, Hist. Polon. I. VII, стор. 309—310 під р. 1246 оповідає, що Данило використував обставину, що папський легат Опізо був у Польщі, і просив у папи корони обіцюючи, що коли то стане ся, то він »cum omnibus Russorum terras suas ditioni subiectis, Graecorum ritu derelicto, in oboedientiam et communionem universalis Ecclesiae Romanae et sui Summi Pontificis transiturum, et tam Ruthenorum quam aliorum catholicorum terras a Tartarorum invasione potenter et

не залишив похвалити ся католицькою ревністю і співділанем польської сторони, головно єпископату, в сих переговорах. А він недвозначно заявляє, що краківський єпископ відраджував папському легатови Опізови вдавати ся в уніятські переговори з Данилом і його коронувати. Єпископ представляв Данила як чоловіка „хиткої віри і обичаїв“. Опізо його не послухав, бо припускав, що з нього говорить заздрість. Се донесене певно правдиве, бо винесене Данила на короля так просторої держави та влучене його в ряд католицьких монархів і то спеціально протегованих, могло бути дійсно небезпечною конкуренцією для польської сторони. Певну участь польських князів можна зауважити аж при коронації Данила 1253 р. Посередню участь у сім ділі треба признати хиба Конрадови мазовецькому. Вже сама обставина, що на легата й посередника між Петровою столицею і галицько-волинською землею назначено місійного єрарха, а не когось із князів польської або угорської церкви, говорить сама за себе, що ту релігійну унію підготовлено самостійно, незалежно від католицьких князів і єпископів сусідних держав¹⁾.

VII.

Данило королем України.

На кілька літ перервали ся зносини Романовичів із Римом. Був се застій, а не зірване зносин, бо ані з папської, ані жадної іншої католицької канцелярії не вийшло ніяке письмо проти

animose protecturum«. Опізо на се годять ся, та краківський єпископ йому се відраджує, представляючи Данила у злім світлі. Легат не дав себе наклонити, бо був переконаний *»quod Pontifices Poloniae parum fideliter et magis ex invidia existimabat, dissuasionem ingessisse*«. Опізо коронує Данила *»praefato duce Daniele solemniter promittente et se iure iurando in manibus praefati Opisonis legati adstringente cum omnibus baronibus et principibus terris et Dominiis suis fidem, ritum et ceremonias fideliter et sincere sectaturum*«.

¹⁾ Російські історики все виходять із сторонничого założеня, що всі майже релігійні унії на Україні довершено насильством. Виняток роблять вони лиш для унії Данила, яку Дашкевич уважає взагалі першою унією (о. с. стор. 144) і добровільною. Ось його слова: *»Галицько-волинская земля изъявила добровольное согласие признать главенство папы и къ тому склонился русскій народъ въ лицѣ князей і лучшихъ людей повидиму безъ принужденія*«.

Данила. З початком 50-тих років стала ся подія, яка не могла остати без впливу на відношенє Данила до римської столиці. Його довголітний суперник Мендовг переліцитиував нашого князя в призибраню ласки папи, бо в перших місяцях 1251 р. охрестив ся в латинськїм обрядї¹⁾. Папа не лиш приймає його під опіку св. Петра²⁾, але виступає також яко покровитель його політичних плянів³⁾, чим мовчки перечеркував деякі привилеї дані Данилови що до ятвяжської землі; папа поручив Мендовга опіці Ордену⁴⁾, а вкінци коронував⁵⁾ його на литовського короля. Протегованєм Мендовга, з яким Романовичі стояли на воєнній стопі⁶⁾, римська столиця посередно виступила проти Данила. Події ті безперечно огірчили Данила, але рівночасно амбіція попихала його не оставати позаді якогось там поганського князя, лише й собі добути корону.

Такий стан взаїмного відчуженя тревав до р. 1252, коли Данило знов увійшов у зносини з Петровою столицею, піславши туди своїх послів. До сього кроку наклонив Данила Бела⁷⁾; стало ся се без сумніву в звязи з плянами Романовичів та Арпадів добути австрійську спадщину.

Папа змагав до того, щоб австрійські краї не попали ся в руки ціс. Фридриха II, з яким апостольський престіл стояв безпереривно в напружених відносинах⁸⁾. Тому підпірав всі інші кандидатури місцеві й чужі. Данило довівши з Белою до подружа Романа і Гертруди (1252), тим самим опинив ся між сто-

¹⁾ Ипат. с. 817, в. 7 ssq: »Миндогъ же посла к папѣ и прия крещеніе, крещеніе же его льстиво бысть, жряше богомъ своимъ в таинѣ...«

²⁾ Н. Rus. М. LXXXII з дня 15 липня 1251.

³⁾ Н. Rus. М. LXXXIII з дня 15 липня 1251.

⁴⁾ Potthast, nr. 14363 з дня 26 липня 1251.

⁵⁾ Н. Rus. М. LXXXIV—LXXXVII з дня 15. липня 1251.

⁶⁾ Грушевський, Іст. стор. 80—81.

⁷⁾ Король Бела IV писав 9 мая т. р. папі, що йому вдало ся привернути Данила до послуку апостольській столиці. »...et dignemini reducere in memoriam, qualiter nos laboraverimus in plantatione et ampliatione fidei catholicae sicut manifestum est de sollicitudine nostra ac diligentia in revocatinne Ruthenorum ad oboedientiam sedis apostolicae, quorum nuncii vel iam accesserunt vel sunt ad vos proxime reverenter accessuri...« (Fejér IV. 1, ст. 144, Дод. Ч. XXXIII).

⁸⁾ Собор в Ліоні був скликаний також в ціли осудженя ціс. Фридриха II.

ронниками папи. Він вислав знов до папи посольство. В маю се посольство вже було в дорозі, отже вибрало ся десь у квітні 1252 р. Данило певно оправдував ся, чому перервав зносини з курією, що мусів се зробити під напором татарської небезпеки: тай тепер грозить йому набіг Орди, тому лиш як дістане поміч католицького світа, зможе він оперти ся Монголам. Що такий був менше більше зміст посольства, можна вносити з того, що стало ся незадовго. В першій половині 1253 р. маємо ширше закроєну папську діяльність, звернену проти Монголів. Данило — так як обіцяв — десь з початком 1253 р. доніс папі, що гроза зі сходу надтягає (похід Куремси). В відповідь на се появилася дня 14 мая 1253¹⁾ булля, завзиваюча християн Польщі, Чех, Моравії, Сербії, Поморя та інших сусідних народів до хрестоносного походу проти Орди. Поручене голосити новий хрестоносний похід дістав апостольський легат на Польщу опат Опізо з Мезано. В буллі звертав апостольський престіл увагу вірних на небезпеку і завзивав не ждати аж Татари прийдуть до них, але хай припинають знак хреста і вибирають ся в похід. Бо як доносить галицько-володимирський король, який як сусід найлучше поіформований про Татар, наміряють вони рушити на захід та знищити рештки християнства. Подібно як по І лійонським соборі розпочала римська курія місіонарську працю серед Татар та підлеглих їм народів. Вислана на Схід францісканська місія²⁾ могла навіть похвалити ся деяким успіхом³⁾.

Сим разом поручав папа вести переговори з Данилом не сусідним католицьким єрархам⁴⁾, але зовсім чужому чоловікови

1) Theiner, M. Pol. I, CVII, H. Rus. M. LXXXVIII, Дод. Ч. XXXIV: »...Sane nuper carissimo in Christo filio nostro rege Rusciae illustri, quem loci vicinitas suorum secretorum plerumque reddit participem, per litteras suas referente, praefatos Tartaros fore paratos ad delendas reliquias, quas divina benignitas in plerisque locis propter fugae praesidium ab ipsorum clementer manibus liberavit«. Potthast, nr. 14972.

2) Potthast, nr. 15065.

3) Potthast, nr. 15501 з дня 29 серпня 1254. Папа ґратулює з нагоди прийняття християнства »Sattacho regi Tartarorum«.

4) Характеристичне, що справи не поручено на ново Альбертові, хоч він вже знов повернув до своєї провінції та на дальше був легатом на цілу Русь. Мабуть папа втратив довіре у його здібности. З листу папського з марта 1254 р. Potthast, nr. 15270, H. Rus. M. LXXXIX, Дод. Ч. XXXV виходить, що до обсягу його легації був сумнів, який повнішим листом вияснено.

свому легатови в Польщи, Опізови. Той свого обовязку припилював трохи ліпше, бо удало ся йому спільно з деякими польськими князями наклонити Данила коронувати ся.

Галицько-волинська літопись переповідає нам сю подію під двома роками, кінчить нею 6762 (1254) рік і зачинає 6763 (1255). Літописець¹⁾ оповідає, що в Кракові ждали вже папські послани на Данила, який повертав з чеської виправи²⁾. Та князь сказав, що не бажає бачити ся із посольством на чужій землі і через Сандомир пішов у Холм. Яка була ще инша причина сього його поступку, можна догадувати ся. Данило не хотів нічого робити під чужим впливом та вражінем хвилі, він бажав порадити ся з Васильком та головню на місци довідати ся докладнійше про політичне положенє, особливо про відносини до Татар.

Оповіданє найблизшого року 6763 зачинає наш хроніст описом³⁾ коронації. З сього до певного степеня можна би вносити, що коронація відбула ся вже по Новім Році, хоч лиш на такім аргументі оперти ся годі⁴⁾. На всякий випадок в р. 1254 Данило був уже королем. В жерелах⁵⁾ з сього року титулюють його вже новою гідностию. Наш літописець замічає, що й тепер Данило вагав ся прийняти корону та до того наклонила його мати, Болеслав і Земовит та польська шляхта, які приобіцяли йому поміч проти невірних. Мабуть гроза спільної небезпеки татарської

¹⁾ Ипат. с. 826—7, в. 3 ssq: »Тогда же во Кракові бѣша послы папнины, носяще благословеніе от папы и вѣнѣць и санѣ королевѣства, хотяще видѣти князя Данила. Онже рече имъ: не подобаетъ ми видѣти ся с вами чужей земли, но паки. Оттуда же приде землю Судомирскую и приде во градъ Холмъ съ честью и со славою в домъ Пречистѣи надѣ поклонися и прослави Бога о бывшемъ...«

²⁾ Було се в червни 1253.

³⁾ Ипат. с. 826, в. 19 ssq: »Пришла папа послы честны, носяще вѣнѣць и скипетръ и коруну, еже наречеть ся королевскыи санѣ: рекыи сину приими от насъ вѣнѣць королевѣства... Описа же приде вѣнѣць нося обѣшеваяся, яко помощь имѣти ты от папы. Оному же одинако не хотящу, и убѣди его мати его и Болеславъ и Семовитъ и бояре Лядьекыѣ, рекуще дабы приялъ бы вѣнѣць, а мы есмы на помощь противу поганимъ. Онъ же вѣнѣць от Бога прия, от церкви святыхъ апостолъ и от стола святого Петра, и от отца своего папы Некѣитія и от всыхъ епископовъ своихъ. Некентий бо кльняше.....« Дальше переповідає літопись історію походу на Ятвягів і Куремсину війну.

⁴⁾ Грушевський, о. с. стор. 72 - 73 думає, що коронація відбула ся вже в другій половині 1253 р.

⁵⁾ Cod. Dipl. Pol. III, 30, Дод. Ч. XXXVII,

(Куремсина війна) вплинули на польську сторону, що тепер віднесла ся вона до коронації прихильно. Посол в імені папи прирік поміч католицького світа.

Подрібного опису торжества коронації не маємо. Знаємо лише, що відбуло ся намащене, наложене корони на голову та вручене королівського скиптра¹⁾. Се відбуло ся в Дрогичині, на пограничу українсько-польським. З сеї обставини хотять деякі історики²⁾ вивести, що коронація була зовсім тиха. Що правда наша літопись не згадує про якесь велике торжество — її опис взагалі скупий — але все таки говорить, що на коронацію прибули польські князі, Болеслав і Земовит, польські бояри; були там і українські єпископи, які брали участь у коронації. Данило присягнув на унію, себто зобов'язав ся зі своєю землею слухати римської церкви та держати ся католицької віри³⁾. Була тут ще раз піднесена ненарушимість грецького обряду. Тим способом довершено релігійної унії по всім формам, а її творець був рівночасно першим українським королем, узнаним одинокою тоді компетентною в тім напрямі повагою в Європі — римським папою.

Вже в найкоротшім часі мусів Данило домагати ся обіцяної помочи Заходу, бо якраз по коронації — як згадує літопись — розгоріла ся на ново „Куремсина рать“. На сей зазив відповів папа буллею, зверненою до Альберта, якому також поручив в своїх околицях голосити хрестовий похід проти Татар⁴⁾. Ніхто не предвиджував, яка монгольська сила тепер насуває ся, тому знов найшов страх на пограничні держави зі західною Європою. Бела IV після свого досить невідповідного поступку з сином Данила Романом на австрійській землі, дряв за свою державу. Він сподівав ся, що по такій афері як австрійська, Данило не стане в його обороні. Тому в листі усильно просив від папи помочи, бо кожного дня можна сподівати ся нападу Орди, а тут коло нього з усіх усюдів невірні вороги⁵⁾. Між числом тих во-

1) Н. Rus. M. XCV, Дод. ч. XL: »...faciendo te inungi sacri chrisimatis oleo, tuoque imponi capiti regum diadema«.

2) Грушевський, о. с. стор. 72.

3) Н. Rus. M. XCV »...iuramento praestito promissisti Ecclesiae praedictae tamquam fidelis eius filius oboedire et fidem catholicam sicut alii orthodoxi mundi principes observare«.

4) ibd. XC. з дня 17 мая 1254, Дод. ч. XXXVI.

5) Fejér, IV. 2, стор. 218. Сей лист походить з половини падолиста 1254 р. Бела просить помочи проти Татар, які кожного дня

рожих „infidelium“ народів вчисляє Бела й нарід „Ruthenorum“. Чи з цього слова „невірний“ мож вносити, що вже тоді себто під кінець 1254 р., українсько-римські відносини поспували ся? Мабуть треба відповісти, що ні. Бела кинув се слово радше з ворожнечі до Данила; міг він мати на гадці також інших руських князів, незлучених із Римом, які тепер вели політику прихильну Татарам. Тепер, коли війна з Куремсою розгоріла ся, а Куремса хоч уступав під напором сил Данила на схід, то все таки війна ще не рішила ся — тяжко припускати, щоби Данило зривав собі за плечима всі мости, зривав із католицьким світом. Невдовзі одначе се стало ся.

Зазив папи, хоч щирий, зістав голосом „вопіючого во пустини“. Не то дальші, але й найблизші сусіди не думали вибирати ся на невірних. Данилови прийшло ся самому двигати весь тягар війни з Куремсою та його союзниками Болоховцями (Волохами). На щастє перебіг кампанії був для нього досить користний; подібно й боротьба з Ятвягами закінчила ся повним успіхом. Та мимо цього Данило зрозумів, що за Куремсою стоїть ціла Орда, тому мусів при угоді приймати жаданя Татар та перервати зносини з Римом. Його відносини до Петрової столиці почали наново остуджувати ся, особливо по смерті Іннокентія IV (грудень 1254 р.). З другої сторони симпатія римської курії (тепер вже Александра IV) звернула ся до литовського короля латинського обряду — Мендовга. Сей зеднав собі папу обіцянкою навернути сусідні поганські племена, коли папа буде підпирати його політичні пляни. Осібним листом з 6 марта 1255¹⁾ р. потверджує йому Александр IV якісь здобуті землі на Русі. Мабуть тут мова про якісь землі на схід від держави литовської, бо під кінець 1254 р. не знаходимо жадних конфліктів між Романовичами і Литвою; противно, сей рік приніс угоду між двома

можуть випасти на захід, а він »quasi ovile sepibus sit diversis infidelium generibus circumseptum, utpote Ruthenorum, Brodnicorum, Cumanorum...« (Theiner, Mon. Hung. I, лист CCCCXL).

¹⁾ Н. Rus. М. л: ХСІІІ, Дод. ч. XXXVIII: »Cum sicut ex parte tua fuit propositum coram nobis, tu contra regnum Russiae ipsiusque inhabitatores in infidelitatis deviis constitutos indefessa strenuitate decertans nonnullas terras ipsius regni tuae subiugaveris ditioni, nos attendentes, quod de terras habente praedictas, vicinae paganorum et infidelium regiones de facili potuerunt tuo dominio subici ac acquiri cultui christiano; tuis benigne precibus annuentes, praefatas terras tibi tuisque successoribus absque catholicorum quorundam praeiudicio auctoritate apostolica confirmamus«. (Potthast, nr. 15721).

королями східної Європи¹⁾, до того папський лист називає мешканців сих земель невірними „in infidelitatis deviis constitutos“. У згаданім листі папа потверджує Мендовгови землі ще мабуть узглядняв права Данила, бо додав замітку, що потверджує ці землі, одначе „absque catholicorum quorundam praeiudicio“. Ся фраза мабуть відносить ся лиш до нашого короля, бо від сторони Руси Мендовгова держава з ніким не граничила, кого крім Данила можна би назвати католиком.

Формальне зірване зносин між галицько-волинською державою і Римом наступило що тільки пізнійше, в році 1256. Що правда не маємо безпосередних вістий про причину сього кроку Данила, та її можна догадувати ся. Головною причиною був брак помочи Заходу в боротьбі з Ордою. Сим разом папа робив, що було в його силі, та без реального успіху. Данило мусів себе узнати звільненням від обовязків супроти курії тому, що й противна сторона не сповнила свого зобовязаня, хоч мимо своєї волі. До того причинила ся немало й зміна на папських престолі. Єрархія галицько-волинської землі перервала зносини з Римом а Данило відказав послуху зарядженням папи.

Очевидна річ, що окрім сеї рішачої причини (політичної-безвартости унії в боротьбі з Татарами) були ще інші причини, що спонукували Данила до розриву з Римом. На думку істориків російської школи²⁾, заважив тут дуже сильно ворожий настрій цілої галицько-володимирської суспільности проти унії. Таке тверджене одначе не знаходить підстави в жерелах. Ніде в жерелах не стрічаємо, щоби заходила небезпека, що „проти свого князя стане ціла земля, яка не могла помирити ся з унією“ — як висказують ся деякі з істориків. Як се ми вже кілька разів підносили, на сучасних західно-українських землях не бачимо такого антикатолицького настрою серед української суспільности, навіть серед духовенства. Після розгрому Угрів та всіх зовнішних ворогів, церковні круги галицько-волинської держави не ведуть ані політики прихильної до католицтва ані неприхильної; вони ведуть політику свого князя і показують склонність до підпорядкованя справ церковних державним. Справдішні причини сього Данилового кроку лежали в сучасних політичних обставинах, яких коріне було поза галицько-володимирською державою. Нема сумніву, що проти

¹⁾ Грушевський: о. с. стор. 81.

²⁾ Дашкевич, о. с. стор. 174 ssq.

уніятських заходів нашого князя розпочав царгородський патріарх сильну агітацію. Їх підперли енергічно Татари, які встигли погодити ся не лише з суздальськими князями, але також із східною церквою та руським митрополитом (Кирилом). Можна допускати, що в порозумінню з сими кругами Куремса наново розпочав кампанію проти Романовичів (1253—4); так само й тепер при угоді (1256—7) за намовою своїх руських союзників зажадав Куремса від Данила зірвання з апостольським престолом, що лежало у спільнім інтересі Татар і східної церкви.

Офіційним ствердженням розлому між обома сторонами була булла папи з 13 лютого 1257¹⁾. Папа говорить, що його обов'язком є дбати про спасенє душ. Данило вже був пізнав правду, злучив ся з церквою та обіцяв держати ся католицької віри. Римська столиця бажала його вивисшити понад інших, піднесла його до королівської гідности. Та він забув на се, що обіцяв слухати церкви й держати ся католицької віри; робить він се з великою небезпекою для власної душі і на погорду церкви й на образу Іс. Христа. При кінци взиває його папа до поправи. В противнім разі поручає папа оломуцькому та вроцлавському єпископови наложити на Данила церковні кари²⁾. Разом із сим

¹⁾ Н. Rus. M. XCV: »Danieli regi Russiae timorem divini nominis et amorem.... Sane tu olim.... ad lumen catholicae fidei... et ad oboedientiam Ecclesiae romanae non sine divina inspiratione redire iuramento praestito promisisti Ecclesiae praedicae tamquam fidelis eius filius oboedire ac fidem catholicam.... observare.... Sed tu sicut ad audientiam nostram non sine cordis turbatione pervenit... id quod circa oboedientiam eiusdem Ecclesiae ac praedictae observationem fidei promisisse dinosceris, observare postmodum non curasti, in animae tuae periculum, ipsius iniuriam fidei, Ecclesiae praedictae contemptum et oprobrium I. Christi.... Volentes igitur apostolicis apud te super hoc insistere monitis et ad veritatem, quae Christus est, paternis te persuasionibus revocare ac sperantes, quod te.... condigne poeniteas et errorem tuum corrigere studeas per te ipsum. Magnitudinem tuam monendam duximus.... non differas abiurare et id, quod de ipsius observatione fidei et praedictae Ecclesiae oboedientia, iuramento praestito promisisti, inviolabiliter observare procures.... Aloquin venerabilibus fratris nostris... Olomucensi et Vratislaviensi episcopis literis nostris iniungimus, ut te ad id per censuram ecclesiasticam appellatione remota compellant. Non obstantibus aliquibus literis apostolicis.... per quas effectus praesentium impediri valeat vel differri et constitutione de duabus dietis et concilio generali«. Лист сей є також у Длугоша о. с. VII, стор. 401, під р. 1266. Fejér, VII. 5 suppl. стор. 580. Potthast, nr. 16731 та в Додатку Ч. XL.

²⁾ Булла до Данила заховада ся в краківськїм єпископськїм архіві, звідки черпав Длугош, зате не маємо булли до двох згаданих єпископів; є вона тільки в рєцєстах (Potthast, nr. 16732, Дод. Ч. XLI).

тратили силу всі папські декрети видані колинебудь у користь нашого короля.

Рівночасно, бо майже в тих самих днях¹⁾, появилася папська булла, що потверджувала юрисдикцію любушського єпископства на Русі. Таке заряджене показалося необхідним; до тепер з ним папа здержував ся, хоч єпископ його про се просив. На землях галицько-волинської держави існувала католицька єрархія грецького обряду, тому латинська, згідно з рішенням IV лятеранського собору, була злишна. З роком 1257 унія упала, а відновлене юрисдикції латинських єпископів на Русі сталося актуальним. Справу відновлення юрисдикції латинського єпископства на землях Русі мусимо понад всякий сумнів звязати з упадком Данилової унії; виходить се зі згаданої булли, в якій папа не міг замовчати сього, що його так боліло „perfidiam dominorum ipsius (terrae) nec non habitantium in eadem.

Унія за Данила була критичною точкою старань папів у XIII в. злучити західно-українські землі з католицькою церквою, а через те втягнути їх у сферу життя католицтва. Між тим у Царгороді наступили великі зміни. Латинське цїсарство упало (1261), а з ним й штучно насаджене латинство на грецькій землі. Пригожі політичні обставини довели на II ліонському соборі (1274) на якийсь час до злуки східно-грецької церкви з латинською та ся унія не відбила ся на західній Україні жадним відгомонам; про якісь подібні старання не маємо слідів ні в наших, ні в чужих жерелах. На наших землях уніятські заходи по упадку унії за Данила устають, а відновляють ся аж під кінець нашої державности в XIV в.

Унія з Данилом II та його синами в Данилової унії (1274) розривається з часом - воєна татарська VIII.

Релігійна унія на Україні XIII в. й історіографія.

Перейшли ми всі важніші моменти заходів завести на галицько-волинській Україні в XIII в. релігійну унію з католицтвом. В першій чверті XIII столїтя ініціативу давала все католицька сторона, зате українська суспільність не була ніким одноцїльно заступлена. Аж в 40-их роках виступає король Данило, як заступник галицько-волинського громадянства. На жаль не можемо

¹⁾ Н. Rus. M. XCIV з дня 10 лютого 1257, Дод. ч. XXXIX.

з браку жерел точно слідити перебігу уніятських переговорів. Вісти, які маємо, такі уривочні, що історик мусить багато додумувати ся, заключати з обставин, серед яких дана сторона обертала ся. Наслідком сього доказ стає ся лиш посереднім, самаж певність та докладність образу й його представлення на сїм терпить.

Справу релігійних уній в XIII в. порушувало принагідно багато істориків, але досліджувало зглядно мало й то більше чужих, як своїх. Загалом можемо зауважити два основні погляди при обговорюваню сеї справи. Одні історики виходять зі становища православного (російського), другі католицького (польського). Натомість не маємо опрацьованя сеї теми саме зі становища тої ідеї, яка тут мала свій вислів, себто зі становища уніятського (українського); сеж, що дав у сій справі Пелеш, не відповідає вимогам нинішньої історичної критики. Першу групу заступають очевидно історики російської школи, як Дашкевич, Голубинській; зближені погляди мають наші історики старий Зубрицький, Петрушевич та проф. Грушевський, католицько-польське становище репрезентує головно проф. Абрагам.

Найліпше оброблене (особливо унії Данила) з православної сторони дав Дашкевич¹⁾. Він прийняв засаду, що всі релігійні унії на Україні (крім Данилової) були переведені насильством. Він сумніває ся чи в рр. 1214—16 взагалі хтось з Українців ждав унії, на доказ наводить се, що з довершенем сього діла відтягали. Та в сїм випадку таке поступованє було оправдане, бо всі ждали до дня коронації Коломана. Без сумніву справу унії підносила головно партія угрофільська, та все таки се були Українці; інші відносили ся пасивно. Року 1246 — твердить Дашкевич — перший зачав переговори не Данило, але папа й то через посольство Карпіні. Поважну участь у них признає він польській стороні.

Голубинській²⁾ іде за Дашкевичом та каже, що переговори заініціював папа, а Данило дав себе легкодушно зловити на

¹⁾ Дашкевич, о. с. стор. 144 ssq. Його гадки можна до певного степеня уважати за погляд цілої історичної школи, що в останній четвертині минушого віку групувала ся около київського »Истор. Общества Нестора«, до якої належав Голубовский, Линниченко, Малишевский і ин. Праця Дашкевича була читана на засіданю товариства Нестора 23 мая 1882 р. та по дискусії згаданими членами одобрена. (Чтения въ ист. общ. Нестора, Киевъ 1888, II.)

²⁾ Голубинській о. с. II, 1, стор. 82 ssq.

приманчивий королівський вінець. Та небавом він опам'ятав ся, що зраджує православ'є і зірвав зносини. Данило дав себе наклонити приймати корону, але в дійсности не злучив ся з католицькою церквою. Що таке представлене незгідне з дійсним станом річи, мабуть досить наглядно показано висше при розбираню самої теми.

Доволі інтересні погляди галицького історика Зубрицького на сї справи¹⁾. Він вірить сліпо словам воскресенської літописи, що Роман дав папі таку остру відмовну відповідь. За угорського панованя в Галичи (1214) Галичани (автор розуміє тут нарид) не жадали унії; фрази, що *populus et principes* бажать Коломана на короля, ужив Андрій для своїх політичних цілий. Угорський король не мав права до галицького престола, тому ошукував папу та бажав се право закрити мнимим вибором народу. З тої самої причини не хотів він присланя папського гонця²⁾, який був би все відкрив. За Данила переговори зачав папа; 1246 р. дістав Карпінї навіть відмовну відповідь, бо хоч Данило був дома, то його присутність перед папськими послами укривано³⁾. В рр. 1246—1248 унії не було; її довершено аж при коронації 1255. Що до сього, що при коронації Данила співділяли й Поляки, то Зубрицький бачить у тім лиш їх інтригу; вони бажали втягнути його в халепу, стягнути через се на нього Татар, бо тоді Романовичі не були Полякам небезпечні⁴⁾. Подорож Данила в Орду кладе на рік 1250.

Петрушевич вірить сліпо словам Татищева, що в рр. 1214—16 Андрій старав ся насильно в Галичинї насадити латинство, хоч обіцяв був завести унію, через те поступив віроломно⁵⁾. Присутність на I ліонськїм соборі арх. Петра, який мав бути єпископом Галича, звязує Петрушевич із переговорами Данила, через що став на противнім становищу як попередні історики.

¹⁾ Зубрицький, Ист. галич.-русс. княжества III.

²⁾ Зубрицький, о. с. стор. 59 ssq. невластиво називає його легатом.

³⁾ Автор не має довіря до пам'ятника Карпінї й опер ся головню на волинсько-галицькій літописи.

⁴⁾ Зубрицький о. с. стор. 172.

⁵⁾ Петрушевич, о. с. стор. 13. »Упомянутое гонение греческо-словенской Церкви въ Галичѣ угорско-латинскимъ духовенствомъ со стороны угорскаго короля Андрея оказуется даже быти вѣроломствомъ, когда сообразимъ, что тотже король въ своемъ письмѣ къ папѣ... самъ извѣщаль папу, что галицкая Русь... застерегла собѣ неприкосновенность своего... обряда«.

Проф. Грушевський думає, що Андрій робив дещо для унії, та вона не прийняла ся, бо мала бути непопулярною. В справі уніятських переговорів Данила йде він зовсім за Дашкевичом.

Католицько польські погляди заступає проф. Абрагам. Крайний в тім огляді є вже опис Длугоша, який хоче бачити в Даниловій унії лиш підступ в ціли видуреня від папи корони. Проте проф. Абрагам дав майже одинокий, критичний розбір сих подій з польської сторони. Король Андрій на його думку, заняв ся щиро унією, щоби приподобати ся папі. Колиж хотів позискати корону для сина, взяв ся таки на добре до сього діла. Проф. Абрагам дальше каже: „lecz myśl ta odrazu nie dała się urzeczywistnić, dlatego równocześnie wprowadził Andrzej do ziemi halickiej liczny kler łaciński“¹⁾. Угорські духовники мали приспішити пропаганду католицьку в формі унії. Та тяжко зрозуміти, як могли угорські пропагатори католицтва повести сю справу краще чим папський посол, та чому якраз він мав би бути прихильником латинщеня. Рим докладно вже знав, що галицька суспільність бажає задержати грецький обряд, і коли вислав свого посла, то лиш на се, щоби він під такими умовами справу унії живійше повів. Буллю папи, адресовану „(Georgio) Illustri Regi Russiae“ відносить Абрагам до Данила, а присутність на соборі арх. Петра уважає за доказ, що Русь шукала помочи на заході. Данило перший зачав переговори, бо вислав до папи листи якраз перед подорожю до Орди. Вже й в першій фазі уніятських переговорів Романовичів багато співділали польські круги, особливо краківський єпископ Прандота. Висше старав ся я виказати, що співділане польської сторони в ділі навязаня зносин між Данилом і папою в рр. 1245—1248 маловажне.

В своїй історії унії української церкви з Римом зачепив Пелеш²⁾ й унію за Данила. Та його представлення мимо кількох вартісних гадок — досить мутне по причині злого хронологічного порядку (нпр. подорож Данила в Орду кладе він на рік 1250). Оправдати можна би його хіба тим, що в тім часі студії над хронологією волинсько-галицької літописи ще не поступили були так далеко як нині.

В сих кількох замітках навели ми хоч найважніші гадки, підношені головно в чужій історичній літературі про сю добу

¹⁾ Abraham o. c. стор. 101 ssq.

²⁾ Пелеш, o. c. II, стор. 277 ssq.

нашої минувшини. Грішать вони переважно тими хибами, що вся чужа історіографія в багатьох питаннях історії українського народу, особливо ж в історії його церковного життя. Російські історики бачать у всіх стараннях, злучити українську церкву з Римом, насильство та польську інтригу, противно польські — заслугу польської католицької ревности. Релігійна унія українського народу з Римом, коли вона не була (а так само й в XVI. в.), ніколи не лежала в інтересі наших сусідів та ніколи не знаходила щирого підпертя політиків сусідних нам народів, хочби з тої причини, що вона скріпляла самостійне становище українства як супроти його західного, так і північного сусіда. Підпирали її (пр. в XVI в.) ідеалісти або деякі з особистих зглядів, але ніколи реальні політики. Тому й представлене одної або другої сторони менше або більше сторонниче.

Кінцеві уваги.

Унія Данила на галицько-волинській Україні не удержала ся, бо була оперта на мотивах чисто політичних, які в релігійних реформах не вистарчають. Тут треба було, щоби ціла суспільність відчула, що унія їй потрібна і то з висших мотивів. Таку підставу, себто оперте на внутрішній потребі, мала релігійна унія на Україні під кінець XVI в., тому удержала ся. Якій наслідки, користи чи шкоди булиб вийшли з того для нашої нації, колиб задумана злука церков вже тоді була удержала ся? Унія ся була би нам корисна; противно як думає Дашкевич. Він бачить у тім велике щастє, що переговори розвіяли ся. В наслідках було би на його думку зєдиненє з Римом причинило ся до златинщення нашого західного погранича. Та автор непотрібно з'ідентифікував латинщенє з унією, а ще більше безпідставно латинщенє й унію з українською (руською) народністю, тому й конклюдія випаде якраз противна. Через злуку з Римом входила українська церква в ряд інших зовсім рівновартних католицьких церков (угорська, польська й т. д.). До того, як церква оперта о свою державність та нею протегована, булаб вона захопила під свою юрисдикцію розсіяних по Україні латинників, до чого правну підставу давало відповідне рішенє IV лятеранського собору. Унія хиба була би здержала латинщенє.

З другої сторони — як се ми висше згадали — галицько-волинська держава, завдяки особливій, тоді ще могутій опіці папства, булаб мабуть по вимертю Романовичів в XIV в. удер-

жала свою самостійність через папську інтервенцію, подібно як Угорщина по вимертю Арпадів около 30 літ взад. Се тим більше правдоподібно, що в інтересі апостольської столиці булоб лежало удержати найбільше на схід висунену католицьку державу грецького обряду при самостійности.

Унія Данила мала обняти більшість української нації. За тих 650 літ — до нині — булаб через се витворила ся стара традиційна автономна, українська церква, яка віддала би великі прислуги около удержання першого місця для домінуючого ще годі — українства над іншими племенами Руси.

*

*

*

Збираючи всі висновки отсеї розвідки приходимо до ось таких тверджень:

1) Посольство папи Іннокентія III до галицького князя Романа (1205) було можливе; не виключена також відмовна відповідь, та не така непривітна й не з релігійних, лиш політичних мотивів.

2) Місія легата Григорія (1207) в Галичині не повела ся задля непригожих політичних обставин на Україні (боротьба між братами Ігоревичами).

3) В 1214—16 рр. справу унії піднесли Угри, але підпирали її також місцеві люди (боярство, висше духовенство). Сим разом унія не удержала ся, бо скомпромітувала її угорська адміністрація й латинізаторські загони угорського клиру.

4) Присутний на I лїонськїм соборі архієп. Петро був мабуть владикою Галича та наслідником Артемія; на собор вислав його Данило.

5) Неофіційні представлення владики Петра були для Іннокентія IV товчком поручити посольству Карпінї також справу засадження релігійної унії на західній Україні.

6) Свяченє митрополита Кирила в Никеї могло відбути ся майскорше в другій половині 1248 р.

7) Згадане в галицько-волинській літописи посольство єпископів каменецького і беренського з короною від папи мало місце літом 1248 р.

8) Поновне навязанє зносин Данила з Римом ок. 1252 р. за посередництвом Бели IV треба звязати зі справою участі Данила в боротьбі за австрійську спадщину.

9) Релігійна унія за Данила в західно-українських землях упала не задля антагонізму до католицизму, але тому, що грізна постава Татар не дала їй удержати ся.

10) Потверджене юрисдикції любушського єпископства на руських землях 1257 р. належить уважати як наслідок зникнення уніятської єрархії після упадку унії за Данила.

Die Westukraine und Rom im XIII. Jahrhundert in ihren Bestrebungen zur kirchlichen Union.

Von *Nikolaus Tschubatyj.*

Das Thema der vorliegenden Abhandlung ist der Geschichte des ukrainischen Königreichs von Halytsch und Wolodymyrien im XIII. Jahrhundert entnommen. Die Abhandlung zerfällt in folgende Kapitel:

I. Das Verhältnis der Ukraine zu Rom und Byzanz bis zum Anfang des XIII. Jahrhunderts.

II. Der Versuch der kirchlichen Union mit Rom 1207—1209.

III. Die erste kirchliche Union in der Westukraine 1214—16.

IV. Die katholische Propaganda der Dominikaner in der Ukraine bis zum I. Konzil zu Lyon.

V. Die Anwesenheit des ukrainischen Erzbischofs Peter am I. Konzil zu Lyon.

VI. Die zweite kirchliche Union in der Westukraine 1245—1248.

VII. Großfürst Danylo wird zum ersten ukrainischen König gekrönt.

VIII. Die kirchliche Union in der Ukraine im XIII. Jahrhundert und die Historiographie.

Alle Ergebnisse der vorliegenden Abhandlung zusammenfassend, kommen wir zu folgenden Schlußfolgerungen:

1. Die Möglichkeit einer Sendung des Papstes Innocenz III. an den Großfürsten Roman von Halytsch im J. 1205 ist nicht abzuleugnen, abschlägige Antwort Romans ist nicht ausgeschlossen, jedoch scheint sie nicht in dem Masse schroff gewesen zu sein, wie es in der „woskresenischen“ Chronik dargestellt ist. Die Antwort ist jedenfalls auf politische und nicht religiöse Beweggründe zurückzuführen.

2. Die Mission des Legaten Gregor (1207) in ukrainischen Ländern ist infolge der ungünstigen politischen Verhältnisse in der galizischen Ukraine (Zwist zwischen den Fürsten Ihorewytchen) mißlungen.

3. In den Jahren 1214—16 wurde die kirchliche Union in Halytsch zwar von Ungarn angeregt, jedoch auch von den einheimischen Kreisen (Bojarentum, höherer Klerus) gefördert. In diesem Falle mißlang der Versuch infolge des herausfordernden Betragens der ungarischen Verwaltung, sowie der latinisatorischen Bestrebungen des ungarischen Klerus.

4. Der am I. Lyoner Konzil anwesende ukrainische Erzbischof Peter war jeder Wahrscheinlichkeit nach Bischof von Halytsch, Nachfolger des Bischofs Artemius. Zu diesem Konzil wurde er von Danylo als ein nicht offizieller Gesandter geschickt.

5. Auf Grund der Vorstellungen des Erzb. Peters empfahl der Papst der Legation Plano Carpinis an, auch die Angelegenheit der Verpflanzung der Union nach der Westukraine in Erwägung zu ziehen.

6. Die Weihe des Metropoliten von Kiew Cyrillus konnte ehestens im J. 1248 stattfinden.

7. Die in der Hypatioschronik erwähnte Sendung des „kamenezi-schen und berenischen“ Bischofs mit der Krone erfolgte im J. 1248.

8. Die neuerliche Anknüpfung der Beziehungen Danylos mit Rom im Jahre 1252 dank der Vermittlung Belas IV. ist mit der Teilnahme Danylos am Kampfe um die österreichische Erbschaft in Beziehung zu bringen.

9. Der Versuch der kirchlichen Union zur Zeit des Königs Danylo in den westukrainischen Ländern hat zu keinen Resultaten geführt, und zwar nicht infolge des Antagonismus gegen den Katholizismus, sondern weil die feindliche Stellung der Tataren sie nicht festen Fuss fassen liess.

10. Die Bestätigung der Jurisdiktion des Bistums von Lebus über die römischen Katholiken in ukrainischen Ländern im J. 1257 soll man als Folge der Abschaffung der griechisch-katholischen Hierarchie nach dem Untergange der kirchlichen Union zur Zeit Danylos betrachten.

Додаток.

**Документи до історії церковної унії на західній
Україні в XIII віці.**

Додаток обнімає збір документів (переважно дипломів) до отсеї розвідки. Не маючи тепер можности бачити оригінали їх або фотографічні знімки, мусів я обмежити ся до вибраня найліпших текстів із дотеперішних видань. Порівнюючи поодинокі видання між собою, був я деколи спонуканий очевидно хибну лекцію деяких місць заступити відповідним добрим виразом з иншої копії, що в кождім окремім випадку зазначено в приписах під текстом. З огляду, що в дотеперішних виданнях правопис дуже ріжнородний а оригінали менї недоступні, ужив я для латинських текстів всюди новочасного граматичного правопису.

До порівняня уживав я видань угорських: Fejér-a, Cod. dipl. Hungariae (F.), Theiner-a, Mon. hist. Hung. (Th. H.) та Monumenta Hungariae Historica (MH.), пруських: Voigt-a, Cod. dipl. Pruss. (Vg.), Bunge, Preuss. Urkb. (B.), польських: Theiner-a, Mon. Polon. et Lithuan. (Th. P.) та Cod. dipl. Polon. (Cod. P.) а вкінці російського видання Тургеньєва, Hist. Rus. Mon. (T.). Сей останний подавав звичайно текст після двох копій Маріно де Маріні (TM.) і Альбертранді (TA.) тим способом, що текст брав із одної копії (бувало й не ліпшої) а окремішности зазначував у примітках.

Дати і місце видання документів порівнював я з папськими регестами Potthast-a й Auvray.

**1. Папа Іннокентій III посилає легата Григорія на Угорщину.
Вітербі 7 жовтня 1207.**

Archiepiscopis, episcopis, abbatibus et aliis tam clericis, quam laicis per regnum Ungariae constitutis.

Fundamentum et fundator ecclesiae Dominus Jesus Christus, postquam splendore suae divinitatis inflammavit testam fragilitatis humanae, ut dragmam perditam reperiret et pius pastor ad caulas, ubi nonaginta novem reliquerat, errabundam ovem propriis humeris reportaret, usque adeo erga salutem humani generis cotidiana remedia incessanter exhibuit; ut, si quis, a catholica fide non devians, hoc velit subtiliter intueri, sicut ipse est totius gratiae plenitudo, sic ad plures circa nostrae conditionis miseras miserationes eius exuberant, ut in omnibus ipsius perfectio nostrum suppleat imperfectum. Inter cetera sane, quibus christiano populo, propter varias plagas criminum, quasi semivivo relicto, per ipsius prudentiam sunt provisa remedia, conveniens antidotum in soliditate sedis apostolicae renovavit, eam totius christianitatis caput constituens et magistram, a qua, sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam et ad oram etiam vestimenti; panis intellectus et vitae ad alias ecclesias cum doctrina fidei procedat et aqua sapientiae salutaris. Verum ne inter curas continuas et praegrandes pastor ipsius et rector pro defectu imperfectionis humanae deficeret, si solus consumendus inani labore ad suam omnia sollicitudinem revocaret, attendens, quod messi multae unus non sufficiat operarius, multos sibi operarios et verbi Dominici cooperatores adiungit, ac per eos exsequi cogitur, quae per se non potest personaliter adimplere, eius instructus exemplo, qui et duodecim apostolos et alios septuaginta duos elegit et binos ante faciem suam ad praedicandum direxit.

Quum igitur necessitas regni Ungariae illuc exegerit legatum a nostro latere destinari, nos ad exaltationem et commodum tam regis, quam regni specialiter et efficaciter intendentes, cum ad partes illas non immerito duximus transmittendum, quem inter fratres nostros sincera diligimus in Domino charitate, dilectum videlicet filium nostrum G(regorium) tituli S. Vitalis presbyterum cardinalem, virum genere nobilem, litterarum scientia praeditum, morum honestate praeclarum, discretum et providum et suis exigentibus meritis, nobis et fratribus carum admodum et acceptum; concessa sibi plenaria potestate, ut evellat et destruat, aedificet et plantet, quae in regno illo evellenda et destruenda, aedificanda cognoverit et plantanda. Monemus proinde universitatem vestram attentius et exhortamur in Domino, per apostolica scripta praecipiendo mandantes, quatinus praefatum cardinalem, tanquam legatum apostolicae sedis et magnum in ecclesia Dei locum habentem, immo personam nostram in eo recipientes humiliter et devote, ipsius salubribus monitis et praeceptis pronis mentibus intendentes, quae inter vos

statuenda duxerit, tanquam devotionis filii, recipiatis firmiter et servetis, de cuius nimirum circumspectione provida et providentia circumspecta indubitam fiduciam obtinemus; quoniam dirigente Domino gressus eius, ita regia via curabit incedere, quod non declinatus ad dextram vel sinistram ipsi Deo, nobis quoque ac vobis pariter merito poterit complacere. Ipsi proin universi ac singuli reverentiam debitam et devotam oboedientiam impendere satagatis, ne, si, quod absit, a quoquam esset aliter attentatum, praeter ipsius cardinalis offensam, cuius censuram canonicam, si quam in contumaces aut rebelles duceret promulgandam, faceremus usque ad satisfactionem condignam inviolabiliter observari, nostram quoque indignationem incurreret, qui secundum apostolum, omnem inoebedientiam prompti sumus ulcisci.

Datum Viterbii, nonis Octobris, pontificatus nostri anno decimo.

Повний текст у Fejer-a, Cod. dip. Hung. III. 1, стор. 54 ssq. Пор. Potthast, Reg. Pont. Rom. Nr. 3195.

2. Інокентій III поручає (галицьким) Русинам легата Григорія. Вітербі 7 жовтня 1207.

Innocentius episcopus servus servorum Dei archiepiscopis, episcopis et universis tam clericis quam laicis per Rutheniam constitutis etc.¹⁾

Licet hactenus elongati fueritis ab uberibus matris vestrae tanquam filii alieni, nos tamen, qui sumus in officio pastoralis a Deo, licet immeriti, constituti, ad dandam scientiam plebi suae, non possumus affectus paternos exuere, quin vos sanis exhortationibus et doctrinis studeamus, tanquam membra vestro capiti conformare, ut Ephraim convertatur ad Judam et ad Jerusalem Samaria revertatur. Utinam intelligere vellitis, sapere ac novissima providere, ut a mentibus vestris omni depulsa caligine, ad viam ab invio redeatis, qui dudum post greges sodalium evagando, vos eius pertinaciter magisterio subduxistis, quem Salvator noster universalis ecclesiae caput constituit magistrum, inquires ad eum: „Tu vocaberis Cephas“; et „Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam, et tibi dabo claves regni coelorum. Quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum et in coelis. et quodcunque solveris super terram, erit solutum et in coelis“. Cui cum Dominus oves suas pasceudas tertio repetito vocabulo commisisset, manifeste dedit intelligi, eum a grege Dominico alienum, qui etiam in suis sucesoribus ipsum contempserit habere pastorem. Non enim inter has oves et illas distinxit, sed simpliciter inquit: „Pasce oves meas“; ut omnes omnino intelligantur ei esse commissae. Cum igitur una sit et indivisa Domini tunica, nec unquam passa sit divortium sponsa Christi, iuxta quod sponsus in Canticis attestatur: „Una est, inquires, columba mea, una est matri suae, electa genitrici suae, viderunt²⁾ eam filiae Sion et beatissimam praedicaverunt reginae, et concubinae laudaverunt eam“. Necesse est, ut quicunque ab huiusmodi unitate³⁾ recesserint, aquis submersi diluvii⁴⁾ partem cum angelo apostata sortiantur. Ut autem ipsius illibata unitas servaretur, unum eidem Dominus, sicut praemisimus beatum Petrum, videlicet, caput constituit et magistrum, ut quasi Noë arcam, extra quam animalia derelicta in diluvio submerguntur, salvatis ceteris

intra ipsam contentis, in uno cubitu consummaret; pro cuius fide, ne in sua passione deficeret, specialiter exoravit, eidem praecipiens, ut fratres suos⁵⁾ conversus aliquando confirmaret. Cum ergo innumeris fere testimoniis scripturarum quas vos nec convenit, nec expedit ignorare, unitas ecclesiae comprobetur, non est mirum, cum simus, licet immeriti, successores illius, cui iussit Dominus pascere oves suas, si errabundas oves nitimur ad caulas reducere, ut sicut est unus pastor, sic fiat unum ovile; si totis viribus laboramus, ne quodammodo difforme fiat corpus ecclesiae, si partem aliquam ab eo contingeret separari. Ut autem ad praesens de reliquis taceamus, cum Graecorum imperium et ecclesia paene tota ad devotionem apostolicae sedis redierit et eius humiliter mandata suscipiat et oboediat iussioni, nonne absonum esse videtur, ut pars toti suo non congruat et singularitas a suo discrepet universo? Praeterea quis scit, an propter suam rebellionem et inoboedientiam dati fuerint in direptionem et praedam, ut saltem daret eis vexatio intellectum, et quem in prosperis non cognoverant, recognoscerent in adversis?

Quia igitur, charissimi fratres et filii, si digne volumus impositum nobis pastorale officium adimplere, quantum fragilitas humana permittit, vos ad ea debemus inducere, per quae dispendium temporalium et aeternorum possitis periculum evitare; dilectum filium nostrum G(regorium) tituli S. Vitalis presbyterum cardinalem, virum genere nobilem, litterarum scientia praeditum, morum honestate praeclarum, discretum⁶⁾ et providum et suis exegentibus meritis nobis et fratribus nostris carum admodum et acceptum, ad partes vestras duximus destinandum, ut filiam reducat ad matrem et membrum ad caput, concessa sibi plenaria potestate, ut evellat et destruat, aedificet et plantet, quae in partibus vestris evellenda et destruenda, aedificanda cognoverit et plantanda. Monemus proinde universitatem vestram attentius et exhortamur in Domino, per apostolica scripta praecipiendo mandantes, quatenus praefatum cardinalem, tanquam legatum apostolicae sedis et magnum in ecclesia Dei locum habentem, imo personam nostram in eo recipientes, humiliter et devote, ipsiusque salubribus monitis et praeceptis pronis mentibus intendentes, quae inter vos statuenda duxerit, tanquam devotionis filii, recipiatis firmiter et servetis; de cuius nimirum circumspeditione⁷⁾ provida et providentia circumspecta indubitata⁸⁾ fiduciam obtinemus, quoniam dirigente Domino gressus eius, inter vos ea curabit statuere, per quae Deo, nobis quoque ac vobis pariter, merito poterit placere.

Datum Viterbii, nonis Octobris, pontificatus nostri anno decimo.

T.: 1) без адреси. 2) matri suae, viderunt. 3) ab huiusmodi recesserint 4) aquis submersis diluvii. 5) sua. 6) praeditum, discretum. 7) circumspectione. 8) indubitatem.

Текст у Monumenta Hung. Hist. XI Dipl. Nr. 197. Він очевидно повніший і вірніший від уміщеного у Тургенєва Hist. Rus. Мон. I, Nr. III, якого окремішності зазначені в горі. Поп. Potthast, Nr. 3196.

3. Угорський король Андрій II просить папу Іннокентія III уділити остригомському архієпископови Іванови власть коронувати його сина Коломана на короля Галичини. 1214.

Sanctissimo in Christo patri I(nnocentio) Dei gratia sacrosanctae Romanae ecclesiae summo pontifici, A(ndreas) eadem gratia Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Romae, Serviae, Galiciae Lodomeriaeque rex, salutem et filialem devotionem.

Consuevit sedes apostolica se iusta petentibus exhibere facilem et in explendis honestis petentium desideriis non minus efficacem: hinc est, quod super negotiis nostris iustis apud paternitatis vestrae mansuetudinem promovendis, non immerito fiduciam nobis repromittimus. Noverit igitur sanctitas vestra, quod Galiciae principes et populus nostrae ditioni¹⁾ subiecti, humiliter a nobis postularunt, ut filium nostrum Colomanum ipsis in regem praeficeremus, in unitate et oboedientia sanctae²⁾ Romanae ecclesiae perseveraturis in posterum, salvo tamen eo, quod fas illis sit a ritu³⁾ proprio (graecanico) non⁴⁾ recedere; verum ne tam expediens nobis et vobis illorum propositum ex dilatione sustineat impedimentum, quod quidem multis de causis accidere posse constat, si legatum ad hoc exequendum a latere vestro destinatum praestolamur, a sanctitate vestra postulamus, quatenus venerabili in Christo patri nostro I(oanni) Strigoniensi archiepiscopo detis in mandatis, ut apostolica fretus auctoritate, dictum filium nostrum eis in regem inungat et sacramentum super oboedientiam⁵⁾ sanctae⁶⁾ Rom(anae) ecclesiae exhibendam ab eodem recipiat.

Praeterea innotescere voluimus⁷⁾ vestrae paternitati, nos ad proficiscendum Hierosolymas, sicut et tenemur studiose intendere et omni diligentia festinare: ideoque regni nostri curam, cuius principes ad dissentiendum proni sunt, et filiorum nostrorum tutelam, quorum aetas patrono indiget, venerabili patri⁹⁾ nostro in Christo I(oanni) Strigoniensi archiepiscopo, qui et dignitate caeteris praeminet et fidei constantia probatus est, cum aliquibus¹⁰⁾ aliis, quorum providentia et in recessu et post recessum nostrum credimus, regnum plena tranquillitate potiri, immutabiliter possumus commendare. Quapropter rogamus paternitatem vestram, quatenus compatiendo nostris necessitatibus, ipsum ab onere accedendi ad concilium anno sequente celebrandum ad vos habeatis¹¹⁾ excusatum; venerabiles autem viros Quinqueecclesiensem et Geuriensem episcopos, nec non praepositum Albensem, cancellarium nostrum, dudum voto alligatos et signo crucis insignitos, ut nobis itineris socii sint, utpote ex quorum societate non modicas vires constat nobis accrescere, a vocatione vestra diligenter imploramus absolvi.

Deprecamur insuper paternitatem vestram, ut omnes conspiratores et infidelitatis machinatores, qui propter regni scissuram filium nostrum, nobis viventibus et nolentibus, in regem sibi praeficere vel coronare attemptaverint, tam clericos quam laicos sententia excommunicationis (innodetis¹²⁾). Meminerit etiam sanctitas vestra, anno ante praeterito super iure coronationis ad ecclesiam Strigoniensem pertinentis, per venerabilem R. episcopum Vesprimiensem, nuntium nostrum, vos nobis litteras direxisse, continentes laudabile vestrum consilium

et rationem efficacem, quod si coronatio ad plures pertineret, materiam dissensionis et schismatis facile excitaret, dum unus unum, alius alterum in regem coronaret, quas cum quibusdam aliis a sede apostolica nobis directis et continentibus, solam Strigoniensem ecclesiam in officiales domus regiae iurisdictionem habere, in occisione felicitis recordationis uxoris nostrae per subreptionem amisisse: quarum continentiam, quia credimus in registro contineri, petimus a sanctitate vestra nobis rescribi. Nec diffiteri possumus, nec volumus, quin decima monetæ ubicunque cudatur in tota Hungaria, vel quicquid monetæ loco¹³⁾ succedat, ad ius Strigoniensis ecclesiae pertineat, quod etiam in formatione pacis anno ante praeterito a parte adversa publice fuit cognitum, licet minus plene fuerit scriptum, quam intellectum: praestatio quoque sacramentorum regibus et reginis Hungariae eorundemque heredibus cum caeteris iuribus, sicut in confirmationibus vestris et antecessorum vestrorum apostolicorum virorum continetur.

Amplius quod admirari non sufficimus et a noticia¹⁴⁾ paternitatis vestrae alienum fore nequaquam volumus, Colocensem scilicet¹⁵⁾ archiepiscopum, hominem pacis nostrae, in quo sperabamus, ob cuius vehementem affectionem¹⁶⁾ et promotionem super alios fere totius regni nostri maiorum et minorum odium incurrimus. Quem etiam nuper a nobis licentiatum peregrinationis causa supra honorem sibi debitum, extra regnum cum comitatu duorum episcoporum Geuriensis et Vespriemiensis conduci fecimus, pecuniam, quam bonae memoriae uxor nostra ad opus et usum filiorum et filiarum nostrarum congesserat, et apud quemdam civem nostrum deposuerat, in auro et argento, in massa, vasis et utensilibus aureis et argenteis, ad extinctionem septem milia marcharum, nobis nescientibus abtulisse et asportasse¹⁷⁾. Petimus igitur a sanctitate vestra super restituendo, quod nobis iniuste sublatum est, apostolicam commonitionem praemitti, qua¹⁸⁾ interposita et satisfactione non secuta in tempore, non indigne ferat paternitas vestra, si de ipsius proventibus dampnum nobis illatum resarcire studuerimus. Caeteris autem, quae verbotenus lator praesentium vobis explicaverit, non minus quam literis fidem indubitatum adhibeat sanctitas vestra.

Th. H.: 1) dictioni. 2) sacrosanctae 3) sit (alias) a ritu. 4) proprio non. 5) oboedientia. 6) sacrosanctae. 7) exhibenda 8) volumus. 9) indiget, patri. 10) quibusdam. 11) accedendi ad vos habeatis 12) percutiatis. 13) loco monetæ. 14) annotitia. 15) Colocensem archiepiscopum 16) affectum. 17) portasse 18) quia.

Текст за Fejér-ом III. 1, стор. 163 ssj. Theiner, M. Hung. має текст очевидно гірший.

4. Андрій II просить Інокентія III прислати корону для Коломана. Літом 1215 р.

Venerabili in Christo patri I(nnocentio) Dei gratia sacrosanctae Romanae ecclesiae summo pontifici, A(ndreas) eadem gratia Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Ramae, Serviae, Galiciae, Lodomeriaeque rex, salutem et debitam ac devotam in omnibus reverentiam.

Significamus sanctitati vestrae referentes gratiarum actiones, quod postulatio nostra super coronando filio nostro in regem Galiciae ad mandatum apostolicum optatum consecuta est effectum, licet novissime populus Galiciae fidelitatis sacramento deposito a rege suo non solum recesserit, verum etiam collecto circum adiacentium Ruthenorum exercitu, castrum Galiciae, in quo filius noster cum paucis commorabatur, obsederit. Ob quam rem ad partes illas adeo repente et festinanter compulsi sumus accedere, ut non solum honorandi, sicut decet paternitatem vestram, propositum ad tempus arctaremur obmittere, verum nec exercitum nostrum nobis fas esset exspectare. Unde, quia non expediebat et maxime propter discrimen belli cursorem vestrum in illum tumultum introduci, ipsum ad vos remisimus, assumentes nobis, si Deus misericordiam nobiscum fecerit, onus transmittendi ad concilium episcopos Ruthenorum. Ad praesens vero rogamus paternitatem vestram, ut cursorem cum litteris vestris ad cognatum nostrum L(estconem) ducem Poloniae dirigere dignemini, commendantes cognationem inter nos et ipsum mediante filii nostri et filiae suae matrimonio contractam, invitantes enim eundem, ut una nobiscum ad defensionem Galiciae contra impugnatores ipsius sit sollicitus, maxime cum iidem Galicienses, sicut regi suo super fidelitate, ita etiam super oboediendo Romanae ecclesiae sacramento teneantur adstricti. Supplicamus insuper sanctitati vestrae, quatinus coronam auream regiae dignitati congruentem filio nostro conferre et per latorem praesentium fidelem nostrum in proximo transmittere dignemini, ut sicut unctionem regalem a sede apostolica, ita et coronam a liberalitate vestra se recepisse gaudeat, ac per hoc magis favoribilem se suis efficiat et convicinis regni sui perpetuam stabilitatem praetendat. Latiori autem praesentium in ceteris sanctitas vestra sicut et nobis fidem plenam adhibeat.

Текст узятий з Мон. Hung. Н. XI Dipl. Nr. 227.

5. Папа Гонорій III запитує князів Руси, чи дійсно хочать злучити ся з католицькою церквою. Рим-Лятеран, 17. січня 1227.

Honorius episcopus servus servorum Dei universis regibus Russiae salutem et omnis gratiae fructum.

Gaudemus¹⁾ in Domino, quod, sicut audivimus, nuntii vestri ad venerabilem fratrem nostrum, Mutinensem episcopum, apostolicae sedis legatum a latere nostro, transmissi, eum humiliter rogaverunt, ut partes vestras personaliter visitaret, quia, cupientes sana doctrina salubriter instrui, parati estis, omnes errores penitus abnegare, quos propter defectum praedicatorum, sicut dicitur, incurristis et pro²⁾ quibus iratus contra vos Dominus, permisit vos haecenus multipliciter tribulari, tribulandos acrius, nisi de invio erroris ad viam properaveritis veritatis; cum quanto diutius duraveritis in errore, tanto timere possitis angustias duriores, quia etsi non irascatur per singulos dies Dominus, in eos tamen, qui converti contempnunt³⁾, suae tandem vibrat gladium ultionis. Per vos itaque certificari volentes, an velitis habere ab ecclesia Romana legatum, ut, eius salutaribus monitis informati, catholicae fidei, sine qua nemo salvatur, amplectamini veritatem, universitatem vestram rogamus, mone-

mus et hortamur attente, quatinus super hoc voluntatem vestram nobis per⁴⁾ litteras et fideles nuntios intimetis. Interim autem pacem cum christianis de Livonia et Estonia firmam habentes, non impediatis profectum fidei christianae, ne divinam et apostolicae sedis incurratis offensam, quae facile de vobis potest quando vult sumere ultionem, sed⁵⁾ potius, Domino largiente, per veram oboedientiam et gratiae devotionis obsequia utriusque mereamini gratiam et favorem.

Datum Laterani XVI kalendas Februarii. anno XI.

¹⁾ TA. Gaudeamus. TM. Audemus. ²⁾ TM. incurristis, pro. ³⁾ TM. contemptunt. ⁴⁾ TA. vestram per. ⁵⁾ TM. set.

Текст за Bunge, Liv. Urkb. I, Nr. 95; надрукований у збірці Тургенєва Н. Рус. М. I, Nr. 21 з копії Маріно де Маріні, із замітками на основі копії Альбертранді. Пор. Potthast, Nr. 7652.

6. Папа Григорій IX завзиває руського короля пристати до католицької віри. Реате 18 липня 1231.

Gregorius episcopus servus servorum Dei illustri regi Russiae¹⁾.

Christi²⁾ vicarii insufficientibus meritis constituti, eius devotos sincera complectimur caritate, merito desideramus, ut tu praeuntem sequens gratiam Salvatoris, quem agnitum veneraris et recte diligis ac sincere, sicut confidimus, in eodem vere ac inflexibiliter ei studeas adherere, irreprehensibilem eius legem animas convertentem satagendo fideliter custodire. Sane, Domino in evangelio docente, didicimus, quod unum est ovile ac etiam unus pastor³⁾ et quod suarum ovium Christus custodem spirituale⁴⁾ et praecipuum beatum Petrum esse constituit, dum quodam singulari privilegio⁵⁾ traditis ei clavibus regni coelestis ligandi atque solvendi sibi contulit potestatem, singulariter ac tertio ei dicens: „pasce oves meas“. Porro ab hoc ovili videtur extraneus et a grege Domini alienus, qui Christi vicario, successori, videlicet beati Petri, subesse contempserit ac humiliter oboedire, qui assumptus est in potestatis plenitudinem, caeteris in partem sollicitudinis evocatis, et pro quo Christus in Petro patrem rogavit, ut non deficeret⁶⁾ fides eius, propter quod merito deviare creduntur, qui opinantur de ipso contrarium et contumaciter ab eius oboedientia recessisse probantur.

Unde cum venerabili fratre nostro ... episcopo Pruthenorum referente, te intelleximus⁷⁾ esse principem christianum, sed⁸⁾ observantem Graecorum ac Ruthenorum mores et ritus ac facientem in regno tuo ab aliis observari, divina tamen gratia inspirante volentem accedere ad devotionem et oboedientiam apostolicae sedis et nostram. Nos intimis affectibus sentientes⁹⁾ animae tuae salutem tuumque profectum, commodum et honorem, serenitatem tuam monemus et hortamur in Domino, quatenus¹⁰⁾ sanam doctrinam non abnuens venerabiliter amplexari ritus et mores christianorum latinorum devote suscipias et observes, te regnumque tuum pro amore Christi submittendo suavi dominio Romanae ecclesiae matris universorum fidelium, quae te ut magnum in ecclesia Dei principem habere proponit et deligere ut filium specialem. Uberius enim erga te senties gratiam apostolicae sedis et nostram, si relinquens

iter devium per ostensam tibi viam rectitudinis gradiaris; nosque tibi et regno tuo benigni favoris praesidium efficaciter impendemus.

Datum Reate XV cal. Augusti, pontificatus nostri anno quinto.

ТМ.: ¹⁾ Georgio illustri regi Russiae. ²⁾ Quia Christi. ³⁾ pastore. ⁴⁾ speciale. ⁵⁾ praedito. ⁶⁾ defideret. ⁷⁾ intellexerimus. ⁸⁾ set. ⁹⁾ sitientes. ¹⁰⁾ quatinus.

Текст у Тургенєва Н. Рус. М. I, №. 33 з копії Марині з варіантами копії Альбертранді у примітках. Ся друга лекція одначе рішучо ліпша й її ми прийняли в основу цього видання. У Тургенєва є подана хибна дата видання цього листу рік 1233, підчас коли в дійсності сей лист пожив ся 1231 року. Пор. Registr. de Grégoire IX, Nr. 684.

7. Григорій IX в листі до семігальського єпископа забороняє входить католикам в союзи та угоди з поганами і Русинами без позволення легата. Реате 3 лютого 1232.

Gregorius episcopus servus servorum Dei episcopo Semigallensi, apostolicae sedis legato.

Fraternitati tuae praesentium auctoritate mandamus, quatinus universis Christi fidelibus infra tuae legationis terminos constitutis, ne cum paganis terrarum illarum, aut Ruthenis sive super pace vel tregua tenenda, sive¹⁾ aliquo censu taxando tuae legationis tempore sine tuo assensu inire praesument, districtius inhibere procures, contradictores in tuae legationis finibus constitutos, si opus fuerit, per censuram ecclesiasticam appellatione postposita compescendo.

Datum Reate III nonas Februarii, pontificatus nostri anno quinto.

¹⁾ T. sui.

Текст у Bunge, Liv. Urkb. I, Nr. 121; також у збірці Тургенєва Н. Рус. М. I, Nr. 28. Пор. Potthast, Nr. 8869.

8. Григорій IX поручає провінціалови ордену Домініканців в Польщі і братам тогож чина Яковови і Дамаславови прослідити стан латинського духовенства на Руси в цілі заложення там єпископства. Ітерампне 12 мая 1232.

Gregorius episcopus servus servorum Dei dilectis filiis priori provinciali, Jacobo et Damaslaio fratribus ordinis Praedicatorum in Polonia commorantibus [salutem et apostolicam benedictionem.

Significante dilecto filio... Gnesensi electo nobis innotuit, quod cum in Ruscia, in qua... servatur, quam plures sint ecclesiae latinorum pastorem aliquem non habentes, nonnulli biga... te, homicidae ac alias multipliciter criminosi de diversis partibus convenientes ad ipsas in... antum ordinibus constituti exercere sacerdotalia officia in grave fidelium scandalum non... quorum conversationem execrabilem vita latinorum detestabilis redditur et praedictum ritum... venire ad oboedientiam sedis apostolicae contradicunt. Unde praefatus archiepiscopus humiliter postulavit, ut in regione praedicta creari episcopum mandarem, per quem extirpatis vitiis ritus ibi catholicus propagatur. Quocirca discretioni vestrae per apostolica scripta mandamus, quatinus,

si est ita, eorumdem clericorum insolentia tam dampnabili instigata, inquiratis sollicite de regionis statu et universis circumstantiis, quae ad creationem episcopi videritis inquirenda et quod inveneritis, per vestras nobis litteras fideliter exponatis. Quod si non omnes hiis exequendis potueritis interesse, duo vestrum ea nihilominus exequantur.

Datum Iterampni III idus Maii, pontificatus nostri anno sexto.

Текст в Акта-х годз. і зіет. VII, nr. I. Не знаходимо його ані в ресестах Potthast-а ані в спеціальних ресестах Григорія IX. (Reg. de Grégoire IX), хоч лист, який папа в найблизших днях (18. мая) вислав був до гнєзненського електа (мабуть одним посланцем) в занотований. Пор. Potthast, Nr. 8930, Reg. de Grégoire IX, Nr. 793).

9. Григорій IX заборонює подружжя між католиками в Польщі і Русинами. Анані 24 лютого 1233.

Gregorius episcopus servus servorum Dei . . . priori provinciali ordinis Praedicatorum in Polonia . . . archidiacono, et . . . scolastico Cracoviensi salutem etc.

Quaeque nobis erronea displicent, sed turbant nimium, quae vergunt in fidei detrimentum. Accepimus siquidem, quod Ruthenorum perfidia non contenta, si sola dampnationis aeternae tenebris immergatur, sed cupida, quod participes perditionis suae christianos efficiat, qui sunt in eorum vicinia constituti, mulieres catholicas, quas sibi aliquando copulant in uxores, in contemptum fidei christianae secundum¹⁾ ritum ipsorum denuo baptisari faciunt et eorum errores dampnabiles observare. Verum, quia nec pati volumus, nec debemus, quod fideles perfidis matrimoniali copula coniungantur, eo quod lucis ad tenebras conventio non existat, nec deceat membra Salvatoris Christi membris satanae perditici sociari, aut picem cum balsamo commiseri: praesentibus²⁾ mandamus, quatinus, ne in partibus illis huiusmodi detestanda³⁾ matrimonia contrahantur, auctoritate nostra firmiter inhibentes, illa deinceps fieri nullomodo⁴⁾ permittatis, contradictores et rebelles per censuram ecclesiasticam appellatione remota⁵⁾ compescendo⁶⁾. Quod si non omnes etc.⁷⁾

Datum Anagnie VI calend. Martii, pontificatus nostri⁸⁾ anno sexto.

1) TA. super. 2) TM. percipiendo. 3) TM. detestantia. 4) TA. nulatenus. 5) TA. postposita. 6) TM. rebelles etc. Quod. 7) TA. omnes his exequendis potueritis interesse, tu frater provincialis ea nihilominus exequaris. 8) TA. M. Martii anno sexto.

Текст у Theiner-а, М. Pol. I, Nr. 44, відміни з видання Тургенєва Н. Рус. М. I, Nr. 34 подаємо у примітках. Пор. Potthast, Nr. 9105.

10. Григорій IX вставляє ся за бідними людьми, яких утискають польські князі і які через се утікають на Русь. Анані 25 лютого 1233.

Gregorius episcopus servus servorum Dei venerabilibus fratribus . . . archiepiscopo Gnesnensi et . . . episcopo Cracoviensi et dilecto filio abbati de Andreov Crac. dioec. salutem etc.¹⁾

Novum genus molestiae dicuntur circa pauperes Poloniae principes invenisse, videlicet, quod ipsorum custodiae²⁾ committunt castores et falcones, qui si solita nidorum loca reliquerint, sequentes nativae spiritum libertatis, vel aliquis de pullis perditur eorundem, pauperes ipsos in septuaginta marcharum poena condemnant, pluribus illorum ex hoc, quod gementes referimus, dampnationis aeternae materiam ingerendo: nam cum tam iniquam et inauditam pati non valeant servitum, ad perfidiam Ruthenorum et Pruthenorum transeunt, cohabitatione fidelium derelicta. Verum, quia huiusmodi modus iniuriae prorsus ad metam iustitiae non accedit, eo quod domesticae aves aliquando de clausuris et saepe de manibus detentorum, et quia falcones huiusmodi, seu quaeque rationali sensu carentia, scientiam vel posse non habeant ad plenum humanae dispositionis arbitria subeundi, aut a custodibus deputatis, ut ita loquamur, de volatu licentiam postulandi, cum illuc alas explicando se dirigant, quo ipsas pertrahit acreae conditio qualitatis, quia etiam fidelium animas, quas Dominus³⁾ Dei Filius redemit sui sanguinis praetio glorioso, avium intuitu, vel ferarum sathanae praedam effici detestabile decernimus et iniquum, praesertim cum pro salute illarum exponendum sit potius quicquid in facultatibus hominum continetur, praecipiendo mandamus, quatinus memoratis principibus suadentes, quod in consuetudine tam perversa Domino et hominibus offensae nimietas inferatur et id pati aliquando⁴⁾ non possumus, eo quod super afflictione pauperum affligamur et cura nobis illorum immineat specialis, ipsos ab eorum huiusmodi vexatione desistere monentes⁵⁾ praecipiendo⁶⁾, per censuram ecclesiasticam appellatione postposita compellatis proviso, ne in terram dictorum principum excommunicationis sententiam feratis. Quod si non omnes etc.

Datum Anagnie V cal. Martii, pontificatus nostri⁷⁾ anno sexto.

¹⁾ T. archiepiscopo Gnesnensi.... episcopo Cracoviensi et abbati d' Andreou Cracoviensis dioecesis Gregorius etc. ²⁾ Vg. cotidie. ³⁾ Vg. Deus. ⁴⁾ T. alioquin. ⁵⁾ T. monemus. ⁶⁾ Vg. monitione praesentium. ⁷⁾ T. Vg. Martii anno sexto.

Текст: Theiner, M. Fol, Nr. 55; відміни за виданем Тургеньєва. Н. Рус. М. I, Nr. 35 i Voigt, Codex dipl. Prussiae, I, Nr. 29. Поп. Potthast, Nr. 9107.

11. Григорій IX зобороняє Полякам покликувати Русинів на поміч. Анані 27 лютого 1233.

Gregorius episcopus etc. venerabili fratri.... archiepiscopo Gnesnensi et dilectis filiis.... praeposito Vratislaviensi et.... priori provinciali fratrum Praedicatorum in Polonia salutem etc.¹⁾

Sibi graves et molesti proximis²⁾ esse duces Poloniae referuntur: nam seducti arbitrio reprobae voluntatis, non contenti, quod pro exercendo mutuo guerrarum discrimine, de quo dampna verum, strages corporum et pericula proveniunt animarum, utuntur potentia brachii christiani, verum etiam in eorum succursum Sarracenos, Ruthenos et alios catholicae fidei advocant inimicos, per quos, ut dolentes accepimus, praeter multa, quae praesumunt, enormia, velut qui viam Domini

non agnoscunt et ecclesias diruunt et horribilium, quam deceat exprimi, tractare sanctissimum³⁾ corpus Domini, non verentur. Cum igitur tantam ferre Creatoris iniuriam non possumus⁴⁾, cuius, prohdolor, causa videntur existere, qui deberent potius ipsum continuae devotionis obsequis honorare, eo quod ab ipso conditi et redempti nosse, posse, vivere et valere perceperint de suae dextera largitatis, praecipiendo mandamus, quatinus memoratos duces ad pacis et concordiae gratiam reducere satagentes, eos piis monitis et sedulis exhortationibus ad hoc efficaciter inducatis, quod in huiusmodi guerris suis perfidarum nationum subsidia exposcere non praesumant, praesertim cum ex illarum perfidia sinceritas fidelium maculetur et consurgant inde multa dispendia Domino et hominibus multipliciter inimica. Quod si monitis vestris acquiescere forte noluerint, vos eos ab huiusmodi praesumptione desistere per censuram ecclesiasticam, appellatione remota, cogatis, proviso, ne in terram dictorum ducum interdicti etc. Quodsi non omnes tu frater etc.

Datum Anagnie III kalendas Martii, pontificatus nostri⁵⁾ anno sexto.

T.: 1) Archiepiscopo Gnesnensi.... praeposito Gratslaviensi etc. Gregorius episcopus etc. 2) proximis. 3) sacratissimum. 4) possumus. 5) Martii anno sexto.

Текст узятий із *Theiner-a. M. Pol. I. Nr. 46*; він також надрукований у *H. Rus. M. I, Nr. 36*; *пор. Pothast, Nr. 9108*.

12. Григорій IX дає оо. Домініканам на Русі широкі привилеї. Анані 15 марта 1233.

Gregorius episcopus servus servorum Dei dilectis filiis priori provinciali Poloniae et fratribus ordinis Praedicatorum commorantium in Ruscia salutem et apostolicam benedictionem.

Ut fidei vestrae¹⁾ puritas sibi tantum²⁾ aeternae vitae adipisci delicias non contenta, sed anxia, quod³⁾ illarum dulcedinem caeterorum fidelium devotio mereatur, eo facilius in huius invio saeculi constitutos ad viam dirigat coelicae⁴⁾ mansionis, quo ipsis donantibus nobis, poteritis de potiori gratia providere omnibus, qui ad sollempnem⁵⁾ praedicationem vestram accesserint, quandiu fueritis in Ruscia, de Omnipotentis Dei misericordia et beatorum Petri et Pauli apostolorum eius auctoritate confisi, quadraginta dies de iniuncta sibi poenitentia relaxamus, auctoritate vobis praesentium concedentes, ut pauperibus, debilibus et infirmis in Rusciae partibus constitutis, qui pro incendiis et violenta iniiectione manuum in clericos saeculares vel alias religiosas personas in canonem inciderint sententiae promulgatae, nequentes ad sedem apostolicam personaliter laborare, dummodo dampna passis et iniurias satisfecerint competenter, absolutionis beneficium impendant, nisi forte adeo ipsorum difficilis fuerit et enormis excessus, quod propter hoc merito ad sedem apostolicam sint mittendi. Praesentibus, postquam apostolicae sedis legatus Rusciam intraverit, minime valituris.

Datum Anagnie idibus Martii, pontificatus nostri⁶⁾ anno sexto.

T.: 1) vestra. 2) tam. 3) quam. 4) constitutos coelicae. 5) sollempnem. 6) Martii anno sexto.

Текст узятий з *Theiner-a, M. Pol. I, Nr. 48*; надрукований також у *H. Rus. M. I, Nr. 38*; пор. *Potthast, Nr. 9125*.

Того самого дня видав папа лист, в яким поручав Домініканцям карати церковними карами латинських монахів, що живуть на Русі світським життям і через се компромітують католицизм (*Theiner, M. Pol. I, 47*).

13. Григорій IX бере Ульриха і інших латинян у Києві під опіку св. Петра. Реате 15 червня 1234.

Gregorius episcopus servus servorum Dei dilectis filiis Ulrico et fratribus suis eorumque concivibus latinis in Kiow.

[Sacrosancta Romana ecclesia devotos ac humiles ex assueto pietatis officio propensius diligere consuevit et, ne pravorum hominum molestius agitentur, eos tanquam pia mater suae protectionis munimine confovere].¹⁾ Cum igitur, sicut accepimus, zelo fidei ac devotionis accensi vos murum defensionis opponatis in Rusciae partibus pro cultu divini nominis ampliando et occasione huiusmodi a persecutoribus fidei christianae, qui vobis assiduas ponunt insidias, saepius molestati²⁾ dampna sustinueritis et rapinas: nos vestris iustis precibus inclinati, personas vestras cum familiis et aliis bonis vestris, quae in praesentiarum rationabiliter possidetis, aut in futurum etc. communimus. Nulli ergo etc. nostrae protectionis etc. Si quis autem etc. Praesentibus post quinquennium minime valituris.

Datum Reate XVII calendas Iulii, anno octavo.

1) ThP. 2) T. molestatis.

Текст узятий із *Тургеньєва H. Rus. M. I, Nr. 39* і *Theiner-a, M. Pol. I, Nr. 56*; пор. *Potthast, Nr. 9472*.

14. Григорій IX поручає сандомирській капітулі боронити взятих під опіку св. Петра латинян в Києві. Реате 15 червня 1234.

Gregorius episcopus etc. dilectis filiis... decano... praeposito etc... scolastico Zandomiriensibus salutem etc.

Cum dilectum filium Ulricum et fratres suos eorumque concives latinos in Kiow, qui, sicut accepimus, zelo fidei et devotionis accensi se murum defensionis opponunt in ipsis partibus pro cultu divini nominis ampliando etc. (як вище аж до in futurum etc. включяю) sub protectionem suscepimus¹⁾ beati Petri et nostra[m], mandamus, quatinus non permittatis eosdem contra nostrae protectionis tenorem ab aliquibus indebite molestari. Molestatores huiusmodi per censuram ecclesiasticam etc. Quod si non omnes etc. Praesentibus etc.

Datum Reate XVII cal. Iulii, anno octavo.

1) T. susceperimus.

Текст узятий із *Theiner-a, M. Pol. I, Nr. 56*; надрукований також у *H. Rus. M. I, Nr. 40*; пор. *Potthast, Nr. 9473*.

15. Папа Інокентій IV дає легатови Генрикови (Альбертови), пруському архієпископови, право установляти і висвячувати латинських єпископів на Русі. Ліон 3 мая 1246.

Innocentius episcopus servus servorum Dei venerabili fratri Henrico archiepiscopo Prussiae, Livoniae et Estoniae¹⁾ apostolicae sedis legato salutem et apostolicam benedictionem.

Ut commissum tibi in Russiae partibus legationis officium liberius exequaris, praesentium tibi auctoritate concedimus, ut in eisdem partibus, prout expedire videris, tanquam legatus sedis apostolicae, episcopos latinos de ordine Praedicatorum vel Minorum ac aliorum religiosorum et de clericis²⁾ saecularibus etiam, instituere ac ordinare valeas eis, consecrationis et confirmationis³⁾ munus apostolica auctoritate impensurus. contradictores per censuram ecclesiasticam appellatione postposita⁴⁾ compescendo.

Datum Lugduni V nonas Maii, pontificatus nostri anno tertio.

ТА: 1) Russiae et Eustoniae. 2) ecclesiasticis. 3) confirmationis et consecrationis. 4) auctoritate praefata.

Текст із Тургенєва Н. Рус. М. I, №. 61; звідти походять і замітки по лекції Альбертранді. Майже без зміни передрукував Вунге: Лів. Урлв. I, №. 190, поправляючи тільки в замітці імя Henrico на Alberto; пор. Potthast, №. 12093.

16. Інокентій IV приймає Данила під покров св. Петра і римського престола. Ліон 3 мая 1246.

Innocentius episcopus servus servorum Dei dilecto filio... regi Russiae illustri salutem et apostolicam benedictionem.

Cum te ac regnum tuum, utpote plantationem novellam, proponamus prosequi speciali praerogativa gratiae ac favoris. votis tuis libenter annuimus et petitiones tuas, quantum cum Deo possumus, favorabiliter exaudimus. Tuis itaque supplicationibus inclinati, personam tuam et regnum praedictum sub beati Petri et nostra protectione suscipimus et praesentis scripti patrocinio communimus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrae protectionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare praesumpserit, indignationem Dei Omnipotentis, beatorum Petri et Pauli apostolorum eius et nostram se noverit incursum.

Datum Lugduni V nonas Maii anno tertio.

Текст узятий із Мон. Нунг. Н. XII Dipl. №. 138; надрукований також у Н. Рус. М. I, №. 62; пор. Potthast, №. 12094.

17. Інокентій IV повідомляє Данила, що назначив двох Домініканців до його боку. Ліон 3 мая 1246.

Innocentius episcopus servus servorum Dei regi Russiae illustri. Cupientes tuis votis annuere et¹⁾ volentes in omnibus, quantum cum Deo possumus, tuae satisfacere voluntati, dilectos filios fratres Alexium et (Henricum) socium eius, qui cum ipse fuit in Bohemia,

ordinis Praedicatorum, tibi ad morandum tecum duximus concedendos, concedentes²⁾ eis³⁾ auctoritate praesentium⁴⁾ eandem auctoritatem, quam habent ii⁵⁾, qui sunt ad Tartaros destinati.

Datum Lugdini V nonas⁶⁾ Maii, anno tertio.

1) TM¹ ac. 2) TM¹ commitentes. 3) TM² eisdem. 4) praefata. 5) TM¹ hii. 6) TM² idus.

Текст узятий із Н. Рус. М. I, Nr. 63, за лекцією Альбертранді, де є він поданий за лекцією Маріні із замітками відпису Альбертранді; також у Rippolt-a, Bul. Dom. I, Nr. 143; пор. Potthast, Nr. 12095.

18. Інокентій IV поручає Домініканцям Алексієви і Генрикови удати ся до руського короля. Ліон 3 мая 1246.

Innocentius episcopus servum servorum Dei [dilectis filiis] fratri Alexio et (Henrico) socio eius, qui fuit cum ipso in Boemia ordinis Praedicatorum salutem etc.

Cupientes carissimi in Christo filii nostri... regis Russiae illustris votis annuere ac volentes in omnibus, quantum cum Deo possumus, suae satisfacere voluntati, vos sibi ad commorandum secum duximus concedendos, commitentes vobis auctoritate litterarum nostrarum eandem auctoritatem, quam habent hii, qui sunt ad Tartaros destinati. Quocirca mandamus, quatinus sine dilatione ad eiusdem regis praesentiam accedatis, cum eo, quamdiu sibi placuerit, mortuari.

Datum Lugduni V nonas Maii, anno tertio.

Текст узятий із Н. Рус. М. I, Nr. 64; пор. Potthast, Nr. 12096.

19. Інокентій IV приймає з задоволенем до відомости бажання руського короля повернути до церковної єдності та поручає йому як свого легата пруського архієпископа. Ліон 3 мая 1246.

Innocentius episcopus servus servorum Dei dilecto filio illustri Russiae regi salutem et apostolicam benedictionem.¹⁾

Cum Is, qui secundum suae omnipotentiam maiestatis nec loco potest nec tempore comprehendi, utpote²⁾ incircumscribilis et immensus, stabilis manens dat cuncta moveri, faciat spiritus suos angelos et ministros, coelorumque altitudine inclinata carnem assumens humanam, pro eo, quod deliciae suae sunt esse cum filiis hominum, discipulos, quos elegerat, in mundum destinaverit universum, ut omni praedicaent evangelium creaturae, suo nos instruxit exemplo, ut eius sequentes vestigia, cum assumpti sumus³⁾ in plenitudinem potestatis, nec per ipsos possimus singulis negotiis imminere, inter eos, quos in partem sollicitudinis evocavimus, onera quasi Iethro usi consilio, dividamus unicuique secundum virtutem propriam, quae variis temporibus imminet, committendo.

Sane cum in partibus vestris⁴⁾ mores et ritus Graecorum, qui superstitiose ac dampnabiliter ab unitate ecclesiastica resesserunt, fuerunt hactenus non sine animarum periculis observati et nuper gratia favente divina illuminata sint⁵⁾ corda vestra, ut recognoscentes Romanam ecclesiam matrem aliarum omnium et magistram ac summam

pontificem successorem Petri, cui collatae sunt claves regni coelestis ligandi et solvendi et Iesu Christi vicarium esse caput; quia cum unus sit Dominus, una fides, unum baptisma, unum principium, unum corpus ecclesiae militantis; corpus cum pluribus capitibus monstruosum et sine capite acephalum conseretur⁶⁾, ad devotionem et oboedientiam apostolicae sedis et nostram redire, sicut accepimus, affectetis, nos Ei⁷⁾ assurgentes in laudem, qui oculos Tobiae per collirium⁸⁾ ex felle piscis illuminare dignatus est et aperire oculos caeci nati, ac exultantes cum muliere, quae iuxta veritatem evangelicam⁹⁾, dragmam, quae perierat, reinvenit¹⁰⁾ — venerabilem fratrem nostrum.. archiepiscopum Prussiae et Estoniae, apostolicae sedis legatum, virum utique secundum cor nostrum, morum honestate decorum, litterarum scientia praeditum et consilii maturitate preclarum¹¹⁾, qui vobis verba vitae deferet et nostram et fratrum nostrorum plenius voluntatem exponet, ad partes vestras¹²⁾, commisso sibi (in) eisdem partibus plenae legationis officio duximus destinandum, concessa ei libera potestate, ut evellat et destruat, dissipet et disperdat, aedificet et plantet, prout secundum Deum viderit expedire. Quocirca serenitatem regiam rogamus, monemus et hortamur attente mandantes, quatinus eidem legato super hiis et contra Tartaros impendens sibi consilium, auxilium et favorem, quod exinde apud Deum meritum et apud homines tibi compares nomen bonum, nosque serenitatem regiam dignis valeamus in Domino laudibus commendare.

Datum Lugduni V nonas Maii, anno tertio.

In eundem modum universis Christi fidelibus in Russiae partibus constitutis,

¹⁾ TM.¹ MH. (Ioanni) illustri regi Russiae. ²⁾ TM.² utpote constitutis. ³⁾ TM.¹ simus. ⁴⁾ TM.² MH. regni tui. ⁵⁾ TM.² MH. fuerint. ⁶⁾ MH. censeretur. ⁷⁾ TM.² et. ⁸⁾ TM.¹ MH. collinum. ⁹⁾ MH. muliere, dragman. ¹⁰⁾ TM.² reinvenerat. ¹¹⁾ MH. clarum. ¹²⁾ TM.² ipsas, MH. regni tui.

Текст за Н. Рус. М. I, Nr. 65 з поправками за основі лекції Альбертанді; передруковано також у М. Hung. Н. XII Dipl. Nr. 139; поп. Potthast, Nr. 12097.

20. Іннокентій IV поручає пруському архієпископови справувати легацию на Русь. Ліон 3 мая 1246.

Innocentius episcopus servus servorum Dei archiepiscopo Prussiae et apostolicae sedis legato.

Cum Is. qui secundum suae omnipotentiam maiestatis nec loco potest, nec tempore comprehendi, utpote incircumscribibilis et immensus, stabilis manens dat cuncta moveri, faciat spiritus suos angelos et ministros, coelorumque altitudine inclinata carnem assumens humanam, pro eo, quod deliciae suae sunt esse cum filiis hominum, discipulos, quos elegerat, in mundum destinaverit universum, ut omni praedicarent evangelium creaturae, suo nos instruxit exemplo, ut eius sequentes vestigia cum assumpti simus in plenitudinem potestatis, nec per ipsos possimus singulis negotiis imminere, inter eos, quos in partem sollicitudinis evocavimus, onera, quasi lethro usi consilio, dividamus,

unicuique secundum virtutem propriam, quae variis temporibus imminet, committendo.

Sane cum in partibus Russiae mores et ritus Graecorum, qui superstitione ac dampnabiliter ab unitate ecclesiastica recesserunt, fuerint hactenus non sine animarum periculis observati et nuper, gratia favente divina, illuminata sint corda illorum, ut recognoscentes Romanam ecclesiam matrem aliarum omnium et magistram ac summum pontificem succesorem Petri, cui collatae sunt claves regni coelestis ligandi et solvendi et Iesu Christi vicarium esse caput, quia cum unus sit Dominus, una fides, unum baptisma, unum principium, unum corpus ecclesiae militantis, corpus cum pluribus capitibus monstruosum, et sine capite acephalum censeretur, ad devotionem et oboedientiam apostolicae sedis et nostram redire, sicut accepimus, affectent, nos Ei¹⁾ assurgentes in laudem, qui oculos Tobiae per collinum ex felle piscis illuminare dignatus est et aperire oculos coeci nati, ac exultantes cum muliere, quae iuxta veritatem evangelicam dragmam, quae perierat, reinvenit — te, de cuius prudentia indubitata fiduciam gerimus, qui eis verba vitae deferes et nostram et fratrum nostrorum plenius voluntatem expones, ad partes illas, commisso tibi in eisdem partibus plenae legationis officio duximus destinandum, concessa tibi libera potestate, ut evellas et destruas, dissipes et disperdas, aedifices et plantes, prout secundum Deum videris expedire. Quocirca fraternitatem tuam rogamus, monemus et hortamur attente mandantes, quatinus legationem ipsam pro Christo susceptam sic studeas in propagationem et corroborationem catholicae fidei iuxta datam tibi a Domino gratiam laudabiliter exercere, quod exinde apud Deum meritum et apud homines tibi compares nomen bonum, nosque diligentiam tuam dignis in Domino laudibus commendamus.

Datum Lugduni V nonas Maii, pontificatus nostri anno tertio.²⁾

T: 1) et. 2) Maii anno tertio.

Текст узятий із Вунге. Liv. Urkb. I, Nr. 191; надрукований також у Н. Рус. М. I, Nr. 66, Rippolt, Bull. Dom. I, Nr. 141; пор. Potthast, Nr. 12098.

21. Інокентій IV дає Данилови і Василькови право відібрати від невірних утрачені землі. Ліон 27 серпня 1247.

Innocentius episcopus servus servorum Dei dilectis filiis illustribus Danieli Russiae et W. Laudomeriae, fratri eius regibus et nato eiusdem Danielis salutem et apostolicam benedictionem.¹⁾

Cum a nobis petitur, quod iustum est et honestum, tam vigor aequitatis, quam ordo exigit rationis, ut id per sollicitudinem officii nostri ad debitum producamus effectum, eapropter, carissimi in Christo filii, vestris iustis precibus inclinati, recuperandi possessiones, terras et alia bona ad vos hereditario vel alio iure spectantia, quae alii reges, qui in ecclesiae devotione non permanent, contra iustitiam detinent, et iniurias saeculari potentia propulsandi liberam vobis concedimus auctoritate praedicta facultatem. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrae concessionis infringere, vel ei ausu temerario

contraire. Si quis autem hoc attemptare praesumpserit, indignationem Omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum eius se noverit incursum.

Datum Lugduni VI calendas Septembris, [pontificatus nostri]²⁾ anno quinto

1) T. Illustribus Danieli Russiae et W. Laudomeriae fratri eius regibus et nato eiusdem Danielis Innocentius episcopus servus servorum Dei. 2) МН.

Текст із Тургенєва Н. Рус. М. I, №. 67 і Мон. Hung. Н. XII Dipl. Nr. 159; нор. Potthast, Nr. 12668.

22. Інокентій IV дозволяє духовним на Русі правити на квашенім хлібі. Ліон 27 серпня 1247.

[Innocentius episcopus servus servorum Dei dilecto filio Danieli regi Russiae illustri salutem et apostolicam benedictionem.]¹⁾

Cum te de cetero specialem inter devotos ecclesiae reputemus, petitiones tuas, quantum cum Deo²⁾ possumus, libenter ad gratiam exauditionis admittimus et votis tuis favorem benivolum impertimur.³⁾ Ea propter, carissime in Christo fili, tuis supplicationibus inclinati, episcopis et aliis presbyteris de Russia, ut liceat eis more suo ex fermentato conficere et alios eorum ritus, qui fidei catholicae, quam ecclesia Romana tenet, non obviant, observare, auctoritate praesentium indulgemus. Nulli ergo omnino hominum⁴⁾ liceat hanc paginam nostrae concessionis et indultus⁵⁾ infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare praesumpserit, indignationem Omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum eius se noverit incursum.

Datum Lugduni VI cal. Septembris, [pontificatus nostri]⁶⁾ anno quinto.

1) МН. 2) ТА. Domino. 3) ТА. impartimur. 4) Т. homini. 5) Т. indulti. 6) МН.

Текст за Н. Рус. М. I, №. 68 з доповненнями за М. Hung. Н. XII Dipl. Nr. 158. Potthast, Nr. 12669.

23. Інокентій IV забороняє хрестоносцям і іншим монахам без дозволення королів Данила і Василька поселяти ся і набувати посілости в їх землях. Ліон 27 серпня 1247.

Innocentius episcopus servus servorum Dei dilectis filiis illustribus Danieli Russiae et W. Laudomeriae fratri eius regibus et nato eiusdem Danielis.

Exigentibus vestrae devotionis meritis votis vestris libenter annuimus et petitiones vestras, quantum cum Deo possumus, favorabiliter exaudimus. Vestris itaque supplicationibus inclinati, ut nullus cruciferorum, vel aliorum religiosorum in vestris terris acquisitis et acquirendis, de aliquo se intromittere, vel possessionem aliquam acquirere absque beneplacito vestro valeat, auctoritate vobis praedicta indulgemus. Nulli ergo omnino hominum¹⁾ liceat hanc paginam nostrae

concessionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare praesumpserit, indignationem Omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum eius se noverit incursum.

Datum Lugduni VI calendas Septembris, pontificatus nostri anno quinto.²⁾

¹⁾ T. homini. ²⁾ T. Septembris anno quinto.

Текст за Н. Рус. М. I, Nr. 69 з поправками М. Hung. H. XII Dipl. Nr. 160. Potthast, Nr. 12670.

24. Папа Інокентій IV дає своєму легатови на Русі право допускати до свячень незаконно уроджених. Ліон 28 серпня 1247.

Innocentius episcopus servus servorum Dei venerabili fratri.. archiepiscopo Prussiae, Livoniae et Estoniae apostolicae sedis legato salutem et apostolicam benedictionem.

Devotionis tuae precibus benignum impertientes assensum, dispensandi in Russiae partibus¹⁾ geniturae defectum, dummodo non sint de adulterino²⁾, vel incestuoso coitu procreati, ut ad sacros ordines promoveri et ecclesiasticum³⁾ beneficium obtinere valeant et etiam cum illis, qui irregularitatem aliquam incurrerunt, ex tali casu, in quo consuevit sedes apostolica dispensare, plenam tibi concedimus auctoritate praesentium⁴⁾ facultatem.

Datum Lugduni V calendas Septembris, pontificatus nostri anno quinto.

²⁾ TM. MH. partibus cum patientibus geniturae. ³⁾ TM. adulterio.

³⁾ TM. ecclesiae. ⁴⁾ TM. praedicta.

Текст з Н. Рус. М. I, Nr. 70 копії Альбертранді; також у М. Hung. H. XII Dipl. Nr. 161; Rippolt, Bul. Dom. I, Nr. 181. Potthast, Nr. 12671.

25. Інокентій IV дає своєму легатови на Русі право допускати незаконно роджених і до єпископських свячень. Ліон 28 серпня 1247.

Innocentius episcopus servus servorum Dei venerabili fratri archiepiscopo Livoniae, Eustoniae et Prussiae salutem etc.

Cum tibi tam in Prussia, quam in Russia ordinandi episcopos plenam concesserimus facultatem, praedicta tibi auctoritate concedimus, ut cum uno, quem ad pontificatus dignitatem dignum inveneris, super defectu natalium, dummodo de adulterio, vel incestuoso coitu natus non sit, auctoritate nostra dispensans, ipsum valeas libere in episcopum ordinare.

Datum Lugduni V calendas Septembris, [pontificatus nostri]¹⁾ anno quinto.

¹⁾ MH.

Текст із Н. Рус. М. I, Nr. 71; також у М. Hung. H. XII Dipl. Nr. 162; Rippolt, Bull. Dom. I, Nr. 182; ноп. Potthast, Nr. 12672.

26. Інокентій IV поручає своєму легатови злучити державу Данила з католицькою церквою. Ліон 7 вересня 1247.

Innocentius episcopus servus servorum Dei archiepiscopo Prussiae, Livoniae et Estoniae, apostolicae sedis legato etc.

Sicut omnes, quos extra arcam invenit diluvium, perierunt, ita omnes, qui sunt extra communionem ecclesiae, nisi conversi ad eius unitatem redierint, in aeternae damnationis supplicium deportantur.¹⁾ Нас siquidem consideratione inductus, carissimus in Christo filius noster Daniel rex Russiae illustris, cuius mentem Dominus, qui non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat, sua misericordia illustravit, per litteras speciales et nuntios, quos propter hoc transmisit nuper ad nostram praesentiam, cum humilitate ac instantia postulavit a nobis, ut ipsum et totam gentem ac regnum eius hactenus a fidei unione praecisos²⁾ ad unitatem ecclesiasticam et devotionem ecclesiae Romanae. quae aliarum omnium caput est et magistra, recipere de benignitate solita curaremus.

Quocirca mandamus³⁾, quatenus personaliter ad partes illas accedens, si praefatus rex in tam sancto proposito perseverans, tam ipse, quam archiepiscopi et episcopi et alii magnates regni sui, schismate⁴⁾ quolibet penitus abiurato, promiserint et iuraverint, se de caetero in unitate fidei, quam ecclesia Romana praedicat et observat⁵⁾, eiusque Romanae ecclesiae devotione perpetuo permansuros, eos auctoritate nostra et reconcilies et tanquam speciales et devotos filios incorpores⁶⁾ Romanae ecclesiae, quae mater est omnium, unitati. Idque per loca et regna, in quibus expedire videris, publices et facias etiam publicari.

Datum Lugduni VII idus Septembris [pontificatus nostri]⁷⁾ anno quinto.

1) TA. MH. deputantur. 2) TM. praecisas. 3) T. MH. monemus. 4) TM. scismate. 5) TA. conservat. 6) TM. incorpores praedictae Romanae. 7) MH.

Текст із Bunge. о. с. Nr. 195; також у Н. Rus. M. I, Nr. 72. М. Hung. H. XII Dipl. Nr. 163. Rippolt, Bull. Dom. I, Nr. 183. Potthast, Nr. 12686.

27. Інокентій IV дає пруському архієпископови право носити на Русі палліюм. Ліон 7 вересня 1247.

Innocentius episcopus servus servorum Dei venerabili fratri archiepiscopo Rusciae¹⁾, Livoniae et Eustoniae salutem etc.

Exigentibus tuae devotionis meritis votis tuis libenter annuimus et petitiones tuas, quantum cum Deo possumus, favorabiliter exaudimus.²⁾ Tuis itaque supplicationibus inclinati, utendi palleo in partibus Russiae³⁾ et ecclesiae Lubicensis, quam tibi commisimus, plenam tibi concedimus de speciali gratia facultatem. Hanc autem indulgentiam ad tuos extendi nolumus successores. Ipsam te cedente vel decedente carere viribus⁴⁾ decernentes. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrae concessionis infringere, vel ei ausu temerario con-

traire. Si quis autem hoc attemptare praesumpserit, indignationem Omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum eius se noverit incursum.

Datum Lugduni VII idus Septembris, [pontificati nostri]⁵⁾ anno quinto.

¹⁾ TM.¹ Rusciae, TM.² Prusciae, MH. Prussiae. ²⁾ TM. meritis in hiis, quae digne postulas, fraternitatem tuam libenter exaudimus. ³⁾ TM.² Rusciae. ⁴⁾ TM.² iuribus. ⁵⁾ MH.

Текст із Н. Рус. М. I, Nr. 73 після лекції Альбертранді; Rip-polt, Bull. Dom. I, Nr. 184; М. Hung. Н. XII Dipl. Nr. 164; нор. Potthast, Nr. 12687.

28. Інокентій IV приймає Данила, Василька і Данилового сина під опіку св. Петра. Ліон 12 вересня 1247.

Innocentius episcopus servus servorum Dei dilectis filiis illustribus Danieli Russiae et W. Laudomeriae fratri eius regibus et nato eiusdem Danielis salutem etc.

Etsi proponamus illustrium ac nobilium et aliorum ecclesiae devotorum personas, quantum cum Deo possumus, honorare, vos tamen, quo Deus et Dominus noster Iesus Christus per suam misericordiam ad unitatem ecclesiasticam revocavit, tantum propensiori volumus prosequi praerogativa favoris et gratiae specialis, quanto in revocatione vestra ad devotionem ecclesiae non hominis, sed divinae potentiae manus dinoscitur operata. Eapropter, carissimi in Christo filii, vestris precibus inclinati personas vestras et regna, familias, possessiones et alia omnia bona vestra, tam mobilia quam immobilia, quae in praesentiarum rationabiliter possidetis, aut in futurum iustis modis praestante Domino poteritis adipisci, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus et eas vobis vestrisque heredibus in ecclesiastica devotione persistentibus auctoritate apostolica confirmamus et praesentis scripti patrocinio communimus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrae protectionis et confirmationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare praesumpserit, indignationem Omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum eius se noverit incursum.

Datum Lugduni II idus Septembris, [pontificatus nostri]¹⁾ anno quinto.

¹⁾ MH.

Текст із Н. Рус. М. I, Nr. 74 та М. Hung. Н. XII Dipl. Nr. 165; нор. Potthast, Nr. 12688.

29. Інокентій IV поручає моґунцькому архієпископови священника Гезельона до надгороди за його заслуги для католицької церкви на Руси. Ліон 13 вересня 1247.

Innocentius episcopus servus servorum Dei venerabili fratri... archiepiscopo Maguntino salutem et apostolicam benedictionem.

Dilectus filius¹⁾ Hezelo de Vilstorf clericus in nostra proposuit praesentia constitutus, quod cum nos olim tibi per nostras litteras duxerimus concedendum, ut posses duobus vel tribus in Coloniensi et Trevirensi provinciis in ecclesiasticis beneficiis eorum cuilibet usque ad summam triginta marcharum argenti in una, vel pluribus ecclesiis providere; dilectus filius... scolasticus Maguntinus, cui commiseras in huiusmodi negotio totaliter vices tuas,... decano et capitulo sancti Theobaldi Metensis, ut eundem clericum recipientes in canonicum et in fratrem praebendam, si qua in eorum ecclesia tunc vacabat, vel quam cito se ad id offeret oportunitas liberaliter assignarent, ac... abbatissae et conventui loci eiusdem, ut dicto clerico in aliqua ecclesiarum ad donationem suam spectantium, cuius redditus decem marcharum valorem attingerent annuatim, providere mandavit.

Quod quia tam decanus et capitulum, quam abbatissa et conventus praedicti facere contumaciter denegarunt, idem scolasticus in eos primo suspensionis ac demum excommunicationis sententias promulgavit. Verum cum postmodum per eundem scolasticum processum huiusmodi sine iudiciali strepitu, ac tandem eo id efficere non curante, per... decanum sancti Salvatoris Metensis mandaverimus revocari ac dictus decanus per... officialem Metensem praefatam sententiam fecerit relaxari, nobis praefatus clericus humiliter supplicavit, ut sibi super hoc providere paterna clementia curaremus. Dilecti itaque filii Gregorii abbatis de monte sancti Danielis et fratrum H(enrici) et A(lexii) de ordine fratrum Praedicatorum carissimi in Christo filii Danielis regis Russiae nuntiorum, cum quibus idem clericus pro sedis apostolicae negotiis fideliter, ut accepimus, laboravit, precibus inclinati, ac eius, cum pauper sit, volendo parcere laboribus et expensis, mandamus, quatinus, si est ita, revocatione huiusmodi, vel qualibet apostolicae sedis indulgentia non obstante, tam a decano et capitulo, quam ab abbatissa et conventu praedictis iuxta praefati scolastici directarum ad ipsos continentiam litterarum auctoritate facias apostolica provideri. Contradictores etc.

Datum Lugduni idibus Septembris, [pontificatus nostri]²⁾ anno quinto.

¹⁾ МН. filli. ²⁾ МН.

Текст из Н. Рус. М. I, Nr. 75; М. Hung. Н. XII Dipl. Nr. 166; ноп. Potthast, Nr. 12689.

30. Інокентій IV узнає важним подружжє Василька з Дубравкою. Ліон 5 грудня 1247.

Innocentius episcopus servus servorum Dei carissimo in Christo filio Walificoni Lodomeriae regi illustri salutem¹⁾ et apostolicam benedictionem.

Etsi coniunctio copulae coniugalis in tertia et quarta consanguinitatis vel affinitatis linea sacris sit canonibus interdicta, provide tamen super hiis interdum Romana dispensat ecclesia, maxime cum urget necessitas, vel evidens utilitas id exposcit. Cum igitur carissimae in Christo filiae Dubrauae reginae illustri uxori tuae, cui in tertio con-

sanguinitatis gradu attines, matrimonialiter sis coniunctus, nos attendentes devotionem, quam habes ad Romanam ecclesiam, quodque in ea manere desideras et inducere alios ad eandem, ut in huiusmodi matrimonio, non obstante impedimento praedicto, remanere libere valeas, tecum auctoritate praedicta dispensamus. Nulli ergo etc. nostrae dispensationis etc.

Datum Lugduni nonis Decembris, [pontificatus nostri]²⁾ anno quinto.

In eundem modum scriptum fuit Dubrauae reginae eiusdem Walificonis uxori.

1) МН. regi salutem. 2) МН.

Текст із Н. Рус. М. I, Nr. 76; також Мон. Hung. Н. XII Dipl. Nr. 167; ноп. Potthast, Nr. 12775.

31. Інокентій IV поручає Данилови повідомляти хрестоносців, колиб Татари рушали на захід. Ліон 22 січня 1248.

Innocentius episcopus servus servorum Dei carissimo filio Danieli regi Russiae illustri salutem et apostolicam benedictionem.¹⁾

Quia pericula possunt facilius evitari, si contra ipsa per providentiae clipeum muniamur, serenitatem tuam rogamus, monemus et hortamur attente, petentes pro munere speciali, quatenus, quam cito tibi constiterit, quod Tartarorum exercitus versus christianitatem dirigit gressus suos, id dilectis filiis fratribus de domo Theonica in Russiae partibus commorantibus intimare procuret, ut cum hoc per eosdem fratres ad notitiam nostram pervenerit, qualiter ipsis Tartaris viriliter cum Dei adiutorio resistamus, possimus maturius cogitare.

Datum Lugduni XI calend. Februarii, [pontificatus nostri]²⁾ anno quinto.

1) T. Danieli regi Russiae illustri Innocentius... benedictionem. 2) МН.

Н. Рус. М. I, Nr. 77; М. Hung. Н. XII Dipl. Nr. 185; Potthast, Nr. 12814.

32. Інокентій IV поручає хрестоносцям повідомляти римську курію, колиб Татари рушали на захід. Ліон 22 січня 1248.

Innocentius episcopus servus servorum Dei magistro et fratribus de domo Theutonicorum in Prussiae partibus constitutis.

Cum Danieli regi Russiae illustri, et... fratri eius ac nobili viro Alexandro duci Susdaliensi nostras litteras dirigamus, ut cum eis constiterit, quod Tartarorum exercitus versus christianitatem dirigit gressus suos, id vobis intimare procurent, ut cum hoc per vos notitiam nostram pervenerit, qualiter ipsis Tartaris viriliter cum Dei adiutorio resistamus, possimus maturius cogitare, quia pericula possunt facilius evitari, si contra ipsa per providentiae clipeum muniamur. Mandamus,

quod¹⁾, cum id vobis innotuerit²⁾ per eos vel aliquem eorundem, nobis studeatis quam citius³⁾ intimare.

Datum Lugduni IX calendas Februari, anno quinto.

T.: 1) quatenus. 2) innotuit. 3) quantotius.

Текст у Voigt-a Cod. dipl. Pruss. I, Nr. 74; також Н. Rus. M. I, Nr. 79; nop. Potthast, Nr. 12813.

33. Угорський король Бела IV просить Іннокентія IV прискорити іменоване колочанського архієпископа Бенедикта на остригомського архієпископа. Заячий Острів 9 мая 1252.

Король жаліє ся, що папа від якогось часу відносить ся до нього неприхильно; приміром сього може бути справа пересеня архієпископа Клочі Бенедикта на остригомську катедру, хоч остригомська капітула та весь угорський клир канонічно приписаним способом зажадали згаданого владика на угорського примаса і хоч сей кандидат якраз надає ся найбільше на се визначне становище. Папа повинен сю просьбу сповняти, коли пригадає собі які заслуги положив Бела для церкви:

Supplicamus itaque et rogamus humiliter ac devote sanctitatis vestrae clementiam, quatenus dignemini reducere ad memoriam, qualiter sancti progenitores nostri una nobiscum, vel potius nos cum ipsis et per ipsos, elaboravimus in plantatione et ampliatione fidei catholicae, sicut manifestum est de sollicitudine nostra ac diligentia in conversione Cumanorum, nuper ad fidem revocatorum et venientium omni die; nec non in revocatione Ruthenorum ad oboedientiam sedis apostolicae, quorum nuncii vel iam accesserunt vel sunt ad vos in proximo reverenter accessuri; et recogitantes, qualiter in oboedientia prompta, reverentia humili, honorifica et munifica receptione legatorum et aliorum nuntiorum sedis apostolicae, inter omnes reges et principes catholicos sedem apostolicam dilexerimus.

Ob hoc in expeditione nostra et petitione iustissima, pater sanctissime, non confundatis, quin potius, ut nos et principes regni nostri promptos ad omne beneplacitum vestrum faciatis merito promtiores, postulationem tam legitime factam, cum omni integritate iurium archiepiscopalium paternaliter admittatis. Alioquin non solum nostrae, sed etiam videremini in hac parte divinae resistere voluntati: quia omnis clerus, princeps et populus, tam pauperes, quam divites, a maiori usque ad minorem, petunt ac desiderant ven. patrem nostrum Benedictum in patrem et pastorem ecclesiae Strigonensis promoveri; et ut laicaliter seu vulgariter loquamur, vox populi est vox Dei et fama vulgi speciem obtinet prophetiae.

Datum in Insula Leporum V idus Maii, anno MCCLII.

Текст із Fejér-a, IV. 2, p. 141 ssq.

34. Іннокентій IV закликає християн Чехії, Моравії, Сербії і Поморя до хрестоносного походу проти Татар. Асиж 14 мая 1253.

Innocentius episcopus servus servorum Dei universis Christi fidelibus per regnum Boemiae, Moraviam, Sarbiam et Pomoraviam constitutus salutem et apostolicam benedictionem.

Cum ad aliorum simus custodiam disponente Domino, licet immeriti, deputati, sollicitudinis nostrae interesse dinoscitur non tam manifesta quam suspecta vereri pericula, cordaque fidelium ne preoccupari ab eis subito valeant, non sine multa instantia propulsare, ut sic prudenter se praeparent et contra ipsa providentiae clipeo viriliter se accingant, ut si aliquando, quod absit, ex insperato ingruerint, ab ipsis ferantur facilius minusque noceant, utpote iam praevisa. Porro plagam, quam repentinus Tartarorum adventus in nonnullis christianitatis partibus crudeliter intulit, dolentes referimus, eoque magis reminiscitur¹⁾ lacrimosi, quo aetati personae ac sexui minime deferens multis christicolis per eosdem Tartaros, letaliter est inflictica. Verum licet ipsorum recessus ab illatis molestiis vobis aliquod intervallum temporis indulserit respirandi, quousque tamen in eisdem ianius christianitatis habentur, tamquam ad vos aditus deinceps eis non pateat revertendi, non debetis imaginariam vobis securitatem promittere, ex qua possit vobis grave ruinae dispendium de facili provenire.

Sane nuper carissimo in Christo filio nostro rege Rusciae illustri, quem loci vicinitas suorum secretorum plerumque reddit participem, per litteras suas accepimus, referente praefatos Tartaros ad delendas reliquias, quas divina benignitas in plerisque locis propter fugae praesidium ab ipsorum clementer manibus liberavit et ipsius vicinia christianitatis, vesano spiritu, nisi Deus eis restiterit, conculeanda, propter quod, ne tam infelicis propositi praeconceptum sortiantur effectum, ne feralis impetus in multorum debachetur excidium obsistentium robore non repressus, interest vestra praecipue, qui prioribus ipsorum incurribus estis expositi, sic disponi, quod per vos eorum conatibus, ne cervicosa ipsorum amplius invalescat superbia irretunsa, acie viriliter resistatur. Aliter eidem rei publicae²⁾ ac vestro detrimento non parum accederet, si vobis negligentibus et non obstantibus³⁾ hostium, cum possitis, ipsos ad alios christianos pestiferum per vos contigerit habere progressum. Ceterum etsi in tam discriminoso belli congressu arma materialia utiliter requirantur, non sunt tamen postponenda, immo praeferenda salutiferae crucis insignia, ut vos athletae Christi eis laudabiliter insigniti, cui duci deserviat evidentem appareat, ac per eius virtutem, in qua Christus debellavit aereas potestates, ipsorum Tartarorum adversitas mirifice vobis cedat. Non verum ita, quod praestolandus buccinae clangor⁴⁾, non invitatis suggestio creditur opportuna, ut in tanto necessitatis articulo ad proelium hoc vos excitet proeliandum, cum in vobis extimemus illius vigere rationis iudicium, quod, nullo etiam vos ad id invitante, maturato praesidio casibus curabitur occurrere tam votivis.

Veruntamen, ne salutem vestram videamur negligere ac sanguis vester requiratur a nobis gerentibus speculatoris officium, si eum, nobis tacentibus, gladius effuderit impiorum, dilectum filium .. abbatem de Mezano virum morum honestate conspicuum, praeditum scientia litterarum ac nobis et fratribus nostris merito suae probitatis acceptum,* ad vos provide duximus destinandum, ut per se et alios, quos ad hoc idoneos noverit in sapientia Spiritus Sancti divinitus attributa vobis contra ipsos Tartaros ac etiam alios paganos christianorum sanguinem

non minus eisdem Tartaris sitientes, praedicans verbum crucis, ipsius insigni caractere vos studeat praemunire. Tollat ergo fidelis quilibet crucem suam sequens in splendore armorum Domini vexillum gloriae summi Regis, ad huius saltem abolendam verecundiae maculam. quae vobis ascribitur, quod nunc miserabiliter infidelibus terga datis, quibus nomen vestrum esse terribile consuevit. Ut autem nihil omnino desit ad tam salubre negotium prosequendum, omnibus, qui ab ipso comoniti contra praedictos Tartaros receperint signum crucis, illam suorum peccatorum veniam, illudque privilegium elargimur, quae accedentibus in terrae sanctae subsidium conceduntur.

Datum Asisii II idus Maii, pontificatus nostri anno decimo.

In eundem modum archiepiscopis et episcopis et aliis universis Christi fidelibus per Rusciam constitutis.

ThP.: 1) magis ipsius reminiscitur. 2) reipublicae. 3) et eis non observantibus. 4) Non videtur itaque praestolandum buccinae clangor.

*Текст із Н. Rus. М. I, Nr. 88; також із окремим закінченням приложеним до Польщі (від *) у Theiner-a, М. Pol. I, Nr. 97; пор. Potthast, Nr. 14972.*

**35. Іннокентій IV поручає пруському архієпископови справувати на дальше уряд легата в Ливонії, на Русі і в Естонії.
Рим-Лятеран 9 марта 1254.**

Innocentius episcopus servus servorum Dei... archiepiscopo Livoniae et Prusciae salutem et apostolicam benedictionem.

Cum te olim ad partes Prusciae, Estoniae et Livoniae cum legationis officio misissemus ac tibi postmodum ad apostolicam sedem reverso, ut non obstante, quod fines tuae fueras legationis egressus, eodem officio, cum ad partes praedictas te redire contingeret, uti posses libere sicut prius de gratia duxerimus, concedendum, tu tamen¹⁾ videns, quod in Prusciae partibus ex labore tuo circa legationem huiusmodi speratus fructus non poterat provenire, ipsi legationi quantum in te fuit renuntians, revocationis eiusdem litteras a sede praedicta sicut asseris, recepisti. Sed quia in eisdem litteris non de Livonia, Estonia vel Ruscia, sed de Pruscia dumtaxat, mentio habebatur, dubitans an ingressuros Livoniam et partes alias, ad quas missus fueras ut legatus, cum necdum eas attigeris, accedere debeas cum legationis officio, tua petit fraternitas²⁾ apostolicae responsionis oraculo edoceri. Nos itaque plenam gerentes in Domino de tua circumspectione fiduciam, ut quod super hoc tibi videbitur, quoad Livoniam, Estoniam vel Rusciam, Pruscia penitus excepta, Deum habendo pro³⁾ oculis prudenter ac laudabiter exercere valeas, tibi auctoritate praesentium concedimus facultatem. Ita tamen, quod de dilectis filiis... magistro et fratribus hospitalis Sanctae Mariae Theutonicorum in Livonia seu Pruscia et Curonia vel Estonia constitutis, ac de his, quae pertinent ad eosdem, ipsis invitis seu renitentibus te nullatenus intromittas⁴⁾. Quod si contrafeceris, illuc ex nunc irritum esse volumus et inane.

Datum Laterani VI idus Martii, pontificatus nostri anno undecimo.

B.: 1) tandem. 2) officio, petivisti. 3) prae. 4) renitentibus te intro-
mitas.

Текст за Н. Рус. М. I, Nr. 89; також у Bunge, Liv. Urkb. I, Nr. 262; Voigt, Cod. dipl. Pruss. I, Nr. 95; нор. Potthast, Nr. 15270.

36. Інокентій IV завзяває архієпископа, єпископів і капітули пруської провінції голосити хрестоносний похід проти Татар. Асиж 19 мая 1254.

Innocentius episcopus servus servorum Dei.. archiepiscopo et episcopis ac dilectis filiis decanis, archidiaconis, praepositis et aliis ecclesiarum praelatis per Livoniam, Estoniam et Prusciam constitutis, ad quos litterae istae pervenerint, salutem et apostolicam benedictionem.

Attentione vigili debent omnia evitari, quae casum dubium et discrimen continent manifestum. Sane non absque cordis anxietate percepimus, quod saevissimi Tartari christiani nominis inimici et ipsorum complices terras Livoniae, Estoniae, Prusciae ac alias, quas in partibus illis dilecti filii fratres hospitalis sanctae Mariae Theutonicorum, non sine magnis laboribus et expensis ac proprii effusione sanguinis, divina potentia suffragante, reducerunt ad culmen catholicae veritatis, occupare ac destruere moliantur. Cum autem dignum sit et congruum, ut per sedem apostolicam, cui divinitus omnium cura fidelium commissa esse dinoscitur, super hoc salubre consilium opponatur, nos de vestra circumspectioni confisi. universitati vestrae per apostolica scripta mandamus, quatinus contra Tartaros et complices memoratos in dictis terris verbum crucis per vos et alios ad hoc idoneos praedicetis, eam auctoritate nostra peccatorum veniam et illas immunitates assumentibus crucem huiusmodi concessuri, quae transfretantibus in terrae sanctae subsidium in generali concilio sunt concessae.

Datum Assisii 14 calendis Junii anno undecimo.

Текст у Bunge, Liv. Urkb. I, Nr. 268; II. Рус. М. I, Nr. 90; Voigt, Cod. dipl. Pruss. I, Nr. 97; нор. Potthast, Nr. 15373.

37. Союзна умова німецьких хрестоносців з королем Данилом і князем мазовецьким Земовитом. Рацьонж 1254.

In nomine Domini nostri Iesu Christi Amen.

Frater Burchardus de Hornhusen vicepraepceptor fratrum domus Theutonicae in Pruscia (universis Christi) fidelibus praesens scriptum inspecturis praesentibus et futuris salutem in Domino sempiternam.

Noverit universitas vestra, quod nos de fra(trum nostrorum consilio et con)sensu, excellenti viro Danieli primo regi Ruthenorum et illustri principi Szamovito Duci Mazoviae et eorum liberis tertiam partem (terrae Jatwezenorum) christiano nomini subiugandam cum omni iurisdictione et iure temporali conferimus in perpetuum possidendam, pro eo, ut, quotienscumque a nobis req(ui)rentur contra eandem gentem barbaram et quamlibet aliam, fidem christianam inpugnantem, eorum nobis personale praestent auxilium et iuvamen. Quod si ex (aliquo) casu praepediti forsitan facere non poterint absque

dolo, eorum inpotentiam vel absentiam suppleant per suorum hominum missionem, acsi eorum exhiberent praesentiam personalem.

Et quia discidium seminator odit concordiam hominum, ut fructus concordiae depereant et odium inter homines generetur, pro concordia in perpetuum inter nos oblinenda, cum praedictis nobilibus convenimus in hanc formam: ut nobis non solum assistant contra praedictas gentes christiani nominis inimicas, verum etiam contra quemlibet vel quoslibet cuiuscumque professionis et conditionis iuxta praedictum modum impertiantur auxilium et iuvamen. Et nos versa vice praedictis nobilibus praestantibus auxilium et iuvamen, contra quos suum nobis iuvamen praestiterint, quousque male retenta vel violenter ablata restituerint vel amicali compositione non satisfecerint; nec cum invasoribus aliquo modo concordabimus, nisi praemissa omnia compleantur. Adicimus etiam, quod, si praedictis nobilibus aliqua guerra imminerit, et) si de nostris hominibus aliqui ad eos declinaverint, pro salario obsequium praestaturi, ipsos non impediemus, sed ad nos redire (faciamus)¹⁾ quosque guerra sopita fuerit inchoata et ab omni impetitione, quae contra ipsos moveri posset ratione praedictae guerrae, fuerint (liberi et exempti).

Qui)cumque autem praedictae compactionis seu compositionis violator extiterit, omni iure praenotato privetur. Pro hiis autem (omnibus et singulis observandis imperpetuum praesens scriptum sigillo venerabilis patris nostri Andreae episcopi Plocensis ecclesiae et nostro et (supradictorum principum fecimus communiri.

Datum in Rathzens anno gratiae millesimo ducentesimo quinquagesimo quarto, octavo, calendas...

¹⁾ Cod. P. non defendamus.

Текст у Philippi, Preuss. Urkb. I. 1, Nr. 298; також у Codex dipl. Pol. III, Nr. 30.

38. Александр IV позволяє литовському королеви воювати і здобувати руські землі. Неаполь 6 марта 1255.

Alexander episcopus servus servorum Dei carissimo in Christo filio nostro... illustri regi Lectoviae salutem et apostolicam benedictionem.

Cum sicut ex parte tua fuit propositum coram nobis tu contra regnum Russiae ipsiusque habitatores¹⁾ in infidelitatis devio constitutos indefessa strenuitate decertans, nonnullas terras regni tuae subiugaveris ditioni, nos attendentes, quod te terras habente praedictas, vicinae paganorum et infidelium regiones de facili poterunt tuo dominio subiici et acquiri cultui christiano, tuis benigne precibus anuentes, praefatas terras tibi tuisque successoribus, absque catholicorum quorundam praeiudicio, auctoritate apostolica confirmamus et praesentis scripti patrocinio communimus. Nulli ergo etc. nostrae confirmationis etc. Si quis etc.

Datum Neapoli II nonas Martii, pontificatus nostri anno primo.

¹⁾ T. inhabitatores.

Текст із Theiner-a, M. Pol. I, Nr. 123; уривки також у H. Rus. M. I, Nr. 93; nop. Potthast, Nr. 15721.

39. Александр IV потверждае любушському епископови право до юрисдикції над латинниками на Руси. Рим-Лятеран 11 лютого 1257.

Alexander episcopus servus servorum Dei venerabili fratri... episcopo Lubicensi salutem et apostolicam benedictionem.

Ex parte tua fuit nobis humiliter supplicatum, ut, cum Lubuenses episcopi praedecessores tui, qui fuere pro tempore in possessione spiritualis iurisdictionis super omnes latinos existentes in Russia et aliorum legem colentium eorundem, fuerint a tempore, cuius memoria non existit et tu etiam in possessione adhuc existas eadem, ac propter magnam diffusionem terrae ac perfidiam dominorum ipsius, nec non malitiam habitantium in eadem, non possis commode praedictam dioecesim visitare, providere in hac parte tibi et ecclesiae tuae, ne ex hoc ius ipsius ecclesiae deperire contingat, apostolica diligentia curaremus. Nos igitur tuis supplicationibus inclinati tibi et eidem ecclesiae, ut nullum hac occasione vobis in posterum super ipsa iurisdictione praeiudicium generetur, auctoritate praesentium indulgemus. Nulli ergo etc. nostrae concessionis etc.

Datum Laterani III idus Februarii, anno tertio.

Текст из Theiner-a, M. Fol. I, Nr. 144; також у Н. Рус. М. I, Nr. 94; нр. Potthast, Nr. 16726.

40. Александр IV докоряе Данилови за відступлене від католицької церкви і закликає його до повороту. Рим-Лятеран 13 лютого 1257.

Alexander episcopus servum servorum Dei dilecto filio¹⁾ Danieli regi Russiae timorem divini nominis et amorem.

Inter alia, quae nobis ex iniuncto apostolatus incumbunt officio, animarum nos convenit praecipue invigilari²⁾ salutem, ut eas regum Regi, qui nos illarum (licet immeritos)³⁾ voluit praeesse regimini, lucrifacere, sua nobis cooperante gratia valeamus. Verum, quia non est Deo acceptum obsequium, quod sine fide praestatur, nec pervenitur operum aedificio ad salutem, quod supra firmitatem fidei non assurgit⁴⁾, ad propagandam eam et corroborandam in mentibus omnium et specialiter regum et principum intentione tota omnique sollicitudine ac verbi et operis efficacia laborare debemus, ut christiana religione latius diffusa per orbem, Patris Aeterni Filius multiplicatis servitoribus plenius honoretur.

Sane tu olim cupiens de infidelitatis tenebris, quae postquam etiam renatus fuisti fonte baptismatis oculos tuae mentis involverant, ad lumen⁵⁾ catholicae fidei, sine qua nemo salvatur et ad oboedientiam ecclesiae Romanae non sine divina inspiratione redire, iuramento praestito promisisti, ecclesiae praedictae tamquam fidelis eius filius oboedire ac fidem catholicam, sicut alii orthodoxi mundi principes, observare. Propter quod ecclesia eadem, volens te in sui devotione congruis firmare favoribus et condignis gratiis confovere, personam tuam ad regalis dignitatis apicem sublimavit, faciendo te inungi sacri

crismatis oleo tuoque imponi capiti regium⁶⁾ diadema. Sed tu, sicut ad audientiam nostram non sine cordis turbatione pervenit, tam spiritualium, quam temporalium beneficiorum ipsius ecclesiae immemor, tantaque gratiae prorsus ingratus, praestiti iuramenti religione contempta, id, quod circa oboedientiam eiusdem ecclesiae ac praedictae observationem fidei promississe dignosceris, observare postmodum non curasti, in animae tuae periculum, ipsius iniuriam fidei, ecclesiae praedictae contemptum et opprobrium Iesu Christi.

Super quo tanto vehementius contristamur, quanto faventius⁷⁾ super omnia cordis nostri desiderabilia cupimus, ut cultus eiusdem fidei per orbem longius⁸⁾ latiusque diffusus continuum, auctore Domino, suscipiat incrementum. Volentes igitur apostolicis apud te super hoc insistere monitis et ad veritatem, quae Christus est, paternis te persuasionibus revocare ac sperantes, quod te graviter contra Deum et eius ecclesiam deliquisse considerans, condigne poeniteas et errorem tuum corrigere studeas per te ipsum, magnitudinem tuam monendam duximus attentius et hortandam, quatinus⁹⁾ ad tuam memoriam revocans, quanto studio, quantaque sollicitudine circa exaltationem tuam sedes apostolica laboravit¹⁰⁾, considerans etiam, quod non ecclesiam, sed te ipsum decipis, tuum in hac parte promissum dampnabiliter non servando, perditionis viam, qua graderis¹¹⁾, non differas abiurare et id, quod de ipsius observatione fidei et praedictae ecclesiae oboedientia iuramento praestito promissisti, inviolabiliter observare procures ita, quod nos tuorum laudabilium operum odore percepti, multa exinde perfusi laetitiae, dulcia ipsius ecclesiae ubera, quae copiose dudum in multorum beneficiorum perceptione suxisti, tibi tuis exigentibus meritis affectuosius porrigamus.

Alioquin venerabilibus fratribus nostris... Olomucensi¹²⁾ et... Wratlaviensi episcopis litteris nostris iniungimus, ut te ad id per censuram ecclesiasticam appellatione remota compellant, invocato nihominus contra te auxilio brachii saecularis, non obstantibus¹³⁾ ali- quibus litteris apostolicis, cuiuscunque tenoris existant, per quas effectus praesentium impediri valeat vel differri, et constitutione de duabus dietis edita in concilio generali.

Datum Laterani idibus¹⁴⁾ Februarii, pontificatus nostri anno tertio.¹⁵⁾

Data sunt Olomucensi aliisque praesulibus mandata, ut Daniele m censuris armisque fidelium ad officium redigerent.

1) T. Danieli... amorem Alexander... Dei. 2) D. invigilare. 3) TM. immeriti. 4) D. MH. TM. consurgit. 5) TA. lucem. 6) TM. regum, D. regni. 7) TA. ferventius. 8) D. fidei longius. 9) D. quatenus. 10) D. laboraverit. 11) D. gradieris. 12) D. Olomucensi. 13) TM. compellant, non obstantibus... 14) D. idus. 15) T. Februarii anno tertio.

Текст у Н. Рус. М. I, № 95; Fejér, VII стр. 580; М. Hung. H. XII Dipl. N. 326; Cod. dipl. Moraviae III, № 232; Длугоша Н. Пол. VII, р. 401. s. a. 1266. Длугош користувався оригіналом, який був у краківському єпископському архіві.

41. Александер IV поручає оломуцькому і вроцлавському єпископови наложити на Данила церковні кари. Рим-Лятеран 13 лютого 1257.

(Brunoni) Olomucensi et (Thomae) Wratislaviensi episcopis mandat, ut Danielelem regem Russiae (Rubrae ac regni Hungariae vasallum) ad promissa servanda censuris ecclesiasticis cogent. „Inter alia, quae...“

Оригінал не заховав ся; згадка тільки в реліквіях. Potthast, Nr. 16732. Подібний лист вислано до хрестоносців.

42. Александер IV дає хрестоносцям, що йдуть проти Татар і Русинів такі самі відпусти як тим, що воюють в Прусії і Ливонії. 1257.

Papst Alexander IV. verleiht den Kreuzfahrern gegen die Tataren und Russen denselben Ablass, der den nach Preussen und Livland ziehenden, bewilligt ist.

Оригінал не заховав ся; згадка в реліквіях. Preus. Urkb. I. 2, Nr. 38; Perlbach, Preuss. Reg. Nr. 571.

Спис документів.

1. Папа Іннокентій III посилає легата Григорія на Угорщину. Вітербі 7 жовтня 1207.
2. Іннокентій III поручає (галицьким) Русинам легата Григорія. Вітербі 7 жовтня 1207.
3. Угорський король Андрій II просить папу Іннокентія III уділити остригомському архієпископови Іванови власть коронувати його сина Коломана на короля Галичини. 1214.
4. Андрій II просить Іннокентія III прислати корону для Коломана. Літом 1215 р.
5. Папа Гонорій III запитує князів Русі, чи дійсно хочать злучити ся з католицькою церквою. Рим-Лятеран 17 січня 1227.
6. Папа Григорій IX завзиває руського короля пристати до католицької віри. Реате 18 липня 1231.
7. Григорій IX в листі до семігальського єпископа забороняє входити католикам в союзи та угоди з поганами і Русинами без позволеня легата. Реате 3 лютого 1232.
8. Григорій IX поручає провінціялови ордену Домініканців в Польщі і братам тогож чина Яковови і Дамаславови прослідити стан латинського духовенства на Русі в цілі заложеня там єпископства. Ітерампне 12 мая 1232.
9. Григорій IX заборонює подружжя між католиками в Польщі і Русинами. Анані 24 лютого 1233.
10. Григорій IX вставляє ся за бідними людьми, яких утискають польські князі і які через те утікають на Русь. Анані 25 лютого 1233.
11. Григорій IX забороняє Полякам покликувати Русинів на поміч. Анані 27 лютого 1233.
12. Григорій IX дає оо. Домініканам на Русі широкі привилеї. Анані 15 марта 1233.
13. Григорій IX бере Ульриха і інших латинян у Києві під опіку св. Петра. Реате 15 червня 1234.
14. Григорій IX поручає сандомірській капітулі боронити взятих під опіку св. Петра латинян в Києві. Реате 15 червня 1234.

16. Інокентій IV приймає Данила під пскров св. Петра і римського престола. Ліон 3 мая 1246.
17. Інокентій IV повідомляє Данила, що назначив двох Домініканців до його боку. Ліон 3 мая 1246.
18. Інокентій IV поручає Домініканцям Алексієви і Генрикови удати ся до руського короля. Ліон 3 мая 1246.
19. Інокентій IV приймає з задоволенем до відомости бажаня руського короля повернути до церковної єдности та поручає йому як свого легата пруського архієпископа. Ліон 3 мая 1246.
20. Інокентій IV поручає пруському архієпископови справувати легацію на Руси. Ліон 3 мая 1246.
21. Інокентій IV дає Данилови і Василькови право відібрати від невірних утрачені землі. Ліон 27 серпня 1247,
22. Інокентій IV дозволяє духовним на Руси правити на квашенім хлібі. Ліон 27 серпня 1247.
23. Інокентій IV забороняє хрестоносцям і иншим монахам без позволеня королів Данила і Василька поселяти ся і набувати посілости в їх землях. Ліон 27 серпня 1247.
24. Папа Інокентій IV дає своему легатови на Руси право допускати до свячень незаконно уроджених. Ліон 28 серпня 1247.
25. Інокентій IV дає своему легатови на Руси право допускати незаконно роджених і до єпископських свячень. Ліон 28 серпня 1247.
26. Інокентій IV поручає своему легатови злучити державу Данила з католицькою церквою. Ліон 7 вересня 1247.
27. Інокентій IV дає пруському архієпископови право носити на Руси палліюм. Ліон 7 вересня 1247.
28. Інокентій IV приймає Данила, Василька і Данилового сина під опіку св. Петра. Ліон 12 вересня 1247.
29. Інокентій IV поручає могунцькому архієпископови священника Гезельона до надгороди за його заслуги для католицької церкви на Руси. Ліон 13 вересня 1247.
30. Інокентій IV узнає важним подруже Василька з Дубравкою. Ліон 5 грудня 1247.
31. Інокентій IV поручає Данилови повідомляти хрестоносців, колиб Татари рушали на захід. Ліон 22 січня 1248.
32. Інокентій IV поручає хрестоносцям повідомляти римську курію, колиб Татари рушали на захід. Ліон 22 січня 1248.
33. Угорський король Бела IV просить Інокентія IV прискорити іменоване колочанського архієпископа Бенедикта на остригомського архієпископа. Заячий Острів 9 мая 1252.
34. Інокентій IV закликає християн Чехії, Моравії, Сербії і Поморя до хрестоносного походу проти Татар. Асиж 14 мая 1253.
35. Інокентій IV поручає пруському архієпископови справувати на дальше уряд легата в Ливонії, на Руси і в Естонії. Рим-Лятеран 6 марта 1254.

36. Іннокентій IV завзиває архієпископа, єпископів і капітули пруської провінції голосити хрестоносний похід проти Татар. Асиз 19 мая 1254.

37. Союзна умова німецьких хрестоносців з королем Данилом і князем мазовецьким Земовитом. Рацьонж 1254.

38. Александер IV дозволяє литовському королеви воювати і здобувати руські землі. Неаполь 6 марта 1255.

39. Александер IV potwierджує любунському єпископови право до юрисдикції над латинниками на Руси. Рим-Лятеран 11 лютого 1257.

40. Александер IV докоряє Данилови за відступлене від католицької церкви і закликає його до повороту. Рим-Лятеран 13 лютого 1257.

41. Александер IV поручає оломуцькому і вроцлавському єпископови наложити на Данила церковні кари. Рим-Лятеран 13 лютого 1257.

42. Александер IV дає хрестоносцям, що йдуть проти Татар і Руснів такі самі відпущти як тим, що воюють в Прусії і Ливонії. 1257.

1-187683

50,0

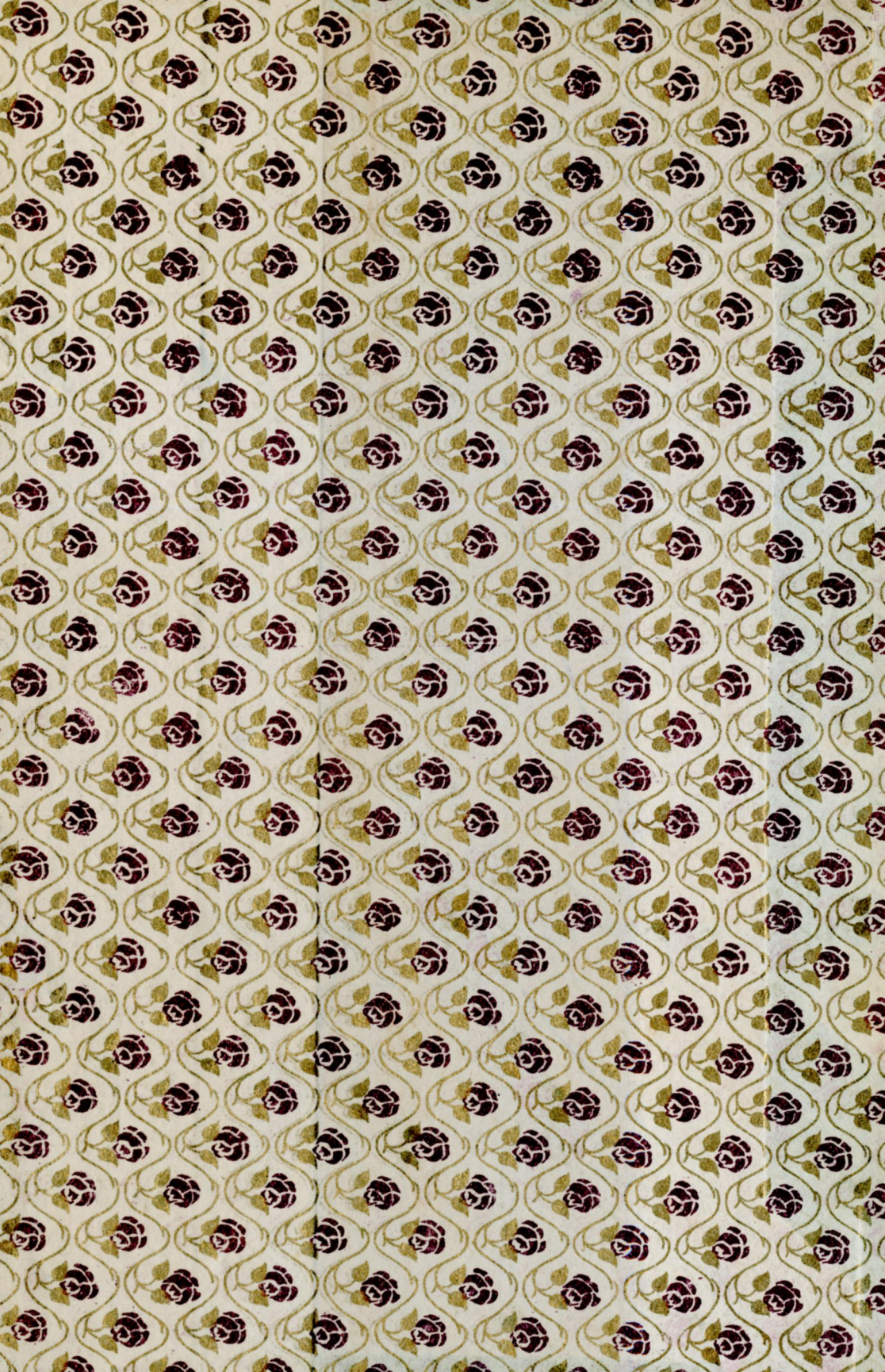
~~5,18~~

П. ОВЕРЕНО

С/Ф. 19. 87.

Лоправки.

На 6 ст.	5 ряд	з долу	possidere, dicite!
» 7 »	22 »	з гори	у чолобитні князів Фридрихови Рудобородому
» 7 »	5 »	з долу	князя при чолобитні Фридрихови I,
» 14 »	12 »	»	оповідає
» 18 »	19 »	з гори	хоч
» 27 »	6 »	»	Руси. ²⁾
» 28 »	6 »	з долу	Ruthenorum
» 29 »	3 »	»	Юрія появило ся
» 31 »	21 »	з гори	основано її для
» 35 »	21 »	»	Tartarorum
» 44 »	14 »	з долу	ac dampnabiliter
» 49 »	7 »	з гори	землі, до
» 57 »	18 »	»	єпископів
» 59 »	19 »	»	поінформований
» 64 »	22 »	з долу	praedictae
» 78 »	6 »	з гори	Ramae

III

78.669

189663

